

Rara

Wie ben ik?

Afstudeerscriptie
Master Geestelijke Begeleiding
Master Educatie

Ra Ra

Wie ben ik?

Over jongeren en hun persoonlijke ontwikkeling

Masterscriptie
Universiteit voor Humanistiek
Breda, 24 juni 2011

Begeleiders
Yvonne Leeman
Carmen Schuhmann

Meelezer
Wiel Veugelers

Geschreven door
Karlijn Snoeck

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	4
Hoofdstuk 1 Probleemstelling	
§1.1 Inleiding	6
§1.2 Persoonlijke motivatie	7
§1.3 Praktische relevantie	8
§1.4 Theoretische relevantie	9
§1.5 Vraagstelling	10
§1.6 Begripsdefinities	10
§1.7 Onderzoeksgroep	11
§1.8 Doelstelling	12
§1.9 Het onderzoek	12
§1.10 Het logboek	13
§1.11 De interviews	14
§1.12 Methodologische verantwoording	15
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	
§2.1 Inleiding	16
§2.2 De identiteitsontwikkeling volgens Erik Eriksson	16
§2.3 De morele ontwikkeling volgens Lawrence Kohlberg	18
§2.4 De ontwikkeling van zingeving volgens James W. Fowler	20
§2.5 Humanistische geestelijke begeleiding	22
§2.6 Humanistisch Vormingsonderwijs	23
§2.7 Groepsactiviteit	24
§2.8 Geestelijke begeleiding en identiteit	25
§2.9 Theorie in de cursus	27
Hoofdstuk 3 Inleiding praktijk onderzoek	
§3.1 Inleiding	30
§3.2 Geestelijke begeleiding in Xonar	30
§3.3 Voortraject van het onderzoek	31
§3.4 Toegang tot de onderzoeksgroep	31
§ 3.5 Respondenten	32
§3.6 Instrument ontwikkeling	34
§3.7 Cursus ontwikkeling	35
Hoofdstuk 4 Interview ronde 1	
§4.1 Inleiding	38
§4.2 Amber	38
§4.2 Eva	40
§4.3 Max	42
§4.4 Tony	44
Hoofdstuk 5 De bijeenkomsten	
§5.1 Inleiding	46
§5.2 Het programma	46
§5.2.1 Bijeenkomst 1 “Communicatie”	46
§5.2.2 Bijeenkomst 2 “Het levenspad”	46

§5.2.3 Bijeenkomst 3 “Wie ben ik?”	47
§5.2.4 Bijeenkomst 4 “Ontdek jezelf”	47
§5.2.5 Bijeenkomst 5 “Symbool van innerlijke kracht”	48
§5.3 Bijeenkomst 1	48
§5.3.1 Mijn interpretatie	49
§5.3.2 Het doel	49
§5.4 Bijeenkomst 2	50
§5.4.2 Mijn interpretatie	51
§5.4.2 Het doel	51
§5.5 Bijeenkomst 3	52
§5.5.1 Mijn interpretatie	52
§5.5.2 Het doel	54
§5.6 Bijeenkomst 4	54
§5.6.1 Mijn interpretatie	55
§5.6.2 Het doel	56
§5.7 Bijeenkomst 5	57
§5.7.1 Mijn interpretatie	58
§5.7.2 Het doel	58
§5.8 De methodiek	58
Hoofdstuk 6 Interview ronde 2	
§6.1 Inleiding	60
§6.2 Amber	60
§6.3 Eva	62
§6.4 Max	63
Hoofdstuk 7 Conclusie	
§7.1 Inleiding	66
§7.2 Theekransje	66
§7.3 Vertrouwen	67
§7.4 De jongeren	68
§7.5 Conclusie	69
§7.5 Aanbevelingen	71
Literatuur	72
Bijlagen	
Bijlage 1 Interview vragenlijst	75
Bijlage 2 De bijeenkomsten	81
Bijlage 3 Het logboek	87
Bijlage 4 De casus Hans ontwikkeld door Kohlberg	114

Voorwoord

Na de middelbare school had ik nog geen idee wat ik wilde gaan studeren. Ik wist dat ik iets met mensen wilde doen, maar wat? Mijn moeder kwam met een krantenartikel aan zetten, waarop een open dag voor de Universiteit voor Humanistiek stond vermeld. Ik besloot me aan te melden voor de open dag. Toen ik aankwam op de Universiteit werd ik meteen verliefd op het kleine gele gebouw aan de Drift. De openheid van de mensen sprak me aan. Op de open dag maakte ik kennis met wat de studie inhield, namelijk een studie van de mens. De breedte van de studie sprak me aan, ik kreeg niet alleen filosofie, psychologie en sociologie, maar ook religie en cultuurwetenschappen. Ik besloot me aan te melden. Tijdens mijn studie heb ik veel geleerd, niet alleen over de bovengenoemde wetenschappen, maar ook over mezelf. Ik veranderde van een gesloten meisje in een open meisje, van hard naar zacht en lief. Maar dit heb ik niet alleen gedaan. De mensen die me geholpen hebben in mijn persoonlijke leerproces wil ik allemaal bedanken. Mijn lieve ouders, mijn lieve vrienden en mijn lieve vriend.

Ik heb altijd geweten dat ik jongeren wil helpen. Jongeren die het moeilijk hebben wil ik bijstaan. Zelf heb ik geen makkelijke jeugd gehad en ik wilde jongeren en kinderen helpen zoals mensen mij hebben geholpen. Door mijn studie en de masters educatie en geestelijke begeleiding kon ik de jongeren en kinderen helpen. De theoretische kennis die ik heb opgedaan heb ik tijdens mijn stage bij jeugdzorg toegepast. Tijdens mijn stage werd ik geïnspireerd door de jongeren om meer te doen met mijn kennis en kunde. En dat resulteerde in mijn scriptie.

Ik heb mijn scriptie niet kunnen schrijven zonder hulp van veel mensen. Ik wil hierbij een paar mensen in het bijzonder bedanken.

Allereerst mijn begeleiders, Carmen Schuhmann en Yvonne Leeman. Zij zijn blijven geloven in mijn idee en hielpen me weer op weg als ik de draad even kwijt was.

Hein Kuipers, die me aanmoedigde om mijn idee voor mijn scriptie uit te werken en uit te voeren.

Mijn lieve vriendin Eefje Peters, wil ik bedanken voor al haar hulp bij het schrijven. Zij heeft haar kennis en kunde aangewend om mij te leren hoe ik wetenschappelijk kan schrijven. Dit geldt echter niet alleen voor deze scriptie, maar voor alles waaraan we samen hebben gewerkt. Daarnaast wil ik mijn lieve vriend Sjors Troost bedanken voor het lezen van mijn scriptie. Hij hield me met twee benen op de grond als ik in mijn hoofd alleen maar bezig was met identiteit en zingeving.

Mijn lieve ouders wil bedanken voor hun steun tijdens mijn gehele studie.

Mijn grootste dank gaat uit naar al de lieve, geweldige kinderen en jongeren van mijn stage. Met name de jongeren die mee hebben geholpen met mijn onderzoek. Zij hebben niet alleen iets van mij geleerd, maar ik ook van hen. Ik wil mijn scriptie opdragen aan hen, met de hoop dat hun leven verrijkt zal worden net zoals zij mijn leven hebben verrijkt. Mijn lieve inspiratiebronnen, Amber, Eva, Max en Tony, bedankt!

Karlijn Snoeck,
Breda 2011

Hoofdstuk 1 Probleemstelling

§1.1 Inleiding

Voor mijn afstudeerscriptie wil ik de kennis die ik heb opgedaan in de master Geestelijke Begeleiding en de master Educatie, met elkaar verbinden. Voor mijn stage humanistisch vormingsonderwijs en educatie heb ik lessen levensbeschouwing gegeven op een middelbare school. Naar mijn mening zat hier een gedeelte geestelijke begeleiding in. Je praat als docent immers met de leerlingen over hun identiteit, hun normen en waarden en over ethische keuzes die de leerlingen moeten maken. Voor mijn stage geestelijke begeleiding, werk ik als geestelijke begeleider met jongeren bij jeugdzorg, bij de organisatie Xonar¹ in Maastricht. De jongeren waarmee ik werk zijn uit huis geplaatst en wonen in leefgroepen. Hier ben ik ook bezig met de identiteitsontwikkeling van jongeren. De gesprekken die ik voer gaan over de jongeren zelf, wat zij meemaken in het dagelijks leven.

Vanuit mijn ervaringen uit beide stages, wil ik graag onderzoeken wat geestelijke begeleiding kan bijdrage aan de identiteitsontwikkeling van jongeren. De ontwikkeling van identiteit komt bij geestelijke begeleiding en bij educatie naar voren. Zowel als geestelijk begeleider als docent levensbeschouwing werk je vanuit de ervaring en de leefwereld van kinderen en jongeren. Hun ervaring, hun betekenisgeving aan de gebeurtenissen in hun leven staan daarbij centraal. Je praat met ze over hun ervaringen en over de betekenissen die zij eraan geven. Vanuit hun verhaal ga je op zoek naar de betekenisgeving en hun waarden. De context van de gesprekken bij educatie en geestelijke begeleiding zijn wel verschillend. Als geestelijk begeleider ben je of individueel in gesprek of met een klein groepje jongeren in gesprek over henzelf, hun leven en de dingen die ze meemaken. Dit kan gaan over hun drugsgebruik en het schuldgevoel dat daarbij hoort, maar ook over waarom ze uit huis geplaatst zijn. Als docent gaf ik les aan de hand van een curriculum. De lesmethode gebruikte ik om met de leerlingen in gesprek te komen over zichzelf. De gesprekken die ik voerde waren klassikaal en ik stimuleerde groepsactiviteiten. Dit heeft als voordeel dat de leerlingen van elkaar kunnen leren, tijdens een gesprek of tijdens een activiteit. Ik werkte met een vast curriculum waardoor ik de leerlingen kennis aanbood en zij zich deze kennis eigen kunnen maken. Zowel als geestelijk begeleider als docent begeleid je de jongeren met de ontwikkeling van hun identiteit. Je werkt alleen in een andere context, als docent sta je voor een klas met leerlingen terwijl geestelijke begeleiding doorgaans individuele begeleiding is.

In dit hoofdstuk staat de probleemstelling centraal. Hierin wordt mijn motivatie voor het onderzoek en de relevantie daarvan, de onderzoeksopzet en de werkwijze uitgelegd.

¹ Xonar is een organisatie in Zuid-Limburg die hulp biedt aan kinderen, jongeren en hun gezin bij opgroei- opvoedingsproblemen.

§1.2 Persoonlijke motivatie

“Hallo, ik ben Karlijn, ik ben de geestelijk verzorger² van Xonar. Dat houdt in dat je met mij kan praten over alles wat je bezig houdt. Leuke dingen, maar ook minder leuke dingen. Je zou me kunnen zien als een praatpaal, waarmee je kunt praten.”

Max³: *“Praten, waarom zou ik praten?”*

Karlijn: *“Misschien vind je het fijn om je verhaal te vertellen aan iemand. Ik heb vertrouwensplicht wat betekent dat alles wat je mij vertelt, tussen ons blijft. Ik hoef niks te rapporteren en ik vertel niks door aan de groepsleiding.”*

Max: *“Ik hoef niet te praten. En ik vertrouw geen volwassenen.”*

Karlijn: *“Je hoeft ook niet met me te praten, maar mocht je een keer ergens mee zitten, dan kun je met me praten.”*

Max: *“Nee, ik hoef niet te praten.”*

Dit is een gesprek dat ik heb gehad met een jongere in mijn stage als geestelijk begeleider. Als geestelijk begeleider is mijn werk om de jongeren te begeleiden met hun existentiële vragen, hun levensvisie en de zoektocht naar zingeving. Maar zoals het gesprek hierboven illustreert, is dit nog niet zo makkelijk. Wel praat ik met de jongeren over de dingen die ze meemaken in hun dagelijks leven, de kleine verhalen. Ze vertellen veel stoere verhalen, denk hierbij aan verhalen over hun drugsgebruik. De gesprekken gaan niet de diepte in. Met diepte bedoel ik de dieperliggende laag van het gesprek. Het verhaal blijft dan niet aan de oppervlakte, maar er is sprake van reflectie op het verhaal en reflectie van de jongere op zichzelf. In deze laag komen de gevoelens van de jongeren naar boven en zijn ze in staat om hierover te praten. Dit is ook niet wat ik verwacht van de jongeren. De jongeren die residentieel verblijven⁴ bij Xonar zijn beschadigde jongeren. Ze zijn afgesloten van hun innerlijke zelf en met name van hun gevoel. Waardoor het voor hen moeilijk is om over hun gevoel en zichzelf te praten. De gesprekken blijven aan de oppervlakte. Een enkele keer gaat het luikje naar diepgang wel open, wat blijkt uit het volgende voorbeeld. Een jongere, die regelmatig drugs gebruikt, stelde me de vraag of blowen eigenlijk een zonde is. Hieruit blijkt dat hij wel heeft nagedacht over zichzelf en waarom hij blowt. We raken de diepgang aan, maar al snel wordt het teveel en laat de jongeren het gesprek weer naar de oppervlakte drijven.

Uit het bovenstaande gesprek blijkt ook dat de jongere volwassenen wantrouwt, een cadeau uit zijn jeugd. Dit blijkt ook uit een gesprek dat ik heb gehad met een meisje. We gingen een ijsje eten bij McDonalds en we waren een beetje aan het kletsen. In het gesprek zei ze opeens dat ze het wel raar vind om te kletsen met een ouder iemand, want dat doet ze meestal met haar vriendinnen. De jongeren moeten je eerst vertrouwen voordat ze met je gaan praten. Daar zit veel tijd in, soms gaan er maanden overheen voordat een jongere met je wil praten over zaken die hem echt bezig houden. Om het vertrouwen te winnen van de jongeren zul je zelf actief aan de slag moeten gaan. Zo ben ik wekelijks gaan mee-eten met de jongeren en kijk ik af en toe een film met ze. Het is belangrijk dat je er bent voor de jongeren, het er zijn, is het belangrijkste. Op deze manier leren de jongeren je kennen en gaan ze je beetje bij beetje vertrouwen. Maar ook als je hun vertrouwen hebt gewonnen, gaan de gesprekken niet de diepte in. Doordat de jongeren zijn afgesloten van hun gevoel, kunnen ze ook niet de diepte in. De jongeren staan op stand overleven en om te overleven moet je je gevoel uitschakelen, denken ze.

² Geestelijke begeleiding en geestelijke verzorging zijn synoniemen van elkaar.

³ Vanwege privacy redenen zijn alle namen in mijn scriptie niet de echte namen van de jongeren, maar gebruik ik fictieve namen.

⁴ Residentieel betekend dat de jongeren 24 uur per dag ondertoezicht staan van Xonar

Mijn bevinding is dat geestelijke begeleiding aan jongeren anders is dan geestelijke begeleiding aan volwassenen. De traditionele vorm van geestelijke begeleiding, het praten over de diepere laag in het bewustzijn, over gevoelens en over zichzelf, past niet bij de jongeren. De jongeren zijn naar mijn mening passief, afwachtend en vaak niet in staat om te praten over hun gevoel en zichzelf. Ze zijn bezig met overleven en niet met existentiële vragen en zingeving. Ze zijn niet expliciet bezig met hun persoonlijke ontwikkeling, terwijl ze wel in de levensfase zitten waarin identiteitsvorming het thema is. Dit blijkt onder andere uit de theorie van Erikson over identiteitsontwikkeling. De jongeren zitten in de fase van de adolescentie waarin de componenten identiteit en identiteitsverwarring centraal staan. In deze fase moeten de jongeren hun identiteit vormen (Larson, 2008, p. 335) Toch is het mijn werk om de jongeren hierbij te begeleiden. Ik wil mijn kennis en kunde inzetten om de jongeren te begeleiden met hun identiteitsontwikkeling en de ontwikkeling van hun levensvisie. Op welke manier ik dat ga doen, is te lezen in deze scriptie.

§1.3 Praktische relevantie

Op de Universiteit voor Humanistiek heb ik veel kennis opgedaan over de traditionele vorm van geestelijke begeleiding. De door Ton Jorna gegeven module geestelijke begeleiding 2 'Methodiek, spiritualiteit en geestelijke begeleiding' is hier een voorbeeld van. De doelstelling is het verwerven van inzicht in spirituele en existentiële inhouden ten dienste van processen die zich bij mensen kunnen voordoen in concrete situaties. (Onderwijsgids Universiteit voor Humanistiek, 2010-2011, p.105) De module gaat over de existentiële gevoelens zoals schuld en schaamte. De module geestelijke begeleiding 1 'Methodiek: narrativiteit, zingeving en levensbeschouwing' gegeven door Jan Hein Mooren, is een ander voorbeeld. De module gaat over de methodiek van geestelijke begeleiding. De cliëntengerichte methodieken van de narratieve en existentiële benadering ten behoeve van het begeleiden van zingevingprocessen in het kader van humanistisch raadswerk, staat centraal. (Onderwijsgids Universiteit voor Humanistiek, 2010-2011, p.104) De methodieken die bij deze modules gebruikt worden hebben te maken met de gesprekken die je als geestelijk verzorger voert met je cliënten waarbij de cliënt, het verhaal en het gesprek centraal staan. Je leert om op een bepaalde manier te luisteren waardoor je de existentiële en levensbeschouwelijke thema's uit het verhaal van de cliënt kunt halen. Het beeld dat wordt geschetst van de geestelijke verzorger is dat je bij mensen langsgaat en dat de mensen tegen je gaan praten. Ze vertellen hun levensverhaal en levensvragen omdat ze samen met jou op zoek willen gaan naar antwoorden. De kennis die ik hier heb opgedaan, sluit niet aan bij de begeleiding van jongeren. De jongeren willen over het algemeen niet praten over existentiële thema's in hun leven, zoals beschreven in §1.2. Vaak kennen ze het woord existentieel niet eens. Dit wil echter niet zeggen dat jongeren geen geestelijke begeleiding nodig hebben. De jongeren hebben net als volwassenen een vrijplaats⁵ nodig om te kunnen praten over de dingen die ze mee maken. Als geestelijk verzorger bied je een vrijplaats. Die vrijplaats zul je actief aan de jongeren aan moeten bieden. De jongeren hebben wel degelijk behoefte om te praten over de dingen die ze meemaken, al classificeer je dat niet als praten over zingeving of over existentiële thema's. Ze willen de kleine verhalen met je delen en hebben daarvoor een luisterend oor nodig. De vrijplaats is hierbij van belang omdat ze niet willen dat de groepsleiding de verhalen hoort uit angst voor consequenties. Ze mogen geen drugs gebruiken, maar dit is wel een centraal thema in hun leven en hun verhaal. Ze willen over hun gebruik praten zonder bang te hoeven zijn voor straf.

⁵ Een vrijplaats in een symbolische plek. Het gaat erom dat de jongeren hun verhaal in vertrouwen kunnen vertellen, zonder dat het verhaal consequenties heeft.

De jongeren praten makkelijker met je als je ze een middel geeft om te praten. Bijvoorbeeld een film kijken, waarbij de film als middel dient om de jongeren te laten praten. Zo heb ik een keer de film “Equilibrium” met een groep jongens gekeken. De film gaat over een samenleving waarin het gevoel van de mens onderdrukt wordt door het slikken van een medicijn. Na de film ging het gesprek al snel over de gevoelens van de jongeren. Om met de jongeren te praten over hun zelfbeeld, identiteit en levensvisie, zul je iets moeten bedenken waarbij ze actief met dit onderwerp aan de slag kunnen gaan.

In dit onderzoek organiseer ik bijeenkomsten voor een groepje jongeren met activiteiten om actief aan de slag te gaan met het zelfbeeld en identiteit van de jongeren. Dit is een praktische vorm van geestelijke begeleiding aan jongeren, waarin ik een mogelijkheid biedt om door het delen van ervaringen en het gezamenlijk reflecteren met leeftijdsgenoten, te werken aan hun identiteitsontwikkeling. In de adolescentie zijn leeftijdsgenoten erg belangrijk. Aan leeftijdsgenoten kunnen de jongeren zichzelf spiegelen waardoor ze hun identiteit kunnen vormen. Ik hoop een bijdrage te kunnen leveren aan kennis over de praktijk van geestelijke begeleiding aan jongeren en aan de verbetering van die praktijk. Ik heb voor mijn onderzoek gezocht naar een methodiek voor geestelijke begeleiding aan jongeren, deze heb ik niet kunnen vinden. In dit onderzoek ontwikkel ik een methodiek om geestelijke begeleiding te geven aan jongeren.

§1.4 Theoretische relevantie

In de modules van de master Geestelijke Begeleiding werd altijd uitgegaan van geestelijke begeleiding aan volwassenen. Ook de theorie over geestelijke begeleiding, gaat over begeleiding aan volwassenen, zoals het boek *Geestelijke verzorging en psychotherapie of Bakens in de stroom* van Jan Hein Mooren (1999, 2008). Er zijn wel boeken geschreven over levensvragen van kinderen, zoals het boek *Zingeving en ethiek in de jeugdzorg. Omgaan met levensvragen, ethische vragen en cultuurverschillen* van Micheal Kolen (2001). In die boeken wordt over zingeving en ethiek gesproken vanuit de blik van een hulpverlener die met kinderen werkt maar niet vanuit de blik van een geestelijk verzorger. Bij de modules voor educatie worden jongeren als leerling besproken. Zo geeft Wiel Veugelers de module ‘Identiteitsontwikkeling en educatie’. Het doel van deze module is het bieden van een oriëntatie op de identiteitsontwikkeling van jongeren en jongvolwassenen en op mogelijkheden om deze identiteitsontwikkeling in educatieve praktijken te ondersteunen (Onderwijsgids Universiteit voor Humanistiek 2010-2011, p. 109). Ook heeft Wiel Veugelers (2006) het rapport *Docenten en waardenvormende dialogen. De begeleiding van identiteitsontwikkeling van leerlingen* geschreven naar aanleiding van een onderzoek naar de identiteitsontwikkeling van leerlingen. Hierin gaat het over de bijdrage van het onderwijs aan de identiteitsvorming van leerlingen. Literatuur over geestelijke begeleiding aan jongeren is nauwelijks te vinden. Ik heb gezocht naar wetenschappelijk informatie met als onderwerp jongeren of kinderen en humanistisch geestelijke begeleiding. Ik heb twee afstudeerscripties Humanistiek gevonden. De eerste scriptie is van Marianne Snijdewind. Haar scriptie gaat over de betekenis van humanistische geestelijke verzorging aan zwerfjongeren met zwaardere problematiek (Snijdewind, 2010). De tweede scriptie is van Marieke Verkerk. Zij heeft een exploratief onderzoek gedaan naar wat geestelijke verzorging aan kinderen van tien jaar tot twaalf jaar kan omvatten (Verkerk, 2006).

Graag wil ik een manier vinden om geestelijke begeleiding te geven aan jongeren in de leeftijd van zestien tot achttien jaar. Door een experimentele aanpak systematisch te beschrijven, lever ik kennis over mijn werkwijze. Door gelijktijdig onderzoek te doen lever ik kennis over opbrengsten van de werkwijze op het gebied van identiteitsontwikkeling van jongeren.

§1.5 Vraagstelling

In het onderzoek wil ik gaan onderzoeken welke bijdrage ik als geestelijke verzorger kan leveren aan de identiteitsontwikkeling van jongeren in de leeftijd van zestien tot achttien jaar. Aangezien ik afstudeer aan de Universiteit voor Humanistiek zal de denominatie van de geestelijk begeleider humanistisch zijn. In mijn onderzoek ga ik uit van de volgende hoofdvraag, die ik zal beantwoorden vanuit het theoretisch kader en het praktijkonderzoek:

Welke bijdrage kan humanistische geestelijk begeleiding als groepsactiviteit leveren aan de identiteitsontwikkeling van jongeren?

§1.6 Begripsdefinities

In de hoofdvraag staan enkele begrippen, die ik in deze paragraaf zal toelichten.

Humanistische geestelijke begeleiding aan jongeren

Mijn onderzoek gaat over humanistische begeleiding aan jongeren, vandaar dat ik dit nader zal verklaren.

Geestelijke begeleiding is het bijstaan van de medemens door actief met een open en empathische houding te luisteren naar het levensverhaal zonder de cliënt daarop te veroordelen. Geestelijke begeleiding aan jongeren is er zijn voor de jongeren. Het gaat erom dat je ze hoort en verstaat. Het is belangrijk dat je de jongeren ziet en ze erkent. Het is van belang dat je een vertrouwensband met ze opbouwt, voordat de jongeren zich bloot kunnen geven aan je. Om het vertrouwen te krijgen, moet je laten merken dat je aan de kant van de jongeren staat. Dit laat je onder andere merken door ze niet te veroordelen op hun daden.

Naast het luisteren en het er zijn voor de jongeren, is het van belang dat je de jongeren confronteert met hun mogelijkheden zodat ze kunnen groeien als persoon. Hiervoor is het van belang dat de jongeren leren reflecteren over zichzelf, wie ze zijn en hun gedrag. Door de jongeren positief te benaderen, zonder ze te veroordelen en ze te complimenteren, kunnen zij groeien als persoon. Ze gaan zichzelf niet langer negatief waarderen maar positief. Door in de jongeren te geloven, gaan ze in zichzelf geloven, in hun eigen kunnen. Hierbij is hun zelfbestemming van belang. Geestelijke begeleiding aan jongeren is de jongeren begeleiden in de persoonlijke groei van de jongeren, op het gebied van identiteit en zingeving. Zingeving heeft te maken met de betekenis die de jongeren geven aan hun leven en wat zij belangrijk vinden in het leven.

Geestelijke begeleiding als groepsactiviteit

In het onderzoek organiseer ik vijf bijeenkomsten met groepsactiviteiten voor een groepje jongeren. De jongeren voeren de activiteiten gezamenlijk uit, waardoor het een groepsactiviteit is. Na het uitvoeren van de groepsactiviteit gaan de jongeren hierover in gesprek met elkaar. Hierbij is het van belang dat de jongeren naar elkaar luisteren en met elkaar kunnen praten. De jongeren geven elkaar feedback zodat ze van elkaar kunnen leren.

Identiteitsontwikkeling

De jongeren zitten in de levensfase waarin ze hun identiteit ontwikkelen. Ze zijn bezig met het ontdekken van wie ze zijn en wie ze willen zijn. Zij staan voor de taak om hun nieuwe mogelijkheden te ontdekken in relatie tot hun omgeving. Erikson duidt deze taak aan met het verwerven van het gevoel van identiteit. Hieronder wordt door Erikson verstaan het gevoel een unieke en innerlijk samenhangende persoon te zijn. (Wal en Mooij, 2006) Onder een

innerlijk samenhangende persoon te zijn versta ik het gevoel hebben van zijn wie je bent en wie je wilt zijn.

De jongeren vormen hun identiteit door naar zichzelf te kijken en over zichzelf te reflecteren. Het is hierbij van belang dat de jongeren meer inzicht krijgen in zichzelf. De jongeren ontdekken wie ze zijn, door op een reflectieve manier naar zichzelf te kijken. Het vormen van je identiteit is een proces waar je je hele leven lang mee bezig bent.

Bijdrage

Ik wil proberen om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de identiteit van de jongeren. Hiermee bedoel ik dat ik door middel van de bijeenkomsten en activiteiten de jongeren meer inzicht wil bieden in zichzelf, waardoor zij werken aan hun identiteitsontwikkeling. Ik wil de kijk op henzelf verbreden, doordat ze over henzelf gaan nadenken.

Jongeren

Hiermee worden personen in de leeftijd zestien tot achttien bedoeld die mee werken aan mijn onderzoek. In §1.7 wordt dit verder toegelicht.

§1.7 Onderzoeksgroep

In dit onderzoek wil ik me richten op de identiteitsontwikkeling van jongeren, in de leeftijd van zestien tot achttien jaar. Ik wil het onderzoek uitvoeren met een groep jongeren die wonen bij Xonar. Wat inhoudt dat de jongeren residentieel verblijven bij Xonar. De jongeren wonen daar samen met de groepsleiding⁶.

De jongeren worden om verschillende redenen uit huis geplaatst en komen dan bij Xonar terecht. Dat kan zijn omdat ze thuis onhandelbaar zijn of omdat de ouders niet in staat zijn om fulltime voor de jongeren te zorgen. De jongeren hebben vaak allemaal problemen. Dit kunnen gedragsproblemen zijn, psychologische problemen tot problemen met justitie. De jongeren worden vanuit Xonar begeleid en geholpen met hun problemen. Hoe lang de jongeren verblijven bij Xonar is afhankelijk van hun thuissituatie en problemen. Het is het streven van Xonar om ervoor te zorgen dat de jongere snel weer thuis kan gaan wonen. Het doel van de begeleiding binnen de leefgroepen is om de problemen, in goede samenwerking met de ouders, op te lossen of alternatieven aan te bieden. Binnen een huiselijke sfeer wordt ervoor gezorgd dat jongeren tot rust kunnen komen (<http://www.xonar.nl/Verblijf.htm>, 2010).

De jongeren die meewerken aan mijn onderzoek wonen gezamenlijk in een groep. Vanwege de anonimiteit van de jongeren zal ik in dit onderzoek fictieve namen gebruiken en de naam van de woongroep niet noemen. De woongroep is een leefgroep met zelfstandigheidstraining voor de jongeren, wat inhoudt dat de jongeren in deze groep leren om op zichzelf te kunnen gaan wonen. Zo koken de jongeren zelf van het eetgeld dat ze van Xonar ontvangen.

⁶ De groepsleiding zijn mensen die voor hun werk daar 'wonen' met de jongeren. Ze draaien verschillende diensten, waaronder ook slaapdiensten. Het is hun taak om voor de jongeren te zorgen in het dagelijks leven. Verder heeft elke residentiële woongroep een gedragswetenschapper. Het is zijn/haar taak om het behandelplan van de jongeren op te zetten. In het behandelplan staan doelen waar de jongeren aan moeten werken tijdens hun verblijf. De doelen worden geformuleerd aan de hand van de hulpvraag die de ouders en jongeren hebben.

§1.8 Doelstelling

Mijn vraag voor dit onderzoek is welke bijdrage humanistische geestelijke begeleiding als groepsactiviteit kan leveren aan de identiteitsontwikkeling van jongeren.

Tijdens mijn stage op Xonar heb ik ervaren dat er weinig ruimte is voor de jongeren om zichzelf te ontwikkelen wat betreft identiteit. De jongeren worden tijdens hun verblijf bij Xonar begeleid in hun dagelijks leven. Ze hebben een dak boven hun hoofd, ze krijgen eten en hebben zich te houden aan de regels van Xonar. De groepsleiding zorgt voor de jongeren. Vaak hebben de jongeren ook nog therapie waar ze geholpen worden met hun gedragsproblemen. Maar aandacht voor de jongeren om te werken aan hun identiteit is er vaak niet. Zo vertelde een christelijke jongen dat hij nooit meer naar de kerk gaat omdat de groepsleiding geen tijd had om mee te gaan. De groepsleiding heeft geen tijd voor de identiteitsontwikkeling omdat zij al hun tijd nodig hebben voor het regelen van de dagelijkse dingen voor de jongeren. Ik wil de jongeren de ruimte en tijd bieden om hieraan te werken in de bijeenkomsten.

Het hoofddoel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in wat de geestelijke begeleiding als groepsactiviteit kan betekenen voor de identiteitsontwikkeling van jongeren. De groep bestaat uit leeftijdsgenoten, zij zijn van belang omdat ze zich aan elkaar kunnen spiegelen en van elkaar kunnen leren. Ik wil kijken of de jongeren tijdens de bijeenkomsten werken aan hun identiteitsontwikkeling. Ik gebruik als hulpmiddel de fase ontwikkeling van Erikson. Bij identiteitsontwikkeling hoort het ontwikkelen een levensvisie bij. De levensvisie is de manier waarop de jongere naar zichzelf en de wereld om hem heen kijkt. Wat vinden zij belangrijk in hun leven? Wat willen ze bereiken in hun leven? Ik wil de jongeren bewust maken van hun waarden, wat zij belangrijk vinden in hun leven. Ik wil kijken of de jongeren tijdens de bijeenkomsten werken aan hun levensvisie en hun eventuele ontwikkeling relateren aan de theorie van Fowler (1981). De morele ontwikkeling van de jongeren ga ik toetsen aan de hand van de theorie van Kohlberg (in Verhofstadt-Denève, L., P. van Geert, A. Vyt, 1995). Na de bijeenkomsten wil ik evalueren of de jongeren gegroeid zijn in de ontwikkeling van hun identiteit en de bijbehorende levensvisie. Dit wil echter niet zeggen dat na de bijeenkomsten de jongeren uitgegroeid zijn. Ze blijven zichzelf ontwikkelen na de bijeenkomsten. Het voortdurend ontwikkelen van een eigen identiteit is van belang in het leven. Vanuit de eigen identiteit kijkt de jongere naar zichzelf en naar de wereld om zich heen en kan de jongere tot de levensvisie komen.

§1.9 Het onderzoek

Mijn onderzoek is kwalitatief van karakter. Een kwalitatief onderzoek is de vorm van empirisch onderzoek die zich laat typeren aan de hand van de manier van informatie verzamelen, het soort analyse, de onderzoeksopzet, het onderzoek en de rol van de onderzoeker (Maso en Smaling, 2004).

De methode van een kwalitatief onderzoek, zoals besproken wordt in "*Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*" van Ilja Maso en Adri Smaling (2004) is een theoriegerichte benadering in een dubbele betekenis: gericht door een theoretisch kader en gericht op theorievorming en toetsing. Door literatuur te lezen kwam het theoretisch kader tot stand. Uit het theoretisch kader zijn de instrumenten voorts gekomen voor het praktijkonderzoek. Het eerste instrument zijn de interviews. Het onderzoek bestaat uit twee rondes interviews. De eerste ronde is om te kijken waar de jongeren voor het onderzoek staan, de tweede ronde is een evaluatie van de aanpak en een bepaling van de opbrengst. Hierbij wil ik kijken hoe de jongeren de bijeenkomsten hebben ervaren en wat ze geleerd hebben. Een ander instrument dat ik inzet tijdens de bijeenkomsten zijn de activiteiten die ik doe tijdens de bijeenkomsten. Tijdens het

onderzoek houd ik een logboek bij. Hierin schrijf ik de data uit de interviews en bijeenkomsten op. Ik benader de gesprekken vanuit mijn eigen referentiekader waardoor mijn interpretaties gekleurd zijn. Ik beschrijf de bijeenkomsten zo waarheidsgetrouw mogelijk. Ik let op de lichaamshouding van de jongeren, of ze mee doen met de activiteiten en op wat de jongeren zeggen tijdens de bijeenkomsten.

Het onderzoek is een handelingsgericht onderzoek. De onderzoeker is dan ook de veranderaar. Bij een handelingsonderzoek ligt het accent op het aanwenden van het onderzoek voor de oplossing van een praktisch probleem, en ook op het 'zelf mee handelen' (Maso en Smaling, 2004). Als onderzoeker handel ik zelf mee doordat ik de bijeenkomsten organiseer en begeleid.

Het onderzoek is exploratief. Het is een verkenning van een onderwerp dat nog nauwelijks onderzocht is. In het theoretisch kader wordt de literatuur besproken over identiteitsontwikkeling, de ontwikkeling van een levensvisie, humanistische geestelijke begeleiding en humanistisch vormingsonderwijs. Het theoretisch kader is richtinggevend voor mijn instrumenten, de richting van de begeleiding en mijn analyse van het onderzoeksmateriaal. Het theoretisch kader bestaat niet uit literatuur over geestelijke begeleiding aan jongeren. Ik kon hier nauwelijks informatie over vinden. In het onderzoek wil ik de jongeren begeleiden bij hun identiteitsontwikkeling.

Voordat ik met de vormingsactiviteiten begin, ga ik de jongeren interviewen. Zodat ik de beginsituatie van de jongeren in kaart kan brengen. In de volgende paragraaf zal ik hier verder op ingaan.

Ik wil vijf bijeenkomsten organiseren waarin de jongeren activiteiten uitvoeren. De onderwerpen, hangen allemaal met elkaar samen met het centrale thema identiteit. De onderwerpen van de bijeenkomsten zijn: 'communicatie', 'hoe zien de jongeren zichzelf', 'wat zijn hun kwaliteiten en waarden', 'wat is het levenspad van de mens' en 'wat is hun symbool voor hun innerlijke kracht'. De bijeenkomsten zijn uitgebreid beschreven in bijlage 2 De bijeenkomsten. Door de activiteiten te doen en er over te praten, kunnen de jongeren leren over hun zelfbeeld en identiteit. Dit geldt ook voor hun normen en waarden en hun kijk op het leven en de wereld. Ze zouden niet alleen van zichzelf kunnen leren maar ook van de anderen in de groep. Door de verhalen en levensvisies van de anderen te horen en door de feedback van de anderen te krijgen op hun eigen verhaal, kunnen de jongeren van elkaar leren. Door groepsactiviteiten te organiseren, kunnen de jongeren leren van hun leeftijdsgenoten door de interactie, het praten met en luisteren naar elkaar.

§1.10 Het logboek

Het logboek is een belangrijk instrument van het onderzoek. Het logboek is mijn persoonlijke verslag van het onderzoek, waarin ik alle gegevens rond het onderzoeksproces bijhoudt. Dit gebeurt steeds in zes stappen. De eerste stap behelst mijn verwachtingen van de bijeenkomst. De tweede stap is mijn doel van de activiteit in de bijeenkomst beschrijven. De volgende stap is het beschrijven van wat ik wilde gaan doen in theorie, mijn plan voor de bijeenkomst. De vierde stap is beschrijven wat er in de praktijk is gebeurd tijdens de bijeenkomsten. Daarna geef ik mijn interpretatie weer van de bijeenkomst. Als laatste ga ik na of het doel van de bijeenkomst is behaald.⁷

Door een logboek bij te houden, bestrijd ik de vertekeningen van het selectieve geheugen. Het onderzoek wordt gedocumenteerd in het logboek, waardoor mijn geheugen de gebeurtenissen niet kan vertekenen. Hierdoor wordt ook recht gedaan aan hetgeen wat ik heb onderzocht en aan de jongeren.

⁷ Zie figuur 1

Het logboek bestaat uit aantekeningen over de bijeenkomsten. In de bijeenkomsten let ik op hoe de jongeren mee doen, doen ze enthousiast mee of niet? Ik let ook op de lichaamshouding van de jongeren. Zitten ze recht op of hangen ze in hun stoel? Ook let op de interactie tussen de jongeren, praten ze met elkaar en luisteren ze naar elkaar?

Het logboek:

Verwachting	
Doel	
Plan in theorie	
Wat er in de praktijk gebeurd is	
Mijn interpretatie van de bijeenkomst	
Doel behaald?	

Figuur 1

§1.11 De interviews

De jongeren zijn mijn onderzoeksgroep. In het onderzoek interview ik slechts de jongeren die aan de groepsbijeenkomsten deelnemen. Het thema van de vragenlijst⁸ zal de identiteit en levensvisie zijn van de jongeren. Het eerste interview is het instrument om de beginsituatie in te schatten van de jongeren. Hierdoor kan ik een aanpak bedenken voor de bijeenkomsten. Het is de bedoeling daarmee om er achter te komen in welk stadium van Erikson, Kohlberg en Fowler de jongeren zitten.

De interviews zullen semi-gestructureerd zijn. Dit houdt in dat de vragen wel vast staan, maar de antwoorden niet. De jongeren kunnen geen voorafgesteld antwoord aangeven, maar zullen zelf antwoord moeten geven op de vraag. Als onderzoeker zal ik de antwoorden van de respondent niet sturen. Jeanine Evers heeft in het boek *“Kwalitatief interviewen: kunde en kunst”* (2007) een definitie gegeven van een kwalitatief interview, waaraan ik me als onderzoeker houd. *“Een kwalitatief interview is een vorm van informatie verzameling, waarbij de interviewer een of meer respondenten bevraagt op grond van een onderzoeksvraagstelling. Daarbij geeft de interviewer aan de respondenten ruimte voor uitweiding – in hun eigen woorden- over de door hen ervaren feiten, hun beleving, betekenisverlening en nuanceringen met betrekking tot het onderwerp van onderzoek en eventuele effecten daarvan op hun leven. De interviewer probeert daarmee de leefwereld van de respondenten te begrijpen en doorgronden.”* (Evers, 2007, p.27)

In het eerste interview met de jongeren, vertel ik wat het doel is van de komende bijeenkomsten. Het doel is dat ik samen met de jongeren wil werken aan hun persoonlijke ontwikkeling, ofwel hun identiteitsontwikkeling. Om tot een gesprek te komen over hoe de jongeren zichzelf zien en wat zij nodig hebben voor hun persoonlijke ontwikkeling laat ik de jongeren praten aan de hand van ontlokkers. Dit zijn gesloten vragen en aan de hand daarvan stel ik open vragen om tot een gesprek te komen. Het gesprek sluit ik af met de vraag wat zij willen leren in de komende bijeenkomsten.

Ik heb besloten om het interview niet op te nemen. De jongeren gaven aan dat ze niet wilde dat de gesprekken werden opgenomen. Om toch tot vastgelegde data te komen, vul ik de vragenlijst die dient als ontlokker samen in met de jongeren. In het interview vertellen de jongeren mij vertrouwelijke en persoonlijke informatie, deze informatie wil ik vertrouwelijk houden.

⁸ Zie bijlage 1 Interview vragen lijst

Aan het eind van de groepsgesprekken houd ik een evaluatie met de jongeren. De evaluatie bestaat uit vragen hoe ze de bijeenkomsten ervaren hebben om te kijken of de jongeren geleerd hebben van de bijeenkomsten. Dit doe met behulp van een kort interview.

§1.12 Methodologische verantwoording

Mijn onderzoek beschrijf ik uitvoerig om de betrouwbaarheid en validiteit te waarborgen. Betrouwbaarheid is afwezigheid van toevallige of onsystematische vertekeningen van het object van studie. Wanneer het object stabiel is en niet verandert gedurende een tijdsperiode, komt betrouwbaarheid neer op herhaalbaarheid (Maso en Smaling, 2004). In mijn onderzoek is het echter de bedoeling dat het object, de jongeren, wel zullen veranderen. Maso en Smaling (2004) zeggen dan ook dat in een kwalitatief onderzoek feitelijke herhaling van een onderzoek niet mogelijk is doordat de onderzochte situatie verandert. Hierdoor kan slechts naar virtuele herhaalbaarheid worden verlangd. Virtuele herhaalbaarheid betekent dat een onderzoek in principe precies zo zouden kunnen worden herhaald en dus in principe door andere onderzoekers opnieuw zouden kunnen worden uitgevoerd met dezelfde methoden en technieken als de werkelijkheid zelf niet veranderd was.

De externe betrouwbaarheid van het onderzoek wordt bevorderd door een zo nauwkeurig mogelijke beschrijving van de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd, door een zo transparant mogelijke beschrijving van de gekozen activiteiten en de uitvoering hiervan. De beschrijving van mijn onderzoek is te vinden in het logboek⁹. De eerste stap van mijn logboek is het opschrijven van mijn verwachting van de bijeenkomst. Mijn verwachting van de bijeenkomst heb ik voor de bijeenkomst begon opgeschreven. Net als het doel van de bijeenkomst en wat ik van plan was om te doen. Na de bijeenkomsten heb ik meteen genoteerd wat er daadwerkelijk gebeurd is en mijn interpretatie van de bijeenkomst opgeschreven. Ik heb dit zo snel mogelijk na de bijeenkomsten genoteerd zodat ik alle informatie op kon schrijven en vertekeningen van mijn geheugen zoveel mogelijk tegen kon gaan. Tijdens de bijeenkomsten heb ik niets genoteerd omdat dat de jongeren af kon leiden van hun activiteit en omdat ik de activiteit moest leiden.

Validiteit vatten Maso en Smaling (2004) op als afwezigheid van systematische vertekeningen. In een onderzoek heeft men te maken met interne validiteit en externe validiteit. Interne validiteit is validiteit binnen een onderzoeksproject en betreft vooral de deugdelijkheid van de argumenten (verzamelde gegevens) en de redenering (de onderzoeksopzet en de analyse) die tot de onderzoeksconclusies geleid hebben. Om de interne validiteit te vergroten, hou ik een logboek bij om vertekeningen van het selectief geheugen te bestrijden.

De externe validiteit wordt meestal opgevat als de generaliseerbaarheid van de onderzoeksconclusies naar andere personen, fenomenen, situaties en tijdstippen dan die van het onderzoek (Maso en Smaling, 2004). De precieze beschrijving van context, onderzoeksgroep en werkwijze faciliteert generaliseerbaarheid van de aanpak en opgedane kennis naar andere personen en contexten.

⁹ Het logboek is te vinden in bijlage 3

Hoofdstuk 2 Theoretisch Kader

§2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk schets ik de theoretische achtergrond van mijn onderzoek. Het theoretisch kader beslaat de onderwerpen; identiteitsontwikkeling, morele ontwikkeling, ontwikkeling van zingeving, humanistische geestelijke begeleiding en humanistisch vormingsonderwijs. De drie ontwikkelingstheorieën hebben met elkaar gemeen dat ze de persoonlijke ontwikkeling van de mens beschrijven aan de hand van verschillende stadia. Dit gebeurt wel vanuit verschillende perspectieven over identiteit, moraliteit en zingeving. Voor het onderzoek is het handig dat de theorieën uit verschillende stadia bestaan, op deze manier kan ik erachter komen of de jongeren zich hebben ontwikkeld door de bijeenkomsten.

§2.2 De identiteitsontwikkeling volgens Erik Eriksson

Om de identiteitsontwikkeling van jongeren te schetsen, maak ik gebruik van de theorie van Erikson. Zijn theorie behelst naast de verschillende stadia ook een beschrijving van identiteit. Erikson beschreef identiteit als het belangrijkste doel van de persoonlijkheid. Identiteit is niet alleen een verhaal dat men over zichzelf vertelt waardoor men zichzelf vormt, maar identiteit moet verworven worden. De identiteit is bereikt als er een samenhangende persoonlijkheid ontstaan is, van waaruit iemand zichzelf en de omringende wereld bekijkt. Volgens Erikson wordt de identiteit door het individu bewust ervaren als een gevoel van psychisch-sociaal welzijn. Hier zegt hij over: “De belangrijkste kenmerken van het identiteitsbeleven zijn een gevoel van zich thuis voelen in het eigen lichaam, een gevoel van ‘weten waarheen men gaat’ en de innerlijke zekerheid dat mens door de belangrijkste mensen erkend en geaccepteerd zal worden” (Erikson, 1971, p.176). En identiteit beschrijft hij als volgt: “een subjectief gevoel van dezelfde persoon zijn en van continuïteit, die kracht geven”. (Erikson, 1971, p. 15) Als een persoon geen gevoel van identiteit heeft, bevindt de persoon zich in een identiteitscrisis. De term verwijst naar de wanhoop en verwarring die een persoon voelt wanneer hij of zij nog geen sterk gevoel van identiteit heeft ontwikkeld. Een periode van identiteitscrisis komt naar boven in de adolescentie. (Larsen & Buss, 2008, p.332-334) Hierom acht ik het van belang dat adolescenten begeleiding krijgen in de ontwikkeling van hun identiteit. Zeker de adolescenten die niet meer thuis kunnen wonen en geen begeleiding krijgen van hun ouders.

De visie van Erikson op het identiteitsbeleven sluit aan bij mijn visie op identiteit. Identiteit is voor mij zijn wie je bent, weten wie je bent en jezelf goed voelen bij de persoon die je bent. Dit sluit voor mij aan bij het gevoel zich thuis te voelen in het eigen lichaam. Ik wil hier ook nog aan toe voegen, het thuis voelen in je eigen innerlijke wereld. Identiteit heeft voor mij niet alleen te maken met de innerlijke zekerheid dat men geaccepteerd en erkend wordt door anderen, zoals Erikson aangeeft, maar ook dat je jezelf accepteert en erkent. Pas als je jezelf accepteert en erkent, kan er een subjectief gevoel van dezelfde persoon te zijn en van continuïteit ontstaan. Dit wil niet zeggen dat je als persoon niet meer kan groeien en dat je blijft werken aan je identiteit, maar dat je zelf het gevoel blijft behouden dat je dezelfde persoon bent ondanks de groei die je doormaakt.

Om tot de eigen identiteit te komen moet men volgens Erikson acht verschillende fases in het leven doorlopen. De overgang van de verschillende fases wordt gekenmerkt door een specifieke psychologisch conflict of crisis. In de crisis bevindt het individu zich tussen twee tegenovergestelde componenten die elk een extreme houding uitdrukken tegenover zichzelf en de sociale omgeving. Het individu moet hier een oplossing voor zoeken. De gekozen oplossing werkt door in het verloop van de volgende fases. Wanneer persoonlijke en sociale crises adequaat worden opgelost, geven zij een positieve impuls aan de

persoonlijkheidsontwikkeling. Wanneer ze niet adequaat worden opgelost, werkt dit in andere fasen door. Ze kunnen ook in latere fasen alsnog hernomen worden. Op die manier ontstaat een steeds meer geïntegreerde opbouw van de psychosociale identiteit, wat door Erikson het epigenetische principe wordt genoemd. (Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995, p.330) De eerste fase bevindt zich in de baby leeftijd. Daarin staan de componenten vertrouwen en wantrouwen centraal. Door continuïteit en liefdevolle zorg kan het kind een gevoel van basaal vertrouwen in ouders en omgeving ontwikkelen. Hier ligt de basis voor het latere vertrouwen in de omringende wereld. Het heeft alles te maken met de voorspelbaarheid waarmee aan behoeften van het kind (voedsel, veiligheid, warmte, stimulering) tegemoet wordt gekomen. Bij ernstige tekorten in die zorg ontstaat juist een gevoel van basaal wantrouwen, zoals dat bij affectief verwaarloosde kinderen optreedt.

De tweede fase is in de peuterleeftijd waarbij autonomie en schaamte en twijfel centraal staan. In deze leeftijd gaan kinderen zelf dingen uitproberen, ze beginnen te experimenteren met hun nieuwe mogelijkheden en zijn exploratief naar de wereld toe. Als de ouders het kind vrij laten in deze ontwikkeling zal het kind meer autonomie ervaren maar als de ouders het kind straffen of het experimenteren tegenhouden kan het kind zich gaan schamen en gaan twijfelen over zijn gedrag.

De derde fase is de fase van initiatief en schuldgevoel dat plaats vindt in de kleuterleeftijd. In deze fase worden kinderen toenemend autonoom en tonen ze initiatief, wat vertaald wordt in ambitie tonen en doelen willen behalen. De kinderen willen zelf dingen doen als dat niet goed gaat kan dat leiden tot schuldgevoel.

De vierde fase bevindt zich in de basisschoolleeftijd. De componenten ijver en minderwaardigheid staan hier centraal. Het gevoel van ijver wordt verwezenlijkt als ze succesvol zijn, ze kunnen hun zelfgestelde doelen bereiken. Maar als ze niet succesvol zijn en hun doelen niet halen, kunnen ze zich minderwaardig voelen.

De vijfde fase is de adolescentie waarin de componenten identiteit en identiteitsverwarring centraal staan. In deze fase moeten de jongeren hun identiteit vormen. De jongeren moeten, voortbordurend op eerdere ervaringen, keuzes maken die van belang zijn voor de identiteitsvorming, bijvoorbeeld keuzes met betrekking tot opleiding en eigen waarden. De jongeren zijn aan het experimenteren met wie ze zijn, wat zich kan uiten in kledingstijlen. Wat ook mee speelt in deze fase is de biologische verandering van het lichaam. Het lichaam verandert van een kinderlichaam naar een volwassenlichaam. De jongeren krijgt te maken met de sociale rollen waar hij of zij aan moet voldoen. Als de jongere er in deze fase niet in slaagt om keuzes te maken die van hem verwacht worden, dan kan er identiteitsverwarring ontstaan. Om het gevoel van identiteit te versterken sluit de jongere zich aan bij een groep jongeren. Het hebben van een peergroep is in deze fase belangrijk.

De zesde fase wordt gekenmerkt door intimiteit en isolement. De jongvolwassenen gaat intieme relaties aan met vrienden en een partner. De jongvolwassene streeft naar het bereiken van echte intimiteit en dat is pas mogelijk op basis van identiteit.

De zevende fase wordt gekenmerkt door de componenten generativiteit en stagnatie. In deze fase staat het verwekken en zorgen voor de eigen kinderen. De volwassenen heeft het gevoel nodig dat hij of zij een bijdrage levert aan het behoud van de mensheid en de wereld. Stagnatie treedt op bij de bewustwording dat hij of zij nergens echt om geeft en nergens een bijdrage aan levert.

De laatste fase is de fase van de ouderdom die wordt gekenmerkt door de componenten integriteit en wanhoop. De oudere kijkt in deze fase terug op het geleefde leven. Integriteit bereikt de oudere doordat hij zichzelf en zijn geleefde leven kan accepteren, en dat hij in staat is om met de fysieke en sociale teruggang om te gaan. Wanneer de oudere niet tevreden is met zijn leven, ontstaat wanhoop. (Larsen & Buss, 2008, p.332-338)

§2.3 Morele ontwikkeling volgens Lawrence Kohlberg

Voor mijn onderzoek maak ik gebruik van inzichten over de morele ontwikkeling volgens Kohlberg om deze ontwikkeling te stimuleren en om te kijken in welk morele stadium de jongeren zitten. In het eerste interview leg ik ze de door Kohlberg ontwikkelde casus Hans voor¹⁰. Ik vraag aan de jongeren wat zij zouden doen in de situatie van Hans. Hun antwoorden vergelijk ik met de analyse van Kohlberg van de casus. Hij heeft voor elk stadium een antwoord op de casus uitgeschreven. In het tweede interview, na de bijeenkomsten, leg ik ze de casus nogmaals voor. Dit om te kijken of hun redenering veranderd is en om te kijken of ze zich hebben ontwikkeld door de bijeenkomsten.

De cognitieve moraalontwikkeling van Kohlberg bestaat uit zes stadia. Maar hoe gaat een individu over van de ene fase naar de andere? Volgens Kohlberg zijn de erfelijks- en rijpingsfactoren belangrijk, ze liggen aan de basis van de mogelijkheden tot ontwikkeling gedurende een vast verloop van stadia met specifieke kenmerken. Maar ze bepalen niet het ontwikkelingsproces zelf. Voor de actualisering van mogelijkheden is meer nodig dan rijping van zenuwstructuren en een fysiologische ingebouwd ontwikkelingsplan. De socialisatieprocessen die individuen binnen hun cultuur meemaken zijn ook van belang. De sociale interacties, via verzorging en opvoeding, vormen de inhoud van het morele systeem van het individu. Toch zijn de processen niet het belangrijkste voor de ontwikkeling van het moraal. Het cognitief ontwikkelingsniveau van het individu is wel belangrijk. Het cognitief ontwikkelingsniveau is de ontwikkeling van het oordeelsvermogen dat zeer sterk verbonden is met het cognitief niveau waarin het kind zich bevindt. Alles wat de denkontwikkeling stimuleert, stimuleert ook de moraalontwikkeling maar echter niet als een automatisme. Als tweede belangrijke voorwaarde tot de overgang stelt Kohlberg de uitdaging ofwel het conflict. Het conflict in een morele discussie stelt het denkvermogen van de individuen op de proef. Wat is in een casus de juiste morele manier van handelen? De overgangen tussen de kwalitatief verschillende stadia zijn in hoofdzaak mogelijk via cognitieve conflictervaringen, in interactie met erfelijkheid, rijping, socialisatieprocessen en het bereikte cognitief ontwikkelingsniveau. De overgangen staan los van leeftijd, maar de ontwikkeling begint volgens Kohlberg rond de leeftijd van zes jaar, want dan begint de aanvang van het concreet-operationele denken. Voor deze leeftijd heeft het kind nog geen ethisch besef en kan er geen sprake zijn van morele ontwikkeling. (Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995, p 225-227)

Om de groei van de morele ontwikkeling van de jongeren te stimuleren, moet ik in de bijeenkomsten werken aan de socialisatieprocessen van de jongeren. Daarnaast moet ik de jongeren morele conflicten voorleggen waarin het denkvermogen van de jongeren gestimuleerd wordt. Hun cognitieve ontwikkelingsniveau moet zich ook kunnen ontwikkelen voordat hun morele ontwikkeling kan groeien.

Ik zal nu de zes stadia van Kohlberg kort uitleggen. Kohlberg heeft zijn stadia onderverdeeld in drie niveaus, en deze weer onderverdeeld in twee stadia. Het eerste niveau is het pre-conventionele niveau. Op dit niveau kan het kind de culturele regels omtrent goed en kwaad, ofwel juist en fout, beantwoorden, maar het interpreteert deze regels in termen van fysieke consequenties van acties. Als het kind iets verkeerd doet, krijgt het kind straf en als het kind iets goeds doet wordt het kind beloond. Het hoofdkenmerk van dit niveau is de egocentrische oriëntering van het kind. Het kind houdt zich aan de gestelde regels omdat het kind geen straf wil krijgen. De niveau wordt onderverdeeld in twee stadia, namelijk de oriëntatie op straf en gehoorzaamheid en instrumenteel hedonistische reciprociteit. Stadium 1, de oriëntatie op straf en gehoorzaamheid heeft als kenmerk de motivatie om straf te vermijden. het geweten bestaat uit een irrationele angst voor straf.

¹⁰ De gehele casus van Hans is te vinden in bijlage 4

Stadium 1 is pre-conventioneel omdat kinderen moraal beschouwen als iets extern aan zichzelf, iets wat belangrijke mensen opleggen. De kinderen handelen niet uit morele overweging maar om straf te vermijden. Hiertegenover staat de wil om een beloning te krijgen. Dit uit zich in stadium 2, de instrumenteel hedonistische reciprociteit. Hierbij is de motivatie van het handelen van kind niet de ontwijking van straf, maar het streven naar een beloning. De reciprociteit is een zaak van 'als jij dat doet, dan doe ik dat', het is een 'voor wat hoort wat' houding die voortkomt uit het persoonlijk voordeel wat de kinderen willen behalen. Dit stadium is pre-conventioneel omdat er gemotiveerd wordt vanuit een individualiteit in plaats van als lid van een gemeenschap, net als bij stadium 1.

Het volgende niveau is het conventionele niveau. Op dit niveau wordt het nakomen van de verwachtingen van de overige gezinsleden, de groep of de gemeenschap als op zichzelf goed beschouwd, los van de consequenties. Het gedrag is niet alleen conform aan de persoonlijke verwachtingen van anderen en van de sociale orde, maar ook loyaal tegen over deze instanties. Het hoofdkenmerk is een onvoorwaardelijke onderwerping aan de heersende normen, ook als dit persoonlijk leed berokkent. Het eerste stadium van dit niveau is stadium 3 oriëntatie op interpersoonlijke overeenstemming. Het gedrag is conform aan stereotiepe beelden van wat normaal gedrag is. Goed gedrag is wat anderen helpt en bevult en wat door anderen als goed gedrag erkend wordt. Verder betekent goed gedrag ook het hebben van een goede intentie, het hebben van goede motieven en interpersoonlijke gevoelens zoals liefde, empathie, vertrouwen en medeleven met anderen, voor het handelen. Stadium 4 is de oriëntatie op tucht en orde. Hierin staan autoriteit, vaste regels en het behoud van de sociale orde centraal. Het komt er vooral op aan je plicht te doen, respect te tonen voor de autoriteit, sociale orde te prijzen alleen omwille van het ordelijk zijn van deze orde. Stadium 3 was gericht op goede interpersoonlijke relaties met familie en bekenden, in dit stadium staat de gehele maatschappij op de eerste plaats.

Het laatste niveau is het post-conventioneel, autonome of principiële niveau. Op dit niveau doet het individu een duidelijke inspanning om morele waarden en principes, die waardevol zijn te definiëren. Het hoofdkenmerk van dit niveau is een kritische instelling tegenover de heersende maatschappelijke normen en eerlijk zoeken naar universele humane waarden. Dit niveau is verdeeld in stadium 5 en stadium 6. Stadium 5 is de oriëntatie op het tijd en ruimtegebonden sociaal contract en individuele rechten. Goed gedrag wordt gedefinieerd in termen van algemene individuele waarden en normen die na kritisch onderzoek door de gemeenschap aanvaard zijn. Het individu is zich bewust van de relativiteit van de persoonlijke waarden en opvattingen. De rechten van anderen zijn ook belangrijk, het individu heeft respect voor anderen en de gemeenschap. Hierdoor staat het bereiken van consensus centraal, die op een democratische wijze tot stand is gekomen. Stadium 6 is de oriëntatie op universele ethische principes. Het goede wordt bepaald door een gewetensbeslissing in overeenstemming met zelfgekozen ethische principes die logisch, universeel en consistent zijn. Denk bijvoorbeeld aan het categorisch imperatief van Kant. Men moet zo handelen dat deze handeling een universele geldende wet kan worden. In dit stadium is men zich ervan bewust dat democratisch vastgestelde besluiten soms niet beantwoorden aan hoger liggende humane principes. Zo kan een meerderheid een beslissing nemen waardoor een minoriteit in de kou komt te staan. De Holocaust is hier een voorbeeld van. Er ontstaat in dit hoogste stadium bekommernis omtrent zelfveroordeling ter wille van het niet naleven van persoonlijke humane principes. Het persoonlijke geweten is het uitgangspunt van het handelen, ook al staat dit individuele oordeel boven de wet.

Het einddoel van de morele ontwikkeling bestaat in de mogelijkheid tot kritische analyse van de heersende maatschappijnormen op basis van persoonlijke, universele humane principes.

(Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995, p 225-236)

§2.4 De ontwikkeling van Faith ofwel zingeving volgens James W. Fowler

De theorie van Fowler bestaat uit de ontwikkeling van Faith. Fowler gebruikt de term Faith in zijn theorie om zingeving aan te duiden. Ik zal de term Faith vanaf nu aanduiden met zingeving. Fowler heeft zijn theorie van zingeving in verband gebracht met de menselijke ontwikkeling door in zijn theorie ook de cognitieve ontwikkeling van Piaget, de morele ontwikkeling van Kohlberg en de psychosociale theorie van Erikson mee te nemen. Fowler beschouwt zingeving als tweedelig, namelijk religieus maar ook niet-religieus. Zingeving beschrijft hij zelf als een mantel tegen de naaktheid van het leven. (Fowler, 1981, p. xii) Zingeving is de manier om samenhang en betekenis te vinden in het leven. Zingeving is de wijze waarop mensen coherentie te vinden in en betekenis verlenen aan de uiteenlopende krachtenvelden en relaties die hun leven uitmaken. Daarnaast behelst het ook de constructie van het beeld van zichzelf in relaties met anderen en het wereldbeeld. (Fowler, 1981, p.4) Zingeving hoort bij het leven van de persoon, het geeft een doel aan het leven en het zorgt voor zin in het leven. (Fowler, 1981, p.14) Omdat zingeving ook te maken heeft met het zelfbeeld, past de ontwikkeling van zingeving bij de identiteitsontwikkeling van jongeren. Door zingeving te ondervinden in je leven, ondervind je zingeving in jezelf als persoon. Je leven krijgt zin, je leven en dus de persoon die je bent doen er toe. Dit gevoel zorgt voor een positief zelfbeeld en zelfwaardering. Dit is een onderdeel van de identiteitsontwikkeling. Als je je goed voelt over jezelf, ben je bezig met het gevoel van identiteit. Je voelt je positief over jezelf, wat bijdraagt aan het thuis voelen in jezelf en je kan jezelf beter accepteren en erkennen als de persoon die je bent. Als geestelijk begeleider begeleid ik de jongeren met de ontwikkeling van de identiteit en levensvisie, met bijbehorende zingeving. Om de jongeren hierin goed te kunnen begeleiden, is het van belang om te kijken in welk stadia de jongeren zitten.

De theorie van Fowler gaat over heel het leven van de mens en bestaat uit zes verschillende fases. Heel het leven is de mens bezig om zijn zingeving te ontwikkelen. Zijn theorie begint bij de leeftijd van twee jaar. Voor deze leeftijd is er geen sprake van zingeving. Deze fase wordt gezien als de pre-stage voor de komende fases. Fowler noemt dit de fase van ongedifferentieerd geloof, er is sprake van een diffuus geloof. Tussen de nul en twee jaar is een baby bezig met het ontwikkelen van vertrouwen of wantrouwen. Het vertrouwen dat in deze fase wordt gelegd is de basis van de ontwikkeling van Faith. De overgang van deze fase naar fase 1 begint met de convergentie van gedachten en taal, de opening van het gebruik van symbolen in de taal en het spel.

Fase 1 is de intuïtieve- projectieve fase van zingeving. In deze fase is het kind tussen de twee jaar en de zeven jaar oud. Kenmerkend aan deze fase is dat het kind gebruik maakt van nieuwe mogelijkheden van taal en symbolische representatie om haar zintuiglijke waarnemingen te organiseren in betekenisvolle eenheden. Door middel van woorden en namen exploreert het kind de wereld om zich heen en geeft het de wereld betekenis. Het kind krijgt door de dingen te benoemen ook controle over de wereld om haar heen. In deze fase is het kind zelfbewust en egoïstisch, het kind kijkt alleen vanuit zijn eigen perspectief en kan zich niet in het perspectief van anderen verplaatsen. Het draait om de verbeelding en fantasie van het kind, om de wijze waarop hij naar de wereld kijkt. De verbeelding van het kind is sterk omdat het niet wordt tegengehouden door logica. Verbeelding in deze fase is belangrijk voor de ontwikkeling van zingeving, de beelden en gevoelens zullen een lang werkende invloed hebben op het geloofsleven.

De overgang van deze fase naar fase 2 is de noodzaak van het concrete operationele denken. Het kind begint na te denken over hoe de dingen echt zijn en begint een verschil te maken tussen wat de waarheid is en wat slechts de waarheid lijkt, de fantasie. Het tweede stadium is de fase van het mythische-letterlijke geloof. De leeftijd van het kind is zeven tot

twaaft. In deze fase is het kind bezig met de werkelijkheid. Symbolen, verhalen en mythes worden geaccepteerd zoals ze op het eerste gezicht overkomen, ze worden letterlijk opgevat. Het kind vertelt verhalen om betekenis te geven aan zijn leven. De verhalen zijn lineair geconstrueerd. Het kind wordt een narratieve verhalenverteller. Het verhaal is belangrijk om betekenis te geven aan ervaringen en gebeurtenissen en eveneens om de samenhang ertussen te vinden. Het kind vertelt zijn verhaal, maar kan hierover nog niet reflecteren.

De overgang van deze fase naar fase 3 wordt gekenmerkt door de contradicties in de verhalen die leiden tot reflectie over de betekenis. De overgang naar formeel operationeel denken maakt dit soort reflectie mogelijk. Het derde stadium is het synthetische-conventionele geloof. Het formeel operationele denken is ontwikkeld bij de puber en zorgt ervoor dat de puber kan reflecteren op zijn eigen denken. De puber kan uit al zijn verhalen de betekenis ontdekken van het verhaal. Fowler noemt dit het verhaal van onze verhalen. Dit houdt in dat de puber de zingeving in zichzelf ontdekt, dit kan hij inzetten in zijn rollen en relaties met anderen. De relaties met betekenisvolle anderen worden erg belangrijk, het leven van de puber staat vol met inter-persoonlijke relaties. Aan deze personen kan de puber zich spiegelen, waaraan de puber zijn zelfbeeld spiegelt en ontwikkeld. De puber begint zijn eigen waarden te ontwikkelen, begint de autoriteit over zijn eigen leven te nemen. Zingeving zorgt voor een coherent oriëntatiepunt tussen al de invloeden waardoor de puber samenhang kan blijven vinden in zijn leven. Zingeving synthetiseert waarden en informatie, waardoor het zorgt voor de basis voor identiteit. Het belangrijkste aan deze fase is dat de puber zijn persoonlijke mythe vormt. De persoonlijke mythe is het vormen van de eigen identiteit en zingeving.

Het volgende stadium, het individuele-reflectieve geloof dat moeilijk te bereiken is. Om dit stadium te bereiken moet men loskomen van de cirkel van inter-persoonlijke relaties die tot dan toe zijn opgebouwd. Het is lastig om je los te maken omdat je er dan alleen voor staat. Men moet in staat zijn om kritisch te kijken naar zichzelf en naar de waarden die zijn gevormd door het milieu waarin men is opgegroeid. De identiteit is niet langer afhankelijk van de belangrijke anderen in het leven, maar van zichzelf, zijn zelfbeeld en wereld beeld. De meeste mensen stappen uit hun inter-persoonlijke relaties in hun jongvolwassenheid, dan gaan ze bijvoorbeeld studeren in een andere stad en op zichzelf wonen. De jongvolwassenen is afhankelijk van zichzelf en hierdoor ook verantwoordelijk voor zichzelf. De jongvolwassen ontwikkelt volgens Fowler een executief ego. De eigen mening wordt het belangrijkste, net zoals zijn eigen waarden. Hij neemt alleen advies aan van anderen als hij dat zelf wilt.

Het volgende stadium is het conjunctieve geloof. In deze fase ziet de persoon beide kanten van de medaille. Het conjunctieve geloof gaat ervan uit dat de dingen organisch met elkaar verbonden zijn en laat de dingen meer op zijn beloop. Het onbewuste, het ongrijpbare, krijgt een plaats. Men wordt zich er steeds meer van bewust dat er zaken zijn die buiten de waarneming omgaan en men niet zelf kan bepalen. Men wil hierdoor niet meer de controle houden op alles wat er gebeurt, maar laat het zijn zoals het is. Men komt in een fase van berusting en accepteert dat het eigen ego, zoals opgebouwd in de vorige stadia, niet de controle heeft over alles wat er gebeurt. De kracht van dit stadium is de groei van de paradoxale inbeelding, de capaciteit om te zien wat de betekenissen zijn terwijl men zich ook realiseert dat de betekenis relatief is.

Het laatste stadium is het universele geloof. Slechts enkele mensen komen in dit stadium terecht. Om in dit stadium te komen moet je alles loslaten en overstijgen. Fowler noemt deze mensen zeldzaam, ze actualiseren de spirit van een inclusieve en voldane menselijke maatschappij. Ze vechten en strijden voor de universele waarden van de mens, zoals politieke vrijheid. Denk hierbij aan Martin Luther King, moeder Theresa en Ghandi. Het welzijn van anderen is belangrijker dan het eigen welzijn, er is sprake van zelfopoffering. (Fowler, 1981, p.119-211)

§2.5 Humanistische geestelijke begeleiding

In deze scriptie doe ik een onderzoek naar humanistische geestelijke begeleiding aan jongeren. Ik zal nu verduidelijken wat er onder humanistische geestelijke begeleiding wordt verstaan. Ik zal beginnen met de visie van de grondlegger van het humanisme, Jaap van Praag en zal eindigen met mijn eigen visie.

Jaap van Praag richtte na de Tweede Wereld oorlog in 1946 het Humanistisch Verbond op. Van Praag vocht voor twee strijdpunten van het humanisme, ofwel de grote en de kleine strijd. De grote strijd was gericht op het ondersteunen en inspireren van de grote groep mensen die de kerk verlaten had, geen of een voornamelijk impliciet humanistische levensovertuiging had en dreigde weg te glijden in het nihilisme. Het ging in essentie om het bieden van een geestelijk dak. De kleine strijd was de emancipatiestrijd van de buitenkerkelijken voor een volwaardige plaats op alle gebieden van de samenleving naast de godsdienstige mensen. Van Praag wilde de mensen weerbaar maken zodat ze niet zouden vervallen in het nihilisme. Hij heeft de humanistische geestelijke verzorging op de kaart gezet in de zorgsector, defensie en justitie naast de confessionele geestelijke verzorging. De humanistische geestelijke verzorging is de tegenhanger van de kerkelijke, confessionele geestelijke verzorging. Omdat ieder mens, ook de niet-kerkelijke, in een situatie kan komen waarin hij behoefte heeft aan heroriëntatie en daarbij steun wil ontvangen van een geschoolde gesprekspartner.

Van Praag omschrijft geestelijke verzorging als *“de ambtshalve, systematische benadering van mensen in hun situatie, in een sfeer van veiligheid en empathie, zodanig hun vermogen geactiveerd wordt tot zingeving, oriëntatie en zelfbestemming, mede door confrontatie met de mogelijkheden van het mens-zijn naar humanistisch inzicht, waardoor zij zelfstandig een levensvisie kunnen ontwerpen en hanteren.”* (Praag, 1978, p.210)

Jan-Hein Mooren beschrijft geestelijke verzorging als volgt: *“Geestelijke verzorging richt zich op het begeleiden van mensen met levensvragen en levensproblemen, welke worden benaderd vanuit en geplaatst in de levensbeschouwelijke kaders van cliënt en begeleider; het omgaan met die vragen in de begeleiding is gericht op het ondersteunen en bevorderen van het geestelijk functioneren van de cliënt.”* (Mooren, 2008, p.79)

Het bijzondere van het werk van de geestelijke verzorger zit ingebed in het alledaagse contact, in gewone gesprekken van mens tot mens en in vluchtige ontmoetingen. In de gesprekken draait het om de ervaringen van de cliënt. Het narratieve karakter van de gesprekken maakt dat de gesprekken in zich een bijdrage leveren aan de zinervaring van de mens: het vertellen van het levensverhaal maakt de wereld en de ervaringen begrijpelijker. De cliënt vindt een samenhang tussen zijn ervaringen, waardoor zingeving kan worden ervaren.

De geestelijk begeleider maakt gebruik van een methodiek om de cliënt de ondersteunen, het is de ambtshalve benadering waardoor het handelen een professioneel handelen wordt. Ik licht een paar kenmerken van de methodiek die horen bij de narratieve benadering, eruit. Als eerste biedt de geestelijke verzorger tijd en aandacht. Tijdens een gesprek krijgt de cliënt alle aandacht, de geestelijke verzorger is niet bezig met zichzelf, maar alleen met de cliënt. De cliënt staat centraal en krijgt alle tijd en aandacht. De geestelijke begeleider biedt een empathisch luisterend oor waardoor hij in reeksen verhalen betekenisvolle verbanden kan ontwarren, die de verteller nog niet had gezien. Empathisch ingesteld zijn hoort ook bij de methodiek van de geestelijke verzorger. Empathie hangt samen met het goed kunnen luisteren. Een geestelijke begeleider luistert niet passief, maar actief. Hij reconstrueert wat hij hoort weer tot een voor hemzelf betekenisvol verhaal. (Mooren, 1999, p.109-124)

Op basis van de kennis die ik heb opgedaan in mijn studie aan de Universiteit van Humanistiek en mijn ervaring als geestelijk begeleider bij jeugdzorg, zal ik mijn visie op humanistische geestelijke begeleiding verwoorden. Geestelijke begeleiding houdt in dat je klaar staat voor je medemens. Het er-zijn voor de ander is het belangrijkste, waarmee ik de tijd en aandacht die je geeft bedoel. Je laat je medemens niet alleen staan in de kou als hij in existentiële nood verkeerd. Geestelijke begeleiding aan jongeren is anders dan aan volwassenen. Volwassenen hebben al een zelf gevormd terwijl jongeren daar nog mee bezig zijn. Volwassenen zijn instaat om te reflecteren over zichzelf, jongeren niet. Hierdoor kunnen volwassenen in een dieperliggende niveau praten over existentiële vragen. De geestelijke begeleiding aan volwassenen is beschreven door van Praag en Mooren. Het is aan mij om methodieken voor geestelijke begeleiding aan jongeren te onderzoeken. Het heeft wel overeenkomsten, zoals het bieden van een luisterend oor. De methodiek die door Mooren is beschreven, geldt ook voor de geestelijke begeleider aan jongeren. Je biedt de jongeren tijd en aandacht, een luisterend oor, je stelt je empathisch op en luistert actief zodat je samenhang in de verhalen hoort. De verhalen die de jongeren mij vertellen zijn oppervlakkig, over wat ze mee maken in het dagelijks leven. Naast het luisteren naar de verhalen, confronteer je de jongeren met zichzelf. Als geestelijk begeleider houdt je de jongeren een spiegel voor. Dit zorgt ervoor dat de jongeren kunnen reflecteren over zichzelf.

Geestelijke begeleiding aan jongeren is het bijstaan van de jongeren door actief en empathisch te luisteren naar zijn levensverhaal en levensvragen zonder hen daarop te veroordelen. Levensvragen zijn vragen over het leven, de identiteit, de levensvisie, waarden, liefde, dood en over ethiek. De vragen hangen samen met wie je bent en wat je hebt mee gemaakt in het leven. De levensvragen gaan over wat echt belangrijk is in het leven, wat het leven waardevol maakt en zin geeft. Het is het begeleiden van de jongeren in hun ontwikkelingsproces, van kind naar volwassenen. Je begeleidt de jongeren in hun persoonlijke groei op het gebied van identiteit en zingeving. Als geestelijk begeleider maak je de jongeren weerbaar, zodat ze zich staande kunnen houden in de wereld.

In mijn onderzoek wil ik een methodiek ontwikkelen waardoor jongeren gaan nadenken en praten over zichzelf. Aandacht geven aan de jongeren en het er-zijn voor de jongeren blijft belangrijk voor geestelijke begeleiding. Maar de gesprekken blijven dan aan de oppervlakte. Met het er-zijn alleen kom ik niet ver bij de jongeren. De jongeren zijn uit zichzelf niet in staat om de diepte in te gaan omdat ze niet kunnen reflecteren over zichzelf. In de bijeenkomsten reik ik de jongeren handvaten aan om na te denken over zichzelf waardoor de eerste stap is gezet om te reflecteren over zichzelf. Hierdoor wordt een deur geopend om gesprekken te voeren met diepgang, gesprekken over gevoelens en gedachtes.

§2.6 Humanistisch Vormingsonderwijs

Vanuit mijn master educatie heb ik mijn lesbevoegdheid voor het geven van humanistisch vormingsonderwijs gehaald. De opgedane kennis en kunde zal ik gebruiken in de activiteiten en bijeenkomsten. Ik zal in deze paragraaf uitleg geven over humanistisch vormingsonderwijs.

Humanistisch vormingsonderwijs begeleidt kinderen en jongeren bij de ontwikkeling van een eigen waardebesef en een persoonlijk levensbeschouwelijk kompas. Op een kritische en creatieve manier leren ze omgaan met vragen over normen, waarden en levensbeschouwing. In de les onderzoeken leerlingen gezamenlijk hun ervaringen en ideeën en leren ze keuzes te maken en te verantwoorden. Ze worden aangemoedigd te communiceren over wat ze denken, voelen, willen en doen. Hierdoor kan iedere leerling ervaren wat waardevol is aan het bestaan. Het herkennen en bespreken van kleine of grote dilemma's is

een belangrijks aandachtspunt bij de lessen. Het onderzoeken van morele vraagstukken stelt de kinderen en jongeren in de gelegenheid om eigen waarden en normen te ontwikkelen. Het vak levensbeschouwing heeft als doel heeft om een bijdrage levert aan de identiteitsontwikkeling van de leerlingen. Dit gebeurt doordat de levensvragen van de leerlingen centraal staan in het vak, deze worden gesteld en beantwoord door de leerlingen zelf.

(<http://www.hvo.nl/HVO/vorming/humanistisch+vormingsonderwijs/humanistisch+vormingsonderwijs.htm>, gevonden 21 maart 2011)

De kinderen en jongeren leren over zichzelf, hun identiteit en hun waarden en normen. Ze leren door hun eigen ervaring. Hier sluit de ervaringsleer van John Dewey op aan. Hij gaat uit van de ervaring van de leerling. De term ervaring gebruikt hij ter aanduiding van de interactie van levende organismen met hun omgeving. Dewey verwijst bij het woord ervaring niet naar mentale processen die zich in de geest van de mens voltrekken, maar naar de voortdurende, lichamelijke interactie van mens en omgeving. (Dewey, 1999) Het gaat erom dat de leerlingen interactief met de lesstof omgaan in plaats van de lesstof alleen te leren via de mentale processen.

Ik zal nu de term actief leren verduidelijken. Met actief leren worden twee aspecten bedoeld. Het eerste aspect is dat de leerlingen actief met de lesstof bezig zijn. Het gaat niet alleen op de opname van de lesstof, maar juist om iets actiefs te doen met de lesstof. Bij actief leren gaat het erom dat de leerlingen hun eigen kennis construeren, door nieuwe informatie te integreren in al bestaande kennis. De verantwoordelijkheid voor het leren ligt bij de leerling zelf. Het is de leerling zelf die met de informatie aan de slag gaat. Een voorbeeld hiervan is dat de leerling zelf gaat reflecteren over de lesstof. Bij actief leren wordt gebruik gemaakt van activerende werkvormen. Dit zijn werkvormen die de leerlingen uitdagen tot actie (actief bezig zijn), kritisch leren denken en reflectie (terugblik op het product en het leerproces). Het tweede is werken vanuit de ervaring van de leerlingen. De ervaring van de leerling staat centraal. (Hoogeveen en Winkels, 2008, p.29)

Bij het humanistisch vormingsonderwijs gaat het erom dat de kinderen en jongeren leren van hun eigen ervaring en de ervaringen van anderen. Je biedt ze een ervaring aan, bijvoorbeeld door middel van een activiteit, waardoor ze leren over zichzelf. Op deze manier werk je samen met de jongeren aan hun identiteitsontwikkeling en de ontwikkeling van hun levensvisie.

Deze manier van leren wil ik toepassen tijdens de bijeenkomsten. Ik wil de jongeren laten leren van hun eigen ervaringen en van de ervaringen van de anderen. De ervaringen die ik de jongeren aanbiedt, zijn de opdrachten die ze moeten uitvoeren tijdens de bijeenkomsten. De jongeren gaan actief om met de dingen die ze moeten leren. Na het uitvoeren van de opdrachten, gaan de jongeren hierover reflecteren. Hierdoor blijven ze actief met de stof bezig. Tijdens het reflecteren staan hun ervaringen met de opdracht centraal.

§2.7 Groepsactiviteit

Tijdens de bijeenkomsten werken de jongeren in een groep. De groep is belangrijk vanwege de groepsinteractie. In de groep gaan de jongeren samenwerken en samen leren. De jongeren worden doordat ze samenwerken 'gedwongen' om hun gedachten te verwoorden en met de anderen te vergelijken. (Ebbens en Ettehoven, 2009, p.91) Het voordeel van een groep is dat ze hun gedachten delen met anderen en deze niet voor zichzelf houden. De jongeren kunnen zichzelf vormen doordat ze zich spiegelen aan de anderen. Identiteit vormt zich in de ontmoeting en uitwisseling met anderen. Hun reacties, hun opvattingen, hun goed- en afkeuringen, hun verbazing of verontwaardiging zijn de bouwstenen waaruit het eigen zelf wordt gebouwd. (Dielemans en van der Lans, 1999, p.58) Tijdens de bijeenkomsten is het de

bedoeling dat de jongeren met elkaar in gesprek gaan over de activiteiten, ze geven elkaar feedback, waardoor ze als een spiegel dienen voor elkaar. De ervaringen die ze op doen, delen ze met anderen. Ze geven elkaar feedback waarvan ze kunnen leren. hiervoor is het wel van belang dat de jongeren in staat zijn om met elkaar te kunnen communiceren.

Voor deze methodiek is het van belang dat deze wordt uitgevoerd in een klein groepje. Ik heb ervoor gekozen om de methodiek uit te voeren met vier jongeren in dezelfde leeftijdscategorie. Het hebben van ongeveer dezelfde leeftijd is van belang tijdens het groepsproces. Als jongere spiegel je jezelf aan andere jongeren. De jongeren zijn in een levensfase waarin de leeftijdsgenoten een belangrijke rol spelen. De relaties met betekenisvolle anderen worden erg belangrijk, het leven van de puber staat vol met interpersoonlijke relaties. Aan deze personen kan de puber zich spiegelen, waaraan de puber zijn zelfbeeld spiegelt en ontwikkeld. Volgens Fowler is het spiegelen aan de ander een voorwaarde voor de ontwikkeling van de eigen waarden en daarmee van de eigen identiteit en zingeving. (Fowler, 1981)

Een volwassene is in een andere levensfase dan een puber. Een puber is bezig om zichzelf en de wereld om hem heen te ontdekken, een volwassene heeft zichzelf en de wereld al ontdekt. Een volwassene is zelfstandig, terwijl de puber zich in een proces bevindt waarin hij of zij zich los moet maken van de ouders of opvoeders om zelfstandig te worden. Zowel Erikson (in Larsen & Buss, 2008) als Fowler (1981) geven aan dat leeftijdsgenoten belangrijk zijn in de pubertijd. Als puber sluit je jezelf aan bij een groep leeftijdsgenoten om zo je identiteit te vormen.

Door de jongeren in een groep te plaatsen, kunnen zij van elkaar leren. Ze delen hun ervaringen, waarvan een ander kan leren. Tijdens de bijeenkomsten kunnen de jongeren werken aan de vorming van hun identiteit. Maar je vormt je identiteit niet alleen, hier heb je anderen voor nodig. Je spiegelt jezelf aan anderen, je verhoudt jezelf tot anderen. Als mens ben je immers geen eiland.

§2.8 Geestelijke begeleiding en identiteit

Humanistische geestelijke begeleiding wordt omschreven door Mooren (2008) en van Praag (1978) als de ambtshalve, systematische begeleiding van mensen met levensvragen; het omgaan met die vragen in de begeleiding is gericht op het ondersteunen en bevorderen van het geestelijk functioneren van de cliënt zodat zijn vermogen geactiveerd wordt tot zingeving, oriëntatie en zelfbestemming, mede door confrontatie met de mogelijkheden van het mens-zijn naar humanistisch inzicht, waardoor zij zelfstandig een levensvisie kunnen ontwerpen en hanteren. Geestelijke begeleiding is de begeleiding van de cliënt bij diens zoektocht naar zingeving. In dit onderzoek was het begeleiden naar zingeving niet het belangrijkste, het ging om de zoektocht naar zichzelf de identiteit. Eriksons beschrijving van identiteit sluit aan bij het doel van geestelijke begeleiding. Identiteit is “een subjectief gevoel van dezelfde persoon zijn en van continuïteit, die kracht geven”. (Erikson, 1971, p. 15) Bij geestelijke begeleiding gaat het om het bevorderen van het geestelijk vermogen zodat deze geactiveerd wordt tot zingeving en zelfbestemming. Zelfbestemming heeft in de traditie van de humanistiek de betekenis van zingeving en het vormen van het eigen levensverhaal. Deze ontstaat in relatie met anderen, de relationele netwerken van het individu. (Onderzoeksprogramma Universiteit voor Humanistiek 2005-2010) Zelfbestemming hoort bij de identiteit. Bij het gevoel dat je dezelfde persoon bent, ongeacht in welke situatie men zich begeeft en dit gevoel zorgt voor kracht. Maar ook heeft zelfbestemming te maken met weten waar je naar toe gaat als persoon, weten wat je doelen zijn in het leven, weten waar je heen gaat in het leven. Zelfbestemming ontstaat in het relationele netwerk. Anderen zijn van belang bij het vormen van je identiteit en bij de ontwikkeling van de moraliteit.

De morele ontwikkeling heeft niet alleen te maken met de ontwikkeling van goed en slecht gedrag. Maar ook hoe men zich verhoudt tot anderen. Morele ontwikkeling wordt door socialisatieprocessen en sociale interventies gemodelleerd. Het kind kan het morele handelen van zijn omgeving, bijvoorbeeld de ouders, overnemen. (Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995, p 227) De jongeren waarmee ik werk, wonen niet meer bij hun ouders, vaak omdat de ouders niet meer voor hen konden zorgen. Denk hierbij aan drugsverslaving, mishandeling of door criminele activiteiten in de gevangenis zitten. De jongeren hebben van huis uit geen goed moreel voorbeeld gekregen, om deze reden is het voor hen moeilijk om moreel goed te handelen. Want ze hebben geen voorbeeld van wat goed moreel handelen is. Moreel goed handelen is handelen in overeenstemming met de regels van de samenleving, het gaat erom dat men in staat is om rekening te houden met anderen. Kohlberg spreekt in zijn theorie over het conventionele niveau, waarbij de verwachtingen van het relationele netwerk centraal staat. De verwachtingen van bijvoorbeeld vrienden, familie leden of de samenleving staan centraal in het gedrag. In dit niveau handelt men zoals er van je verwacht wordt. (Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995, p 230) Om de jongeren weerbaar te kunnen maken in de samenleving, is het van belang dat zij zich staande weten te houden in de samenleving. Dit heeft onder andere te maken met het navolgen van de regels die gelden in de samenleving. Goed gedrag is het navolgen van deze regels. De jongeren waarmee ik werk, hebben vaak moeite met het volgen van deze regels. Ze overtreden deze regels omdat ze hun eigen geluk en welzijn boven het welzijn van anderen en de samenleving plaatsen. Moraliteit heeft te maken met rekening houden met anderen in de samenleving, goed gedrag is gedrag dat in overeenstemming is met het gedrag van anderen in de samenleving. Tijdens de bijeenkomsten zullen de jongeren leren om rekening te houden met de anderen omdat ze de bijeenkomsten met anderen doen. In de bijeenkomsten staat niet alleen hun eigen ontwikkeling centraal, maar ook de ontwikkeling van de anderen. Ze zullen de anderen moeten helpen bij de ontwikkeling van de identiteit en zullen daarmee ook hun identiteit ontwikkelen. Het vormen van de identiteit heeft niet alleen te maken met weten wie je bent maar ook met hoe jij je gedraagt tegenover anderen.

Fowler omschrijft zingeving als de mantel die de naaktheid van het leven bedekt. (Fowler, 1981, p. xii) Door zingeving krijgt het leven betekenis en zin. Om tot zingeving te komen, is het van belang dat je weet wat je belangrijk vindt in het leven. Als geestelijk begeleider ondersteun ik de jongeren in hun zoektocht naar zingeving en betekenisgeving. Samen met de jongeren ga ik op zoek naar de samenhang in hun ervaringen zodat de jongeren hieraan een betekenis kunnen geven. Hiervoor is het belangrijk dat de jongeren naar zichzelf kunnen kijken en over zichzelf kunnen reflecteren. In de puberleeftijd is het operationeel denkvermogen van de pubers ontwikkelt, dit zorgt ervoor dat de jongere in staat zou moeten zijn om te reflecteren op zijn eigen denken en zichzelf. De puber kan uit al zijn verhalen de betekenis ontdekken van het verhaal. (Fowler, 1981) Tijdens de bijeenkomsten kunnen de jongeren leren om te reflecteren op hun denken en op zichzelf. De betekenis is van belang voor het vinden van zingeving. Zingeving synthetiseert waarden en informatie, waardoor het zorgt voor de basis voor identiteit. In de puberfase zijn de jongeren bezig met het vormen van hun identiteit. Volgens Fowler is het belangrijkste aan deze fase dat de puber zijn persoonlijke mythe vormt. De persoonlijke mythe is het vormen van de eigen identiteit en zingeving. (Fowler, 1981)

§2.9 Theorie in de cursus

De theorieën die hierboven beschreven staan, dienen als handvatten voor de activiteiten in de groepsbijeenkomsten.

In het humanistisch onderwijs staat het ervarend leren centraal. De leerlingen gaan op een actieve manier om met de lesstof, er wordt gewerkt vanuit de ervaring van de leerlingen. Tijdens de bijeenkomsten biedt ik de jongeren een activiteit aan, die de jongeren koppelen aan hun eigen ervaring. Door de activiteit gaan de jongeren met elkaar in gesprek over zichzelf en hun ervaringen over het thema. Daarnaast is het van belang dat de jongeren elkaar feedback kunnen geven. Hiervoor is het van belang dat de jongeren hun feedback naar elkaar kunnen communiceren en kunnen ontvangen. In de eerste bijeenkomst staat communicatie centraal. De jongeren leren hoe ze met elkaar kunnen praten en hoe ze naar elkaar kunnen luisteren. Ze leren hoe ze hun boodschap kunnen vertellen en om de boodschap van een ander te ontvangen. Men vormt zijn identiteit niet alleen, hiervoor heeft men anderen nodig. De jongeren zullen in staat moeten zijn om naar de ander te luisteren, wil de ander een bijdrage kunnen leveren aan de vorming van diens identiteit.

In bijeenkomst 2 wordt hierop voortgeborduurd. Tijdens deze bijeenkomst spelen de jongeren het spel 'Het Levenspad' waarbij de jongeren vragen moeten beantwoorden over zichzelf en de ander moeten bevragen op hun antwoorden. In deze bijeenkomst leren de jongeren elkaar beter kennen door de antwoorden van de ander. Maar ze leren zichzelf ook beter kennen. Het spel behelst alle verschillende levensfasen van de mens, van baby zijn tot senior zijn. De jongeren leren door het spelen om zich in de verschillende levensfasen te verplaatsen. Het spel heb ik gekozen omdat het de levensfasen van de mens bevat, deze levensfasen komen terug in de identiteitsontwikkeling volgens Erikson. Hierdoor is het spel een speelse manier om in aanraking te komen met de levensfasen van de mens en de identiteit die daarbij hoort.

Het centrale thema van de bijeenkomsten is de identiteitsontwikkeling van de jongeren. In de bijeenkomsten gaan de jongeren naar zichzelf kijken om zichzelf beter te leren kennen. Om je identiteit te vormen, zal je moeten weten wie je bent, wat je persoonlijke kenmerken zijn, wat je waarden zijn en wat je belangrijk vind in je leven. Het is belangrijk dat je jezelf accepteert zoals je bent. Anderen spelen een rol bij het vormen van je identiteit. Je spiegelt jezelf aan anderen. Je ontwikkelt je zelf door je te vergelijken met anderen. In de bijeenkomsten leren de jongeren zichzelf beter kennen door de activiteiten. Een voorbeeld hiervan is dat je jongeren zichzelf moet tekenen en zijn of haar kenmerken daarbij moet schrijven. Hierdoor komen de jongeren erachter hoe zij zichzelf zien. Maar het is ook van belang hoe anderen jou zien. Daarom laat ik de jongeren ook elkaar tekenen en kenmerken van de ander benoemen. Deze activiteit vindt plaats tijdens bijeenkomst 3. Zowel Fowler als Erikson benadrukken de anderen in de vorming van de identiteit. Fowler erkent het belang van betekenisvolle anderen waar de puber zich aan spiegelt om tot de eigen identiteit te komen. Erikson benoemt de acceptatie van het zelf door betekenisvolle anderen als een kenmerk van identiteit. Kohlberg benoemt het belang van anderen in de morele ontwikkeling indirect. Kohlberg spreekt over de socialisatieprocessen als onderdeel van de morele ontwikkeling. Maar in de uitleg van zijn stadia, zijn anderen wel belangrijk. De interpersoonlijke relaties en de maatschappij zijn kenmerkend voor de morele stadium waar de persoon zich in bevindt. In het humanistisch vormingsonderwijs zijn anderen ook van belang. Door samen te werken met anderen, deel je je gedachten met anderen. Door de reacties op je gedachten kun je je identiteit vormen. In geestelijke begeleiding is de ander vaak de geestelijke begeleider zelf. Hij of zij dient als een spiegel voor de cliënt en geeft antwoord op het verhaal van de cliënt. Anderen zijn van belang in het vormen van de identiteit omdat je je spiegelt aan anderen. Tijdens de bijeenkomsten kunnen de jongeren zich spiegelen aan de

andere jongeren. Ze kunnen zichzelf leren kennen door de feedback van anderen. In de bijeenkomsten speelt de groepsdynamiek een belangrijke rol omdat de jongeren leren van de uitwisseling van gedachten.

Zingeving is een onderdeel van de identiteitsvorming. Van Praag is van mening dat de mens zelf zin moet geven aan het leven. Om tot zingeving te komen, moet de mens waarde in zichzelf zien te vinden. Daarvoor is het nodig dat het zelfbewustzijn versterkt wordt, want zelfbewustzijn is een noodzakelijke voorwaarde voor zelfbestemming, die betekenis geeft aan het leven. (Praag 1978, p.14) Hiervoor is het nodig dat je weet wie je bent en wat je kan in het leven. Weten wat je belangrijk vindt in het leven, hoort bij je als persoon. Als je weet wat je belangrijk vindt, ben je weer een stapje verder met het vormen van je identiteit. Om de jongeren erachter te laten komen, gaan ze op onderzoek uit naar hun waarden. Bijeenkomst 4 is hieraan gewijd. De jongeren krijgen eerst een stukje theorie over wat waarden zijn, daarna doen ze een oefening om waarden te benoemen en als laatste mogen ze hun eigen waarden benoemen. Ik laat de jongeren niet meteen hun waarden benoemen omdat ik denk dat ze niet weten wat waarden zijn en ook niet wat hun eigen waarden zijn.

Fowler geeft aan dat het ervaren van zingeving een positieve werking heeft op het zelfbeeld. Door zingeving te ervaren, ervaar je dat je leven zin heeft. Hierdoor voel je je beter over jezelf als persoon en ontwikkel je een positief zelfbeeld waardoor je jezelf makkelijker kunt accepteren. En zelfacceptatie past bij de theorie van Erikson.

Ik vond het belangrijk om de bijeenkomsten af te sluiten met een positieve boodschap voor de jongeren. Daarom heb ik ervoor gekozen om de jongeren hun symbool van innerlijke kracht te kleien. In het symbool komt naar voren wat zij belangrijk vinden in hun leven. Het is een symbool van hun waarde waaruit ze kracht halen. Een symbool van zingeving. De morele ontwikkeling komt expliciet naar voren in de interviews. Hierin wordt de casus van Hans, ontwikkelt door Kohlberg, voorgelegd aan de jongeren. De morele ontwikkeling komt impliciet naar voren in de bijeenkomsten, de jongeren kunnen leren hoe ze rekening kunnen houden met anderen. Ze zullen hun gedrag aan moeten passen aan het gedrag van de anderen in de bijeenkomsten.

Hoofdstuk 3 Inleiding praktijk onderzoek

§3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de informatie over hoe het praktijkonderzoek tot stand is gekomen centraal. Als eerste zal ik informatie geven over geestelijke begeleiding in de organisatie Xonar, zodat er een beeld geschetst wordt van mijn werk en de context van het onderzoek. Daarna zal ik de lezer informeren over het voortraject van het onderzoek in paragraaf 3.3. Hierin wordt beschreven welke stappen ik heb moeten ondernemen om het onderzoek uit te kunnen voeren. In paragraaf 3.4 zal ik de toegang tot de onderzoeksgroep beschrijven. In de paragraaf erna zal ik de respondenten uit mijn onderzoeksgroep omschrijven.

§3.2 Geestelijke begeleiding in Xonar

Ik loop stage als geestelijke begeleider in de organisatie Xonar. Xonar is een organisatie die zich bezig houdt met Jeugd en Opvoedhulp. Dit houdt in dat ouders met kinderen zich kunnen richten tot Xonar met vragen over de opvoeding. Xonar helpt hierbij door samen met de ouders en kinderen een oplossing te zoeken voor de problemen en een hulplan op te stellen. Xonar wilt het liefst dat de kinderen en jongeren bij de ouders blijven wonen, terwijl ze onder behandeling van Xonar staan. Toch kan het gebeuren dat de kinderen of jongeren uit huis geplaatst worden. Dan komen ze terecht in een residentiële leefgroep. Ik werk met kinderen en jongeren die in een residentiële leefgroep verblijven. Dit houdt in dat de jongeren 24 uur per dag in een groep van de organisatie wonen.

In het begin van mijn stage was het voor mij lastig om een manier te vinden om geestelijke begeleiding aan de kinderen en jongeren te geven. De traditionele manier van geestelijke begeleiding werkt niet bij deze jongeren en kinderen. De traditionele manier omschrijft Mooren (2008) als volgt. Geestelijke verzorging richt zich op het begeleiden van mensen met levensvragen en levensproblemen, welke worden benaderd vanuit en geplaatst in de levensbeschouwelijke kaders van cliënt en begeleider. Het begeleiden van de cliënt, doe je in een gesprek. De cliënt praat, jij luistert en antwoordt de cliënt vanuit jouw levensbeschouwelijke kader. Het grootste probleem waar ik tegen aan liep, was dat de jongeren en kinderen niet praten over hun levensvragen en levensproblemen. Ik verwacht dat dit komt doordat de jongeren en kinderen niet in staat zijn om te reflecteren over zichzelf.

Maar ik wilde de kinderen en jongeren wel begeleiden bij hun levensvragen. Mijn eerste stap was om in contact te komen met de jongeren en kinderen. Ik at wekelijks met verschillende groepen mee, om de jongeren en kinderen te leren kennen en om hen de kans te geven om mij te leren kennen. Mijn tweede stap was om dingen met de kinderen en jongeren te gaan doen, omdat ze niet uit zichzelf naar me toe kwamen om te praten. Zo heb ik met de kinderen veel spelletjes gespeeld en met de jongeren films gekeken. De volgende stap was om activiteiten te bedenken waardoor ze meer over zichzelf zouden gaan nadenken en praten. Ik heb met een residentiële leefgroep voor jongeren de groepsactiviteit “De Zondevis” gedaan. Deze activiteit heb ik zelf bedacht. Het gaat erom dat de jongeren nadenken over hun zonden, over dingen waar ze zich schuldig over voelden of spijt over hadden. Hun zonde schreven ze op een vis, die ze zelf gemaakt hadden, en hierin gingen we met elkaar over in gesprek. Naderhand mochten ze de vis verbranden om zo hun zonde achter zich te laten. Het werken met een activiteit werkt, de jongeren praten dan wel over het thema en daarmee over zichzelf. Maar nog steeds bleven de gesprekken over hun levensvragen en problemen uit. Het belangrijkste van mijn werk is het er-zijn voor de jongeren en kinderen. Ik geef ze persoonlijke aandacht en luister naar de verhalen die ze me wel willen vertellen. Dit zijn de verhalen over hun dagelijks leven, over school, over hun drugsgebruik of over de meisjes en

jongens die ze leuk vinden. Als geestelijk begeleider bied ik de jongeren de ruimte om hun levensverhaal te vertellen als ze die willen vertellen. Dit sluit aan bij de methodiek van Mooren (2008).

Ik hoop dat ik door middel van mijn onderzoek een manier kan vinden om de jongeren te laten nadenken over zichzelf en eventueel hun levensvragen en levensproblemen. Ik heb ervoor gekozen om activiteiten te doen met de jongeren omdat ze dan makkelijker over zichzelf nadenken en over zichzelf praten. Tijdens de bijeenkomsten kan ik ze kan begeleiden bij hun persoonlijke ontwikkeling.

§3.3 Voortraject van het onderzoek

De eerste stap voor mijn onderzoek was om mijn idee onder woorden te brengen. Mijn idee was om met een groepje jongeren te werken aan hun identiteitsontwikkeling. Ik wilde mijn activiteiten als geestelijke begeleider uitbreiden en een concreet plan aanbieden voor geestelijke begeleiding aan jongeren. Tot nu toe was het vrijblijvend en voor mijn gevoel werkte dit niet helemaal. Als de jongeren er geen zin in hadden om iets te doen, dan hield het op en was ik voor niks naar de groep gekomen. De gesprekken met mij als geestelijk begeleider zijn niet verplicht en als de jongeren geen zin hadden om te praten dan hield het op. Ik wil dit vrijblijvende karakter van geestelijke begeleiding niet veranderen, maar iets extra's toevoegen waardoor ik op een structurele manier geestelijke begeleiding kon geven aan de jongeren. Ik begon mijn idee te concretiseren waardoor het een plan werd. Nadat ik mijn plan op papier had gezet, moest ik het verkopen aan de organisatie.

Voordat ik begon aan mijn onderzoek, had ik toestemming nodig van de organisatie. Als eerste ging ik naar de stagecoördinator van Xonar. Bij haar legde ik mijn plan voor. Zij vond het goed als ik mijn onderzoek ging uitvoeren. Ook gaf zij mij het telefoonnummer van een leefgroep. Bij deze leefgroep voer ik mijn onderzoek uit. Nadat zij mijn onderzoek had goedgekeurd, stuurde ik een mailtje naar de manager van de geestelijke begeleiding van Xonar om een afspraak te maken over mijn afstudeeronderzoek. Hij verwees me door naar de zorgcoördinator van Xonar. Met haar heb ik een afspraak gemaakt om te praten over mijn onderzoek. Bij haar legde ik mijn plan voor. Zij gaf mij toestemming om het onderzoek uit te voeren. Ik vroeg haar of ik toestemming nodig had van de ouders van de jongeren. Zij vertelde me dat dit niet het geval was, omdat ik niets wilde opnemen en omdat de ouders al toestemming hadden gegeven voor de zorg die Xonar aanbiedt aan de jongeren tijdens de plaatsing bij Xonar. Mijn onderzoek en de bijeenkomsten vielen onder de zorg die Xonar aanbood. Bovendien vond ze de jongeren mondig genoeg om zelf toestemming te geven, dus had ik geen toestemming nodig van de ouders. De eerste stap was gezet.

§3.4 Toegang tot de onderzoeksgroep

Voor mijn onderzoek zocht ik een leefgroep waar ik nog niet was geweest. Ik wilde het onderzoek niet doen bij een groep waar ik al was geweest. Dit omdat de jongeren mij al kenden van het eten en de films. Bij een nieuwe groep kon ik mezelf meteen profileren als geestelijke begeleider die een aantal activiteiten met ze zou doen.

Ik zocht contact met de leefgroep waar ik van de stagecoördinator het telefoonnummer van had gekregen. Daar werd ik met open armen ontvangen en at twee keer mee om de jongeren te leren kennen. Ik vertelde de jongeren meteen dat ik hier een onderzoek met ze wilde doen. De jongeren namen een nieuwsgierige houding aan en stelde veel vragen aan me. Niet alleen over het onderzoek, maar ook wie ik was, wat ik kwam doen, waar ik vandaan kwam enz. De jongeren toonde allemaal interesse in mij en ik in hen. Hierdoor ontstonden er al snel gesprekjes.

De volgende stap was om toestemming te krijgen van de leiding van de leefgroep. Zij keurde mijn plan ook goed, mits de jongeren vrijwillig mee wilde werken. Het was aan mij om mijn onderzoek zo goed mogelijk te presenteren aan de jongeren waardoor zij mee wilde werken. Als eerst vroeg ik aan een meisje of zij mee wilde doen. Ik legde uit wat we gingen doen en ze was er meteen enthousiast over. Daarna vroeg ik het aan een ander meisje. Zij wilde ook mee werken. Ze vroeg aan me of mijn onderzoek kon gelden als haar vrijwillige stage voor school. Ik zei dat ik dat niet wist en maar aan haar docent op school moest voorleggen. Dat deed ze en de week erna vertelde ze dat het mocht. Het andere meisje wilde dan ook dat zij haar vrijwillige stage bij me lopen. Ik heb tegen ze gezegd dat ik tekende voor de uren dat ze mee werkten aan mijn onderzoek voor hun vrijwillige stage. Ik had nu toestemming van twee meisjes. Maar dat was niet genoeg. Ik vroeg aan een jongen of hij mee wilde werken. Hij twijfelde nog. Toen ik de week erna weer kwam eten, vroeg hij of het waar was dat ik tekende voor de uren van vrijwillige stage voor de meisjes. Toen ik zei dat het waar was, wilde hij ook mee werken als ik ook voor hem tekende. En omdat deze jongen mee wilde werken, wilde een andere jongen ook mee werken.

Ik had nu vier jongeren die vrijwillig mee wilde werken, ze hadden me mondeling toestemming gegeven om mee te werken. De groepsleiding steunde mijn idee. Ik kon nu beginnen aan mijn onderzoek.

§ 3.5 Respondenten

Ik zal in deze paragraaf kort de achtergrond van mijn respondenten beschrijven, waarom ze bij Xonar terecht zijn gekomen. Verder zal ik beschrijven hoe de jongeren op mij over komen en geef ik mijn beeld van de jongeren. Ik heb de dossiers van de jongeren niet gelezen, dus de informatie die ik geef komt van de jongeren zelf of van mijzelf. Om deze redenen zal de informatie gekleurd zijn door hoe de jongeren hun leven zelf ervaren en hoe ik de jongeren ervaar. De informatie over de jongeren komt uit gesprekken die ik heb gehad met de jongeren, gesprekken onder het eten of uit het eerste interview. De jongeren wilde mee werken maar ze wilde er wel iets voor terug, namelijk dat ik tekende voor hun vrijwillige stage. Dat ze er iets voor terug wilden, past bij de houding van de jongeren. Ze willen best iets voor iemand doen, maar dan willen ze er wel iets voor terug. Ze willen er zelf persoonlijk voordeel uit halen. Deze houding past bij het tweede stadium van morele ontwikkeling van Kohlberg. Hierin staat de 'voor wat, hoort wat' houding centraal.

Om de anonimiteit van de jongeren te waarborgen, geef ik ze een fictieve naam.

Max is een zeventienjarige jongen. Hij woont nu ruim een half jaar bij deze woongroep van Xonar. Hij is bij Xonar gaan wonen door een ondertoezichtstelling van de rechter. Wat betekent dat hij verplicht uit huis geplaatst. Dit is gebeurd toen Max acht jaar oud was. De ondertoezichtstelling is een dwangmiddel van de kinderbescherming. Dit gebeurt wanneer een minderjarige in zijn opvoeding te maken krijgt met een bedreiging van zijn zedelijke of geestelijke belangen of zijn gezondheid, kan de kinderrechter hem onder toezicht stellen. Bij Max was er sprake van verwaarlozing, voor zover ik weet is hij niet mishandeld. Zijn vader heeft zijn gezin verlaten en Max heeft ook geen contact met zijn vader. Zijn moeder kreeg nieuwe vriendjes en liet hem en zijn oudere zussen en broer aan hun lot over. In eerste instantie zorgde zijn oudere zussen voor hem, maar toen zij uit huis gingen moest hij voor zichzelf zorgen. De thuissituatie escaleerde. De hulp van de kinderbescherming werd ingeroepen. Hij geeft aan dat hij het fijn vind om bij Xonar te wonen, want nu heeft hij geen gezeik meer aan zijn hoofd en kan hij tot rust komen. Maar hij blijft het vervelend vinden dat hij niet meer thuis woont. Hij gaf ook aan dat hij al zo lang niet meer thuis woont, dat hij niet zou weten hoe het is om in een gezin op te groeien.

Max komt op mij over als een rustige jongen die een stoere houding aan neemt om te kunnen overleven. De stoere houding blijkt uit zijn uitspraak dat praten over gevoelens voor mietjes is en hij is geen mietje. Max heeft moeite om mensen te vertrouwen, vooral volwassenen. In zijn verleden beloofde volwassenen hem dingen die ze toch niet na kwamen, dus waarom zou hij nu volwassenen vertrouwen? Hij blowt redelijk veel. Hij vind het fijn om te blowen, want daar wordt hij rustig van. Hij maakt zich zorgen over zijn toekomst. Als hij achttien wordt, moet hij weg bij Xonar en moet hij op zichzelf gaan wonen en zelf zijn geld verdienen. Volgens hem begint het echte leven dan pas.

Tony is zeventien jaar oud. Hij is erg gesloten. Hij vertelt niet veel over zichzelf. De verhalen die hij vertelt zijn stoere verhalen over zijn drugsgebruik of over school. Hij vertelde dat hij bij Xonar woont omdat hij altijd ruzie had thuis. Voordat hij in deze leefgroep woonde, zat hij in een gesloten groep in de jeugdgevangenis in Maastricht. Daar ging het goed met hem, hij was van de drugs af. Nu hij in deze groep zit, waar hij veel vrijheid heeft, is hij weer aan de drugs. Hij blowt erg veel en gebruikt soms ook harddrugs. Hij bevindt zich in het criminele circuit. Zo vertelde hij dat hij aan een teaser, een wapen dat elektrische schokken geeft, kon komen. Deze wilde hij kopen en gebruiken als iemand hem iets wilde doen. Zelf denkt hij niet na over de toekomst, hij leeft bij de dag. Ik heb het idee dat hij niet weet wat hij met zijn leven en met zichzelf aan moet. Hij heeft geen doel in zijn leven, geen richting om zijn leven vorm te geven. Ik denk dat de kans groot is dat hij over een aantal jaar weer in de gevangenis zit, vanwege drugs dealen of diefstal. Op dit moment heeft hij ook een aantal rechtszaken tegen hem lopen. Van alle jongeren zit hij het diepst in de justitiële problemen. Ik denk dat hij zich in het criminele circuit zit omdat hij niet weet hoe het anders kan. En hij zit er zo diep in, dat hij niet weet hoe hij er uit zichzelf uit kan komen. Toen hij gesloten zat, toen kon hij niet in contact komen met zijn criminele vrienden en was uit het circuit. Maar zodra hij weer de vrijheid had om met ze in contact te komen, nam hij weer contact met ze op en zat al snel weer in het circuit. Diep van binnen zit wel een lief jongetje. Hij is alleen erg verhard en gedraagt zich ook zo. Je merkt dat er van binnen een lief jongetje is omdat hij het voor zijn groepsgenoten opneemt en bijvoorbeeld de deur voor je openhoudt. Maar hij is ook erg goed in manipuleren. Hij krijgt veel gedaan bij de groepsleiding door een lieve glimlach op zijn gezicht te toveren. Zo vulde een stagiair groepsleiding zijn sollicitatie formulier in omdat hij liever niet wilde schrijven.

Eva is een meisje van zestien. Ze is erg open en vriendelijk. Zij heeft van alle jongeren de beste jeugd gehad. Hiermee wil ik niet zeggen dat er geen problemen zijn geweest in haar jeugd. Ik zal kort haar levensverhaal schetsen zoals ze dat aan mij verteld heeft. Ze is de jongste van een stel kinderen. Haar moeder was tien jaar jonger dan haar vader, wat inhoudt dat ze een oudere vader had. Alles ging goed in het gezin, totdat haar moeder stierf. Eva was toen vier jaar oud. Haar vader probeerde voor haar te zorgen, maar hij kon de zorg niet aan. Ze is toen in verschillende pleeggezinnen geplaatst, een stuk of vier. Toen ze zes jaar oud was, werd ze opnieuw in een pleeggezin geplaatst. Hier bleef ze tien jaar lang wonen. Ze beschrijft haar pleegouders als lieve mensen. Toen ze een puber werd, waren haar pleegouders al oud, de leeftijd van een opa en oma, zoals ze zelfs omschreef. Eva loog veel tegen haar pleegouders, voornamelijk om haar vriendje. Hier kregen ze thuis ruzie. Haar pleegouders konden het niet langer opbrengen om de strijd met haar om te gaan. Om deze reden is ze in een leefgroep geplaatst. Ze zit vrijwillig bij Xonar, dat wil zeggen dat er geen sprake is van een onder toezichtstelling van de rechter. Ze heeft nog wel veel contact met haar pleegouders, ze logeert vaak in het weekend bij hen. Met haar vader heeft ze ook nog contact hem ziet ze soms. Ze is niet verwaarloosd in haar jeugd en dat merk je. Ze heeft een open houding en durft mensen te vertrouwen. Ze komt soms een beetje kinderlijk en naïef over, en soms ook

weer volwassen. Ze zit tussen haar kind zijn en volwassen zijn in. Wat ik bij een meisje van zestien vind passen. Op deze leeftijd groei je uit je kinderschoenen en trek je de schoenen aan van een volwassene.

Amber is een zeventienjarig meisje. Ze heeft een grote mond, maar ze is erg lief. Dit merk ik doordat ze zorgzaam is naar andere jongeren uit de groep. De grote mond is een houding om zichzelf staande te houden. Ze vertelde me dat ze uit huis is geplaatst onder dwang van de rechter, met een onder toezichtstelling. Ik zal kort haar levensverhaal schetsen. Haar ouders zijn gescheiden toen ze erg jong was. Haar moeder kreeg al snel een nieuwe vriend, die slecht voor haar moeder en Amber zorgde. De nieuwe vriend was agressief en uitte dit naar Amber en haar moeder toe. Haar moeder is toen gevlucht en met behulp van de familie van haar vriend. Ze is naar Turkije gegaan om daar een nieuw leven te beginnen. Amber verbleef daar illegaal, ze kon daar ook niet naar school. Haar vader heeft haar toen weer naar Nederland gehaald. Haar vader was inmiddels opnieuw getrouwd. Al snel werd duidelijk dat Amber niet paste in het nieuwe gezin van haar vader en werd in een pleeggezin geplaatst. In het pleeggezin had Amber opeens rust en ze werd overvallen door haar problemen uit haar jeugd. Op dat moment kreeg ze geen hulp om met de problemen om te gaan. Het pleeggezin kon niet met Amber en haar problemen omgaan. Ze werd weg gehaald uit het pleeggezin en kwam in verschillende groepen te wonen. Sinds een jaar ongeveer zit ze in deze groep. Waar ze leert om zelfstandig te wonen, zodat ze uiteindelijk op zichzelf kan gaan wonen. Van al de jongeren denk ik dat zij het best in staat is om voor zichzelf te zorgen. Ze kookt dagelijks zelf en ze haalt goede cijfers op school. Ze is positief over de toekomst en ze is blij als ze op zichzelf kan gaan wonen. Ook al vind ze het fijn om bij Xonar te wonen, want hier kwam ze tot rust, maar ze wil liever niet in een internaat wonen, zoals ze de leefgroep zelf omschrijft. Amber geeft aan dat ze nu aan haar problemen wilt werken. Ze heeft nu de hulp om haar problemen te verwerken.

§3.6 Instrument ontwikkeling

Voor de totstandkoming van mijn onderzoek, heb ik bepaalde instrumenten nodig. Mijn instrumenten zijn de interviews en het logboek. Ik zal nu uitleg geven over hoe mijn instrumenten tot stand zijn gekomen.

Het logboek gebruik ik om de empirische gegevens uit de bijeenkomsten vast te leggen. In paragraaf 1.10, heb ik de inhoud van het logboek weergegeven. Ik gekozen om een logboek bij te houden omdat ik de bijeenkomsten en interviews niet opneem.

Een ander instrument voor de bijeenkomsten zijn de twee rondes interviews. Het eerste interview neem ik af zodat ik het startpunt van de jongeren kan bepalen. In de bijeenkomsten ga ik werken aan de identiteitsontwikkeling van de jongeren en ik wil toetsen of ze door de bijeenkomsten gegroeid zijn in hun ontwikkeling. Omdat ik er achter was gekomen dat de jongeren niet makkelijk over zichzelf vragen, bestaat de vragenlijst uit ontlokkers. Ook heb ik gekozen voor gesloten vragen waardoor het voor de jongeren makkelijker is om antwoord te geven op de vragen. Naast gesloten vragen, bestaat het interview ook uit open vragen om de jongeren de mogelijkheid te geven om de vraag open te beantwoorden zonder sturing van eventuele antwoordmogelijkheden.

De vragen die ik tijdens het interview heb gesteld komen voort uit de theoretische achtergrond van het onderzoek. De theorieën over identiteitsontwikkeling, morele ontwikkeling en de ontwikkeling van zingeving komen aanbod.

Het onderwerp identiteit is verpakt in vragen als: “Praat je wel eens over jezelf”, “Denk je wel eens na over jezelf”, “Ben je wel eens bezig om jezelf te ontwikkelen”, “Hoe zou je jezelf nu omschrijven?” en “Hoe zie jij jezelf over vijf jaar?”

De morele ontwikkeling toets ik aan de hand van één vraag, namelijk “Hoe zou jij nu het dilemma van Hans oplossen?” Dit dilemma is ontwikkeld door Kohlberg om er achter te komen in welk stadium de mens staat.

De ontwikkeling van zingeving komt naar voren in de volgende vragen: “Wat vind je nu belangrijk in je leven?” en “Wat heb je nu nodig in je leven?”.

Ook toets ik of de jongeren graag met leeftijdsgenoten praten. Dit is namelijk van belang om erachter te komen of de jongeren willen leren van de elkaar. Ik heb de jongeren de volgende vragen gesteld: “Lijkt het je leuk om met leeftijdsgenoten te praten?” en “Praat je liever met een volwassene of met een leeftijdsgenoot?”.

De antwoorden op de vragen ga ik analyseren aan de hand van de theorieën. De analyse is te vinden in hoofdstuk 4.

§3.7 Cursus ontwikkeling

In deze paragraaf zal ik uitleg geven over het ontstaan van de activiteiten die de jongeren gaan doen tijdens de bijeenkomsten. In de bijeenkomsten wil ik activiteiten uitvoeren met de jongeren die te maken hebben met de ontwikkeling van de identiteit. In paragraaf 2.7, heb ik al informatie gegeven over de theoretische achtergrond van de bijeenkomsten. Ik zal nu uitleg geven over waarom ik voor deze activiteiten gekozen heb.

Ik begin de bijeenkomsten met het thema communicatie. Om de jongeren van elkaar te laten leren is het van belang dat de jongeren met elkaar kunnen communiceren. Het doel van de eerste bijeenkomst is dat de jongeren leren hoe ze met elkaar kunnen praten en naar elkaar kunnen luisteren. Maar communicatie is niet alleen talig, lichaamstaal speelt ook een grote rol. Om dit te kunnen oefenen gaan de jongeren emoties uitbeelden met hun gezicht en lichaam. Uit het theoretisch kader blijkt dat jongeren zich spiegelen aan leeftijdsgenoten in de puberleef tijd. Ze vormen hun identiteit in hun sociale netwerk, door zich te aan te sluiten bij een groep leeftijdsgenoten. Ik heb ervoor gekozen om de serie bijeenkomsten te laten beginnen door het spelen van communicatiespelletjes. Door het uitvoeren van de spelletjes zijn de jongeren actief bezig, spelenderwijs leren de jongeren hoe ze een boodschap moeten overbrengen en hoe ze het beste de boodschap kunnen ontvangen. Door het uitvoeren van de activiteiten gaan de jongeren ook samenwerken, wat het groepsproces versterkt. Het gaat er niet alleen om het overbrengen van een boodschap en hun mening, maar ook naar het luisteren naar de ander en diens mening. Deze vaardigheid hebben ze tijdens al de bijeenkomsten nodig om iets te kunnen leren van elkaar. Door van elkaar te leren, kunnen de jongeren bezig zijn met de vorming van hun identiteit.

De activiteit van bijeenkomst twee, is het spel “Het Levenspad”¹¹. Het doel van het spel is dat de jongeren bezig zijn met de verschillende levensfasen en met de ontwikkeling die je erin doormaakt. Hier hoort ook de morele ontwikkeling bij. In het spel komt dit aan de orde door morele dilemma’s die de jongeren moeten oplossen. De ontwikkeling van moraliteit ontstaat wanneer iemand een morele keuze moet maken. Kohlberg noemt dit het morele conflict. Ik heb voor dit spel gekozen omdat de jongeren zich moeten gaan verplaatsen in de verschillende levensfasen van de mens.

Het thema van bijeenkomst drie is “Wie ben ik?”. Het onderzoek gaat over identiteitsontwikkeling, hierbij is het van belang dat de jongeren naar zichzelf gaan kijken, waardoor ze zichzelf beter leren kennen. Het doel van de bijeenkomst is dat de jongeren zichzelf beter leren kennen aan de hand van hun kwaliteiten. Door bewust te worden van je kwaliteiten, vorm je je identiteit. Kwaliteiten hebben te maken met wie je bent en wat je kan en zijn daarom van belang bij de ontwikkeling van de identiteit. Daarnaast kunnen de

¹¹ Dit spel is gebaseerd op het spel “De rugzak van je leven”. Dit spel komt van de website www.jeugdwerknet.be

jongeren zichzelf leren kennen door de ogen van een ander. De jongeren zullen elkaar gaan tekenen. Hoe zien zij de ander en welke kwaliteiten geven zij aan de ander? Door erachter te komen hoe iemand anders jou ziet, kijk je op een andere manier naar jezelf. Door erover na te denken, kun je je identiteit vormen. Je vormt je identiteit immers ook door hoe anderen jou zien en hoe zij over je denken.

Het thema van de vierde bijeenkomst is “Ontdek jezelf”. De eigen identiteit ontwikkeling kan gezien worden als een ontdekkingsstocht, wie ben ik eigenlijk? Deze bijeenkomst gaan de jongeren verder met het leren kennen van zichzelf. In de vorige bijeenkomst hebben ze kwaliteiten van zichzelf benoemd, in deze bijeenkomst gaan ze hun eigen waarden benoemen. Ik vind het belangrijk dat de jongeren weten wat zij belangrijk vinden in het leven, hetgeen wat je belangrijk vind kan voor zin in het leven zorgen. Mijn inziens vormen je eigen waarden een stap in het vinden van zingeving. Nadat de waarden zijn besproken, gaan de jongeren zichzelf verder ontdekken aan de hand van de ontdekkingskaarten. De bedoeling van deze kaarten is dat de jongeren gaan nadenken over zichzelf. De kaarten dienen als ontlokkers om de jongeren te laten reflecteren over wie ze zijn.

In de laatste bijeenkomst mogen de jongeren hun symbool van innerlijke kracht gaan kleien. Ik denk dat de jongeren niet meteen weten wat hun symbool is, daarom is van het belang dat ze het symbool moeten kleien. Door de klei in je handen te voelen en door ermee te spelen, kun je uiteindelijk tot een symbool komen. Je bent bezig met je handen en niet te veel met nadenken waardoor je sneller bewust wordt van je symbool van innerlijke kracht. Door je innerlijke kracht te ontdekken, ontdek je een stuk van jezelf, waardoor je je identiteit vormt. Je innerlijke kracht symbool zegt iets over jezelf, het is een symbool waaruit je kracht haalt. Verder zegt het symbool iets over hoe je naar jezelf en de wereld om je heen kijkt.

Hoofdstuk 4 Interview ronde 1

§4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal ik de lezer informeren over de eerste ronde interviews die ik gehouden heb met de jongeren. Met de eerste ronde interview bedoel ik het interview dat ik heb afgelegd met de jongeren voor de bijeenkomsten. Het interview heb ik met iedere jongere apart afgenomen, zodat de jongeren in vrijheid konden praten.

Ik heb de antwoorden op de vragen van de jongeren geanalyseerd aan de hand van de theorieën uit het theoretisch kader. In de analyse heb ik de antwoorden van de jongeren naast de ontwikkelingsstadia uit het theoretisch kader gelegd en heb ik mijn interpretatie van de jongeren beschreven.

Ik zal de jongeren apart beschrijven in paragrafen. Zo ontstaat er een overzicht van de jongeren. In mijn analyse maak ik een onderscheid tussen de antwoorden van de jongeren, zodat ik de antwoorden zo waarheidsgetrouw mogelijk weer geef en mijn persoonlijke interpretatie. Ik zal steeds beginnen met een kort overzicht van de gegeven antwoorden van de jongeren.

§4.2 Amber

Amber geeft in het interview aan dat ze zin heeft om mee te doen aan het onderzoek. Het lijkt haar leuk om met leeftijdsgenoten te praten. Leeftijdsgenoten kunnen meer mee leven dan volwassenen omdat zij het hetzelfde denken. Amber geeft aan dat ze wel eens praat over zichzelf. Ze vergelijkt zichzelf met vriendinnen en deelt haar verhalen, ervaringen en gedachten met haar vriendinnen. Ze praat weinig over haar gevoelens. Als ze boos is uit ze dat wel, maar de moeilijke dingen, haar problemen niet. Ze vindt het moeilijk om hierover te praten. Amber denkt na over haar toekomst, over wat ze wilt bereiken. Ze geeft aan dat ze een beetje nadenkt over haar gedrag. Als ze zich schuldig voelt over haar gedrag dan denkt ze er wel over na, maar als ze handelt uit boosheid, denkt ze er niet over na. Ze geeft aan dat ze niet bezig is om zichzelf te ontwikkelen als persoon. Ze weet niet hoe ze dit kan doen. Maar ze is wel bezig om zichzelf te ontwikkelen op het gebied van school, werk en zelfstandig wonen.

Amber is niet in staat om zichzelf te beschrijven. Ze geeft aan dat ze alleen maar negatief over zichzelf kan praten. Ze vindt alles negatief aan zichzelf. Over vijf jaar zou ze zichzelf gelukkig willen zien. Ze is dan zelfstandig, woont op zichzelf of samen met haar vriend en ze is dan bezig met afstuderen. Ze wilt een fatsoenlijk leven, geen stress met problemen want ze wilt van haar problemen af zijn. Om dit te kunnen bereiken wilt ze haar problemen een plekje kunnen geven. Hiervoor heeft ze mensen om haar heen nodig die ze vertrouwt en naar haar luisteren en haar steunen. En ze heeft rust nodig om haar problemen te kunnen verwerken.

Op dit moment heeft Amber liefde van mensen om haar heen nodig. Ze vindt het moeilijk om te benoemen wat ze belangrijk vindt in haar leven. Maar ze geeft aan dat ze haar zusjes, vader en vriendinnen belangrijk vindt. In de bijeenkomsten wilt ze erachter komen hoe ze over zichzelf denkt, ze wilt een fatsoenlijk zelfbeeld krijgen. Nu geeft ze aan dat ze denkt dat ze geen zelfbeeld heeft.

Hoewel Amber wel praat over zichzelf en nadenkt over haar gedrag, kan ze zichzelf niet omschrijven. Ze zegt zelfs dat je niet aan haar moet vragen om zichzelf te beschrijven. Ze kan niet positief over zichzelf praten, alleen negatief. Ze vindt alles negatief aan zichzelf. Soms scheldt ze zichzelf ook uit. Ze geeft aan haar best te doen op school en op de groep, maar niemand zegt dan dat ze het goed doet. Dus waarom zou ze nog haar best doen? Ik ben van

mening dat ze zichzelf minderwaardig vindt. Haar zelfvertrouwen haalt ze niet uit zichzelf maar is afhankelijk van anderen, met name jongens. Als jongens haar leuk vinden, krijgt ze wat zelfvertrouwen. Ze twijfelt constant over haar gedrag, ze is hierin negatief over zichzelf. Ze doet het toch nooit goed. Hieruit leid ik af, dat er bij haar iets mis is gegaan in de tweede fase van de ontwikkeling volgens Erikson. In deze fase staan de componenten autonomie en twijfel en schaamte centraal. Amber is niet autonoom ontwikkeld en schaamt zich over haar gedrag. Zeker als ze zelf het initiatief neemt om iets te ondernemen en ze krijgt geen positieve feedback van anderen. Amber heeft haar wereld niet exploratief kunnen ontdekken, omdat ze werd verwaarloosd. Ze had niet het vertrouwen in zichzelf om de wereld te ontdekken en kreeg geen positieve feedback van haar ouders. Hierdoor heeft ze geen positief zelfbeeld kunnen ontwikkelen. Ze denkt alleen maar negatief over zichzelf. Ook vindt ze het moeilijk om een compliment van anderen aan te nemen. In therapie heeft ze geleerd dat ze het compliment in ontvangst moet nemen, maar ze gelooft het compliment niet.

Amber is op dit moment erg bezig om haar problemen uit haar jeugd achter zich te laten. Ze wil haar problemen een plekje geven, zodat ze verder kan met haar leven. Ze heeft een positief beeld van zichzelf nodig om verder te kunnen komen in haar leven. Ze wil graag groeien als persoon, door bijvoorbeeld te leren van haar fouten en haar verleden achter zich te kunnen laten. Onbewust is Amber wel bezig om zichzelf te ontwikkelen. Juist omdat ze haar problemen aan wil pakken om deze een plaatsje te kunnen geven. Ik vind het goed dat ze wilt werken aan haar problemen omdat ze daarna kan werken aan een positief zelfbeeld. Ze is bezig om het conflict tussen schaamte en twijfel en autonomie positief op te lossen. Zodat ze als persoon verder kan groeien en kan werken aan haar identiteit. Niet alleen negatief maar ook positief.

In het interview legde ik haar de casus van Hans, ontwikkeld door Kohlberg, voor. Het antwoord geef ik hieronder letterlijk neer.

“Als ik het spul, het medicijn, mijn man zou redden, zou ik het stelen. Het maakt niet uit hoever ik in de problemen kom. Hij gaat voor. De gevangenisstraf neem ik voor lief want ik red het leven van mijn man ermee. Ik zou het stelen omdat ik geen tijd meer heb om te werken voor het geld. En de relatie met mijn man is het belangrijkste, familie is belangrijk.”

Amber zit in het derde stadium van de morele ontwikkeling, de oriëntatie op interpersoonlijke overeenstemming. Haar relatie met haar man staat op nummer 1, de sociale relatie is belangrijker dan de consequenties van straf. Ze zou het medicijn stelen omdat ze geen andere mogelijkheid ziet aan geld te komen voor het medicijn. Ze wilt het leven van haar man redden omdat dat zo hoort. Je redt het leven van iemand waar je van houdt. Het stelen keurt ze goed, want het helpt haar man. De actie van het stelen keurt ze goed omdat ze een leven redt. Haar familie zou haar hierin ook steunen omdat het helpen en redden van familie belangrijk is. Amber is niet egoïstisch in haar antwoord. Ze denkt alleen maar aan de ander. Dit blijkt uit *“Het maakt niet uit hoever ik in de problemen kom. Hij gaat voor.”* Door het medicijn te stelen, onderwerpt ze zich aan de heersende normen van haar familie, ook als dit haar persoonlijk leed berokkent. De heersende norm van haar familie is dat je de ander helpt, en dat doet ze door het medicijn te stelen. Ze neemt haar straf voor lief omdat ze daarmee het leven van haar man heeft gered. Het redden van het leven van haar man, is voor haar normaal en natuurlijk gedrag. En daarmee ook goed.

(Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995 p.229-230)

Amber is instaat om haar levensverhaal te vertellen om op deze manier betekenis te geven aan haar leven. Amber is instaat om te reflecteren over haar verhaal. Dit past bij haar leeftijd. Het formeel operationele denken is bij haar ontwikkeld en zorgt ervoor dat ze kan reflecteren op

haar eigen denken. Amber is instaat om een betekenis te vinden in haar verhalen. Dit sluit aan bij de derde fase van de ontwikkeling volgens Fowler, de synthetische-conventionele fase. Maar de betekenissen van haar verhalen zijn enorm negatief, de verhalen hebben geen positieve betekenis die zorgen voor zingeving in haar leven. De betekenis van haar verhalen, vooral van haar levensverhaal, bevestigen Amber alleen maar dat het leven zinloos is. Ze denkt dat ze haar leven ook niet zinvol kan maken, omdat ze over de wereld om zich heen en haar eigen leven geen controle heeft.

Omdat Amber een negatief zelfbeeld heeft, ziet ze de wereld ook als negatief. En geeft ze haar verhalen ook een negatieve betekenis. Ook al zit Amber qua formeel, operationeel denken in de derde fase, ik ben van mening dat Amber geen bron van zingeving en positieve betekenisgeving heeft in haar leven. Ze heeft geen positieve houvast in haar leven, geen bron van zingeving.

§4.3 Eva

Eva geeft aan dat ze zin heeft in het onderzoek. Het lijkt haar leuk om met leeftijdsgenoten te praten. Ze verteld dat ze privé dingen aan haar vriend en vriendinnen verteld, maar haar problemen op school en de dingen waar ze mee zit bespreekt ze liever met volwassenen, de groepsleiding of haar pleegouders. Volwassenen hebben meer ervaring om haar te helpen en ondersteunen. Zij kunnen beter advies geven. Eva geeft aan dat ze genoeg over zichzelf praat, ze praat over haar vriend en haar gevoelens. Met haar vriendinnen bespreekt ze haar dieperliggende gevoelens zoals haar onzekerheid. Ze geeft aan dat ze wel eens nadenkt over zichzelf en haar gedrag. Ze bedenkt dan hoe ze haar gedrag kan veranderen en hoe ze het beter kan doen. Eva geeft aan dat ze bezig is om zichzelf te ontwikkelen doordat ze wilt leren van haar fouten. Ook is ze bezig met zelfstandig worden. Ze denkt na over haar toekomst, ze denkt na over haar opleiding.

Eva is instaat om zichzelf te beschrijven. Ze omschrijft zichzelf als aardig, behulpzaam, ongeduldig en koppig. Over vijf jaar ziet ze zichzelf als pedagogisch werkster. Verder wilt ze dan samenwonen met haar vriend. Om dit te bereiken heeft ze motivatie nodig om haar school af te maken en de motivatie om mensen te willen blijven helpen. Op dit moment heeft Eva mensen nodig in haar leven die haar helpen met school en luisteren naar haar problemen. Verder heeft ze liefde nodig. Eva vind school belangrijk in haar leven. Verder vind ze haar vriendje, vriendinnen, vader en pleegouders belangrijk.

Tijdens de bijeenkomsten wilt Eva leren om vertrouwen in zichzelf te krijgen. Ze wilt een positiever zelfbeeld en ze wilt van haar onzekerheid af komen. Ze hopt dat ze tips krijgt van anderen hoe ze met haar onzekerheid om kan gaan.

Op dit moment zit ze tussen haar kindertijd en haar volwassen zijn in. Op sommige momenten is ze kinderlijk, dit uit ze doordat ze om veel advies vraagt aan de groepsleiding en omdat ze het fijn vind dat er nog voor haar gezorgd wordt. Op sommige momenten wil ze wel zelfstandig zijn en voor zichzelf zorgen. Ze is bezig om zichzelf te ontwikkelen als persoon. Zo denkt ze nu beter na over dingen die ze gaat doen. Ze denkt na voordat ze handelt. En ze is meer bezig met haar toekomst. Ze heeft het besef gekregen dat de dingen die ze doet, invloed hebben op haar toekomst. Ze is op dit moment bezig om keuzes te maken voor haar toekomst. Zo wil ze na deze opleiding, een opleiding volgend tot pedagogisch werkster, zodat ze later eventueel ook groepsleidster kan worden.

Eva kon zichzelf makkelijk beschrijven. Soms vergeet ze zichzelf bij het helpen van anderen, maar ze heeft wel geleerd om haar eigen grenzen te bewaken. Ze kan positieve eigenschappen van zichzelf opnoemen, maar ook negatieve. Zo vindt ze zichzelf ongeduldig en koppig. Ze denkt na over zichzelf en is ook instaat om te reflecteren over zichzelf. Ze

probeert van haar fouten te leren. Zelf gaf ze het voorbeeld dat als ze ruzie had met een vriendin over haar gedrag ging nadenken zodat ze dit soort ruzie in de toekomst kan vermijden. Ze is bezig om haar identiteit te vormen. Ze leert van haar eigen gedrag doordat ze instaat is om na te denken over zichzelf en te reflecteren over zichzelf. Zelf gaf ze aan dat ze het interview leerzaam vond omdat ze weer nadacht over zichzelf. Waardoor ze zit in de vijfde fase van de identiteitsontwikkeling volgens Erikson.

Ze is niet bang voor de toekomst. Ze heeft een netwerk van vrienden en haar pleegouders. Ze heeft de veiligheid om zichzelf te durven ontwikkelen. Ze is niet bang om zichzelf en de wereld om haar heen te ontdekken. En ze weet dat als ze ene fout maakt, terug kan vallen op de zorg en hulp van haar pleegouders. Ze vertrouwt anderen makkelijk, ze is open over zichzelf en kletst makkelijk over zichzelf.

In het interview legde ik haar de casus van Hans, ontwikkeld door Kohlberg, voor. Het antwoord geef ik hieronder letterlijk neer.

“Er zit een risico aan het stelen, gevangenisstraf of een boete, maar voor mijn man zou ik het medicijn stelen en de wet overtreden. Mijn man is mij dierbaar, daar zou ik alles voor doen. Gevangenis is nooit fijn, maar als mijn man blijft leven heb ik dat er voor over. Als ik vrij kom, leeft mijn man nog en dat is belangrijk. Je kan je man toch niet dood laten gaan, dat klopt toch niet?”

Bij Eva is de relatie met haar man het belangrijkste. Hierdoor zit ze in het derde stadium van de morele ontwikkeling van Kohlberg, oriëntatie op inter-persoonlijke overeenstemming. Eva geeft aan dat ze het niet kan maken om haar man dood te laten gaan. Het klopt niet als je je man dood laat gaan. Het is belangrijk dat je je man helpt, ook al moet je daarvoor de wet overtreden. Eva is zich ervan bewust dat ze de wet overtreedt, maar dat maakt haar niks uit. Ook al komt ze in de gevangenis, ze weet dat haar man leeft en op haar wacht als ze vrij komt. Ze zou alles doen voor haar man omdat ze van hem houdt. Hiermee staat de relatie die ze heeft met haar man, boven de wet. Ze vind het stelen van het medicijn goed en normaal gedrag, ze vindt het niet stelen zelf abnormaal gedrag. Het stelen van het medicijn komt voort uit goede bedoelingen en haar inter-persoonlijke gevoelens zoals liefde. Ze houdt van haar man, haar man is haar dierbaar, daarom steelt ze het medicijn. Haar actie komt voort uit liefde, en daarom is haar actie goed.

(Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995 p.229-230)

Eva kon gemakkelijk de vraag beantwoorden wat zij belangrijk vindt in haar leven. Ze vind haar school belangrijk, want dan krijgt ze haar diploma en kan ze verder studeren. Haar vriendje, vriendinnen, pleegouders en vader vindt ze ook belangrijk. Ze noemt haar sociale netwerk haar steun in het leven. Ze is gelukkig. Ze heeft een lief vriendje, die haar helpt. Ze heeft goede vrienden waar ze alles bij kwijt kan. En ze heeft pleegouders die haar met alles helpen en haar ondersteunen. Ze vind van zichzelf dat ze goed terecht is gekomen. Ze doet het goed in het leven. Liefde vindt ze belangrijk in haar leven. Ze is niet alleen instaat om liefde te ontvangen van de mensen om haar heen, maar ook om liefde te geven.

Zingeving is wijze waarop mensen coherentie te vinden in en betekenis te verlenen aan de uiteenlopende krachtenvelden en relaties die hun leven uitmaken. (Fowler, 1981, p.4). Eva vindt betekenis in haar leven door haar relaties met anderen. Ze vind de relaties die ze heeft met haar pleegouders, vriendje en vriendinnen erg belangrijk. Zij maken haar leven zinvol doordat ze haar leven helpen en doordat zij hen kan helpen.

Eva is in staat om haar verhaal te vertellen, hierover te reflecteren en om hier betekenis in te vinden. Wat past bij stadium 3, het synthetische-conventionele geloof. Ze is instaat om haar betekenisgeving toe te passen in haar sociale relaties.

Op dit moment is Eva aan het ontdekken wat voor haar belangrijk is in het leven, ze is haar eigen waarden aan het ontdekken. Ook neemt ze de autoriteit over haar eigen leven, wat past bij haar groei naar volwassenheid. Eva zit in een netwerk van mensen die haar helpen in het leven, maar in dat netwerk is ze wel aan het ontdekken wat ze zelf kan doen en wat ze zelf belangrijk vindt in haar leven. Hierdoor ze is bezig met de ontwikkeling van haar eigen identiteit.

§4.4 Max

Max geeft aan dat hij neutraal staat tegenover het onderzoek, hij heeft er niet echt zin in maar ook geen tegenzin. Het lijkt hem wel leuk om te praten met leeftijdsgenoten. Zij begrijpen hem beter want ze delen dezelfde ervaringen. Hij geeft aan dat hij nooit praat over zichzelf en weinig praat over zijn gevoelens. Hij geeft aan dat hij hard is geworden en kan zijn gevoelens niet delen. Hij denkt een beetje na over zichzelf, met name over zijn toekomst. Hij denkt niet na over zijn gedrag. Maar hij geeft wel aan dat hij onzeker is over zichzelf. Hij is niet bezig om zijn identiteit te ontwikkelen. Max vind het moeilijk om zichzelf te omschrijven. Hij benoemt zichzelf als een gezelschapmens omdat het gezellig is om samen met vrienden te zijn. Alleen zijn vind hij niet fijn.

Max denkt wel na over zijn toekomst. Hij wilt zijn diploma halen zodat hij over vijf jaar in de maatschappij kan werken. Om dit te bereiken heeft hij geld nodig voor zijn school en om op zichzelf te kunnen wonen. Hij vind geld belangrijk in zijn leven. Max geeft aan dat hij op dit moment geld nodig heeft, voor school en spullen om op zichzelf te kunnen gaan wonen. Verder vind hij niet veel belangrijk in zijn leven. Hij vind zijn diploma wel belangrijk maar school niet.

Hij wilt tijdens de bijeenkomsten leren van de verhalen van de anderen. Hij hoopt inspiratie op te kunnen doen over hoe zij dingen hebben aangepakt en gedaan hebben. Maar hij wilt niet gaan nadenken over zichzelf of praten over zijn gevoelens. Hij wilt niet soft worden en praten over gevoelens maakt hem soft.

Max geeft aan dat hij niemand vertrouwt, zelfs zijn vrienden vertrouwt hij niet. Dit kan betekenen dat hij in zijn kindertijd geen vertrouwen heeft ontwikkeld. Hieruit kan je afleiden dat Max verwaarloosd is in zijn baby tijd. Dit zou ook kunnen inhouden dat Max zich in de andere fases ook niet positief ontwikkeld heeft. De crisissen zou Max niet positief doorlopen kunnen hebben.

Max geeft aan dat hij succesvol wil zijn in de toekomst. Het belangrijkste is dat hij zijn diploma haalt. Want dan kan hij in de maatschappij werken en op een eerlijke manier zijn geld verdienen. De fase om succesvol te willen zijn hoort bij de vierde fase volgens Erikson. Max heeft zichzelf wel een doel gesteld, maar deze nog niet behaalt. Hij ziet zijn toekomst somber tegemoet. Als hij weg moet bij de woongroep van Xonar waar hij nu leeft, omdat hij achttien wordt, moet hij op zichzelf gaan wonen, gaat hij nog steeds naar school en heeft hij weinig geld. Pas als hij zijn diploma heeft gehaald over een aantal jaar, is hij blij. Het lijkt als of hij dan blij kan zijn omdat hij zijn leven onder controle heeft. Hij heeft zelf een diploma halen als doel gesteld en als hij het diploma heeft gehaald, heeft hij dat zelf gedaan. Hij toont initiatief om zijn diploma te halen. Het tonen van initiatief en de gestelde doelen te willen bereiken past bij fase drie in de ontwikkelingstheorie. In deze fase worden kinderen toenemend autonoom en tonen ze initiatief, wat vertaald wordt in ambitie tonen en doelen willen behalen.

Max zit qua leeftijd in de vijfde fase, maar ik heb het gevoel dat hij qua ontwikkeling ergens tussen de derde en vierde fase zit. In de derde fase staan de componenten initiatief en schuldgevoel centraal, in de vierde fase ijver en minderwaardigheid. Max is helemaal niet

bezig om zijn identiteit te vormen. Hij is bezig om zijn doel te behalen en hiervoor neemt hij het initiatief en toont ijver om zijn doel te behalen.

In het interview legde ik hem de casus van Hans, ontwikkeld door Kohlberg, voor. Het antwoord geef ik hieronder letterlijk neer.

“Ik had hetzelfde gedaan, inbreken en stelen. Waarom niet? Je krijgt het medicijn nu gratis. Je bespaart 2.000 euro en je vrouw is beter. Nu heb je van twee kanten gesnoept. De apotheker kan de pot op. En straf? Boeiend. Ik word toch niet gesnapt”

Max zit in het tweede stadium van het eerste niveau van Kohlberg, het instrumenteel hedonistische reciprociteit in het pre-conventionele niveau.

Hij denkt aan zijn eigen voordeel, wat blijkt uit *“Nu heb je van twee kanten gesnoept”*. In dit stadium wordt elke actie die op een instrumentele manier eigen behoefte bevredigt, wordt als moreel goed gezien. Het persoonlijk voordeel van Max is dat het medicijn nu gratis is en zijn vrouw beter is. Max is egoïstisch omdat hij alleen denkt aan zijn eigen voordeel en de beloning van de actie. De apotheker kan hem niks schelen. Ook de eventuele straf voor het stelen, kan hem niks schelen. Hij denkt dat hij niet gesnapt wordt.

Max handelt niet uit angst voor straf, hij handelt vanuit zijn egoïsme. Hij denkt alleen aan zijn persoonlijke voordeel, hij houdt 1.000 euro en zijn vrouw blijft leven. De straf kwam pas in het antwoord naar voren, toen ik vroeg hoe hij nadacht over de consequenties van het stelen. In dit stadium is de motivatie van het handelen niet de ontwijking van straf, maar het streven naar een beloning. Max streeft naar de beloning omdat hij van twee kanten wilt snoepen.

(Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995 p.229-230)

Max bevindt zich in fase 2, mythische-letterlijke geloof van de ontwikkeling van zingeving volgens Fowler. Max heeft mij zijn levensverhaal verteld en gaf er tijdens het vertellen betekenis aan. Max is bezig om door te groeien naar de derde fase. Het derde stadium is het synthetische-conventionele geloof. Het formeel operationele denken is ontwikkeld bij de puber en zorgt ervoor dat de puber kan reflecteren op zijn eigen denken. Maar hij is nog niet in staat om te kunnen reflecteren en om de betekenis uit zijn verhalen te halen.

Voor Max is het moeilijk om zijn waarden te ontdekken en benoemen. Hij vertelde dat hij er in zijn leven er alleen voor stond, zijn vader is weg en zijn moeder zorgde niet voor hem. Hij heeft geen waarden mee gekregen van zijn ouders en stond er alleen voor in het leven. Hij kon zijn identiteit niet vormen op basis van zijn ouders, hij moet zijn identiteit alleen vormen of met de hulp van zijn leeftijdsgenoten. Hij is nog bezig met de ontwikkeling van zingeving en identiteit.

Omdat hij er in zijn leven alleen voor stond, is hij geworpen in fase 4, het individuele-reflectieve Faith. Max moest gedwongen op eigen benen staan, omdat hij voor zichzelf moest zorgen. In deze fase kom je los van je oude milieu en de bijbehorende waarden en komen je eigen waarden centraal te staan. Maar Max is niet klaar voor deze fase. Hij is niet instaat om kritisch naar zichzelf en naar zijn waarden te kijken, omdat hij nog geen zelfbeeld en waarden heeft. In het interview kon hij zichzelf niet omschrijven, waaruit blijkt dat hij geen zelfbeeld heeft. En hij kon niet beschrijven wat hij belangrijk vindt in zijn leven. Max moet terwijl hij er alleen voor staat, terug naar fase drie om zo zijn eigen waarden te kunnen ontdekken, waardoor hij ook meer zichzelf ontdekt.

§ 4.5 Tony

Tony geeft aan dat hij neutraal staat tegenover het onderzoek. Maar het lijkt hem wel leuk om te praten met leeftijdsgenoten. Zij zitten in dezelfde leeftijdsfase en begrijpen hem daardoor beter. Hij praat nooit over zichzelf, waarom zou hij dat doen? Ook geeft hij aan dat hij nooit praat over zijn gevoelens. Hij geeft aan dat hij wel gevoelens voelt, maar hij praat er niet over omdat hij daar niks aan heeft. Bovendien is praten over gevoelens voor mietjes en hij is geen mietje. Tony geeft aan dat hij wel nadenkt over zichzelf, met name over zijn gedrag. Hij denkt na of hij dingen goed heeft gedaan of verkeerd heeft gedaan. Maar dit deelt hij niet. Hij verteld dat zijn gedachtes voor hem zelf zijn. Hij vind het niks om zijn gedachtes en gevoelens met anderen te delen. Hij vertrouwd niemand dus hij vertelt niks. Tony zegt dat hij weet wie hij is, maar hij vind het vervelend om dat te vertellen. Hij beschrijft zichzelf als een binnenvreter.

Tony denkt weinig na over zijn toekomst. Hij maakt geen plannen voor zijn toekomst. Hij kan niet beantwoorden hoe hij zichzelf ziet over vijf jaar. De toekomst ligt open. Hij heeft wel een ideaal beeld dat bestaat uit een mooie auto, een villa en mooie vrouwen om hen heen. om dit te bereiken heeft hij geld nodig. Op dit moment heeft hij drugs nodig in zijn leven. Door te blowen wordt hij rustig en heeft hij geen stress. Hij vind zijn familie en geld belangrijk in zijn leven.

Tijdens de bijeenkomsten wilt hij niks leren. Hij wilt in ieder geval niet leren om zijn gevoelens te delen.

Tony lijkt zich van niemand iets aan te trekken. In het interview komt hij naar voren als iemand die alleen aan zichzelf denkt en van niemand iets wilt leren.. Hij vertrouwt niemand. Dit kan betekenen dat hij in zijn kindertijd geen vertrouwen heeft ontwikkeld. Ik denk dat Tony in zijn gehele leven geen basis heeft kunnen leggen voor vertrouwen.

Ik heb het idee dat Tony niet bezig is met zichzelf te ontwikkelen. Hij heeft ook geen doelen gesteld voor zijn toekomst. Ik vind het moeilijk om aan te geven in welke fase Tony zit. Het lijkt namelijk dat hij is blijven hangen in de eerste fase. Hij toont geen initiatief en ambitie, heeft zichzelf geen doelen gesteld, wat hoort bij de derde en vierde fase. Ook past hij niet in de twee fase, waarin het kind bezig is om zijn autonomie vorm te geven. Tony schaamt zich niet voor zijn gedrag, hij doet gewoon zijn eigen ding zonder na te denken of rekening te houden met anderen.

Tony is erg gesloten. Hij geeft aan nooit te praten over zichzelf en zijn gevoel. Hij zegt wel na te denken over zichzelf. Hij gaf zelf het voorbeeld dat als hij uit de klas gestuurd was, hij na ging denken over wat hij verkeerd had gedaan. Hij denkt wel na, maar uit dit niet. Dat hij zijn gedachtes en gevoelens niet uit, heeft denk ik te maken met het wantrouwen dat hij heeft naar de wereld om hem heen. Hij heeft een gesloten houding, omdat hij zich niet veilig voelt om een open houding te hebben. Hij is gesloten en op zichzelf want dat is wel veilig. De wereld om hem heen en de mensen om hem heen, zijn onveilig en dardoor wantrouwt hij de wereld en mensen om hem heen.

In het interview legde ik hem de casus van Hans, ontwikkeld door Kohlberg, voor. Het antwoord geef ik hieronder letterlijk neer.

“Ik zet een pistool op het hoofd van de apotheker. Je wilt het niet verkopen voor 1.000 euro, dan niet. Dan op een niet leuke manier. Ik krijg het medicijn toch wel. Ik zou het medicijn stelen, de kassa leeghalen, alles afpakken van de apotheker omdat hij mij niks wilt gunnen. En straf? Dat krijg ik toch niet?”

Tony zit in het tweede stadium van het eerste niveau van Kohlberg, het instrumenteel hedonistische reciprociteit in het pre-conventionele niveau.

Tony is erg egoïstisch in zijn antwoord. De apotheker gunt hem niks, dus pakt hij alles af van de apotheker. Hij denkt hierbij niet aan de consequenties. De straf kwam pas in het antwoord toen ik hem wees op de consequenties van het stelen. Hieruit blijkt dat zijn handelen niet voortkwam uit de ontwijking van de straf, maar het streven naar de beloning. Tony heeft een 'als jij dat doet, dan doe ik dat' houding, deze houding komt voort uit het persoonlijk voordeel wat hij wilt behalen. De apotheker gunt hem niks, dus steelt hij alles van de apotheker. Kolhberg noemt dit als de reciprociteit, wat inhoudt de wederkerigheid of de gelijke behandeling. Tony is van mening dat hij de apotheker een gelijke behandeling geeft. De apotheker wilde het medicijn niet voor 1.000 euro verkopen, waardoor Tony voelt dat hij genaaid wordt door de apotheker. Daarom naait hij de apotheker en geeft hij de apotheker een gelijke behandeling.

Zijn actie beschouwt hij als moreel goed omdat zijn eigen behoeften bevredigd worden. Tony heeft het in zijn antwoord niet over zijn vrouw, hij wilt de apotheker terug pakken. Hieruit blijkt dat hij zijn vrouw en zijn relatie met zijn vrouw op de tweede plek zet. Op de eerste plaats gaat hem om zijn eigen voordeel en zijn eigen hachje. Hierom is Tony erg egoïstisch, hij denkt alleen aan zichzelf. Het gaat Tony om vergelding, de apotheker straffen. Hier haalt hij meteen zijn persoonlijke voordeel en beloning uit.

(Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995 p.229-230)

Tony zit in fase naar fase 2, mythische-letterlijke geloof. Hij is bezig met zijn verhalen te vertellen aan anderen, de stoere, oppervlakkige verhalen die weinig te maken hebben met zijn gedachtes en gevoelens. Tony is een verhalenverteller, maar hij reflecteert niet over zichzelf. Hij zegt wel dat hij nadenkt over zichzelf, maar reflecteert niet over zijn verhalen. Tijdens het interview vertelde hij stoere verhalen, zoals dat hij zichzelf in de toekomst getrouwd zag met zeven lekkere wijven. Maar vertelde niet zijn levensverhaal, hij vertelde alleen dat hij uit huis is geplaatst omdat hij altijd ruzie had. Hij is niet in staat om zijn verhalen betekenis te geven. Of in ieder geval niet om deze betekenis te delen met anderen. In zijn verhalen is hij wel egoïstisch, wat valt onder fase 1, de intuïtieve- projectieve fase van Faith. Hij verteld zijn stoere verhalen alleen vanuit zijn eigen perspectief en denkt hierin niet aan anderen. Dit bleek ook uit zijn antwoord op de casus van Hans. Hij dacht alleen aan zijn eigen voordeel en noemde zijn vrouw niet in het antwoord.

Als puber zou hij volgens Fowler moeten zitten in stadium 3, het synthetische-conventionele geloof. Waarin hij door zijn formeel operationele denkvermogen kan reflecteren over zichzelf en zichzelf spiegelt aan leeftijdsgenoten. Tony is niet bezig met zich te spiegelen aan anderen en ook niet bezig met reflecteren. Ik betwijfel of zijn formeel operationele denkvermogen bij hem ontwikkeld is. Hij gebruikt veel drugs, waardoor zijn denkvermogen zich niet heeft kunnen ontwikkelen.

Hoofdstuk 5 De bijeenkomsten

§5.1 Inleiding

Ik heb een logboek¹² bijgehouden van de bijeenkomsten. Ik zal informatie uit mijn logboek over de bijeenkomsten weergeven in dit hoofdstuk. Het gehele programma is te vinden in bijlage 2 De Bijeenkomsten. Ik zal in dit hoofdstuk een bepaalde volgorde aanhouden om de informatie weer te geven. Eerst zal ik vertellen wat er gebeurd is in de bijeenkomsten, daarna zal ik mijn interpretatie weergeven en als laatste zal ik vertellen of het gestelde doel van de bijeenkomst behaald is.

§5.2 Bijeenkomsten

Voordat ik mijn interpretatie van de bijeenkomsten geef, zal ik eerst een korte beschrijving geven van de bijeenkomsten.

§5.2.1 Bijeenkomst 1 “Communicatie”

In de eerste bijeenkomst wil ik de jongeren communicatievaardigheden aanleren, leren hoe ze naar elkaar moeten luisteren en hoe ze met elkaar kunnen praten. Dit is van belang omdat ik wil dat ze tijdens de bijeenkomsten leren van elkaar en om dat te kunnen, moeten zij in staat zijn om goed te kunnen praten en luisteren. De vaardigheid van deze bijeenkomst is dat de jongeren kunnen leren hoe ze met elkaar kunnen praten en hoe ze naar elkaar kunnen luisteren. Ze kunnen leren hoe ze een boodschap moeten vertellen en hoe ze een boodschap kunnen ontvangen.

De activiteit bestaat uit verschillende communicatiespelletjes. Ze beginnen met een zinslang. Hierbij wordt een zin doorgefluisterd naar iedereen in de groep. De tweede activiteit heeft als doel om een boodschap goed over te brengen en wederom om de boodschap goed te ontvangen. Een jongere krijgt een afbeelding voor zich en beschrijft deze aan de andere jongeren. Aan de hand van de beschrijving moeten de ontvangers de tekening raden. De derde activiteit is het uitbeelden van iets, bijvoorbeeld fietsen of haren kammen. Bij de vierde activiteit moet iemand een emotie verwoorden zonder de emotie letterlijk te noemen. Deze oefening wordt meerdere malen gedaan zodat meerdere emoties beschreven worden. Dit heeft als doel om een emotie te verwoorden. De laatste activiteit staat in het teken van open communiceren en luisteren naar elkaars mening. De opdracht heet “De dialoog”. Hierbij moeten de jongeren gezamenlijk een vraag oplossen.

De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken. Elke jongere trekt een kaartje, vertelt wat er op het kaartje staat en wat hij denkt dat de boodschap betekent.

§5.2.2 Bijeenkomst 2 “Het Levenspad”

De jongeren ervaren de verschillende levensfasen door het spel “Het Levenspad” te spelen. In het spel moeten ze kennisvragen beantwoorden, dilemma’s oplossen en doe-opdrachten uitvoeren die allemaal horen bij een bepaalde levensfase. Hierover gaan ze in gesprek met elkaar.

Tijdens het spelen van het spel moet de jongere zich kunnen verplaatsen in de verschillende levensfasen, waardoor de jongere ervaart hoe het is om in deze levensfase te zitten. De houding die hierbij hoort, is een open en fantasievolle houding. De jongere kan zich

¹² Het gehele logboek is te vinden in bijlage 3 Het Logboek

inleven in de levensfase door het beeld dat hij heeft van deze levensfase, hierbij mag hij zijn fantasie gebruiken.

De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken. Elke jongeren trekt een kaartje, verteld wat er op het kaartje staat en wat hij denkt dat de boodschap betekent.

§5.2.3 Bijeenkomst 3 “Wie ben ik?”

De jongeren leren zichzelf beter kennen aan de hand van hun kwaliteiten en doordat ze zichzelf en elkaar gaan tekenen. De vaardigheid die hierbij hoort is dat de jongere naar zichzelf kan kijken en over zichzelf kan nadenken zodat hij zijn kwaliteiten kan benoemen. Ook is de jongere instaat om naar een ander te kijken en over een ander na te denken en de kwaliteiten van de ander te benoemen.

De eerste activiteit is het kwaliteitspel, dat bestaat uit een aantal kaarten waarop een kwaliteit benoemd staat. Elke jongeren heeft zes kaarten voor zich. Daarna trekt elke jongeren een nieuwe kaart met een nieuwe kwaliteit van de stapel. De jongeren moet dan beslissen of deze kwaliteit bij hen zelf hoort of niet. Als de kwaliteit bij hen hoort, moet hij deze bij zich leggen en een kwaliteit die al voor hen lag en het minst bij hen past, weg leggen. Zo blijven er steeds zes kwaliteiten bij de jongeren liggen. Het doel van deze opdracht is dat de jongeren hun kwaliteiten leren kennen.

Vanuit deze kwaliteiten gaan we verder met de volgende opdracht. De jongeren moeten zichzelf op een papier gaan tekenen. Ze tekenen zichzelf zoals zij zichzelf zien. Hierbij hoort het gezicht maar ook het lichaam. Ze tekenen de buitenkant. Maar bij wie ze zijn hoort niet alleen de buitenkant, vandaar dat ze ook de binnenkant gaan tekenen. Hierbij horen de dingen die zij belangrijk vinden. En hun kwaliteiten. Nadat ze de tekening hebben gemaakt, gaan we hierover in gesprek met elkaar.

Hierna gaan de jongeren in tweetallen tegenover elkaar zitten. Nu gaan ze een tekening van elkaar maken. Ze gaan elkaar tekenen aan de hand van de goede en minder goede eigenschappen van de persoon. Met bij elke minder goede eigenschap een tip om hieraan te werken. Daarna gaan de jongeren hierover in gesprek. Het doel is de ander complimenten geven door de goede eigenschappen te benoemen en de ander feedback geven op de minder goede eigenschappen. Het moet wel positieve kritiek blijven vandaar dat er bij elke minder goede eigenschap een tip moet staan.

De bijeenkomst wordt afgesloten met het trekken van een knuffelkaartje.

§5.2.4 Bijeenkomst 4 “Ontdek jezelf”

In deze bijeenkomst leren de jongeren hun eigen waarden benoemen. De jongeren leren over zichzelf te reflecteren, doordat zij vragen over zichzelf moeten beantwoorden. De vaardigheid die hiervoor nodig is, is dat de jongere in staat is om naar zichzelf te kijken en te benoemen wat hij belangrijk vindt in zijn leven. De jongere is instaat om zich bewust te worden van zijn eigen waarden. Hiervoor heeft de jongere een open houding naar zichzelf toe nodig. Hij is instaat om na te denken over hetgeen wat hij echt belangrijk vindt in zijn leven.

De bijeenkomst begint met een activiteit waardoor de jongeren leren wat een waarde is. Daarna mogen ze hun eigen waarden benoemen. Nadat de waarden zijn besproken, gaan de jongeren zichzelf verder ontdekken aan de hand van de ontdekkingskaarten. Dit is een kaartspel bestaande uit vier onderdelen, emotie, worden, zijn en contact. De jongeren trekken om de beurt een kaart in hetzelfde onderdeel. De jongeren trekken dus allemaal een kaart uit de vier onderdelen. Op elke kaart staat een vraag, deze vraag gaan de jongeren beantwoorden. Weer mogen ze elkaar bevragen naar aanleiding van het antwoord. De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken.

§5.2.5 Bijeenkomst 5 “Symbool van innerlijke kracht”

Deze bijeenkomst gaan de jongeren hun innerlijke kracht symbool kleien. Door je innerlijke kracht te ontdekken, ontdek je een stuk van jezelf, waardoor je je identiteit vormt. De jongeren hebben hiervoor een open houding nodig om hun innerlijke kracht te voelen en dit om te kunnen zetten in een symbool. De jongere kan zijn innerlijke kracht ontdekken door deze te voelen en te ervaren.

De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken. Elke jongeren trekt een kaartje, vertelt wat er op het kaartje staat en wat hij denkt dat de boodschap betekent.

§5.3 Bijeenkomst 1

Deze bijeenkomst werd gehouden na carnaval. De jongeren waren nog een beetje moe van het feesten van carnaval. Een van de jongeren, Max, was er deze bijeenkomst niet. Hij was bij zijn zus. De eerste bijeenkomst ging van start met drie jongeren, Tony, Amber en Eva.

Ik zal nu een korte schets geven van wat er in de bijeenkomst is gebeurd. Tony hing heel de bijeenkomst op een stoel en deed niet echt mee. Hij deed de opdrachten wel, maar niet serieus. Amber en Eva deden wel leuk mee. Ze moesten veel lachen tijdens de opdrachten en voerde alles leuk uit. Ze hadden geen haast, terwijl Tony op zijn stoel zat te wippen omdat hij er klaar mee wilde zijn.

De jongeren kregen voor het uitvoeren van de opdrachten een korte uitleg over wat communicatie was. Ik vertelde de jongeren dat ze gingen oefenen met het overbrengen en met het ontvangen van een boodschap. De eerste opdracht, de zinslag, bestond uit het overbrengen van een zin. De jongeren waren niet in staat om de zinnen correct van de ene persoon naar de andere persoon te laten gaan. De tweede opdracht was dat de jongeren een voorwerp zo kort mogelijk moesten omschrijven, de anderen zouden raden welk voorwerp werd bedoeld. De jongeren hadden ook hier moeite mee. Vooral Eva weidde haar verhaal uit. Amber beschrijf het voorwerp uitvoerig. Tony beschreef het voorwerp steeds half. Net genoeg zodat de anderen konden raden wat het was, maar niet genoeg om heel het voorwerp te omvatten. Voor de derde opdracht moesten de jongeren een activiteit, zoals fietsen uitbeelden. In het begin moesten de jongeren even over de drempel heen om iets daadwerkelijk uit te beelden, maar ze deden het allemaal. Zelfs Tony deed mee, al was het wel een beetje lacherig. De jongeren waren goed in staat om een handeling uit te beelden met hun lichaam, door de handeling gewoon uit te voeren.

De volgende opdracht was het uitdrukken van een emotie. Dit vonden de jongeren moeilijk. Ze wisten niet hoe ze een emotie moesten uitdrukken. Eva en Amber probeerde het gewoon. Tony zei meteen al dat hij niet wist hoe hij een emotie uit moest beelden, want als hij bijvoorbeeld boos was, keek hij toch niet naar zichzelf? Hij heeft deze opdracht ook niet echt mee gedaan. In plaats de emotie uit te drukken met zijn gezicht, vertelde hij de emotie gewoon. Toen ik zei dat hij het gewoon moest proberen, heeft hij het wel geprobeerd.

De laatste opdracht was ‘de dialoog’. Deze opdracht was moeilijk voor zowel Amber als Tony. Tony wilde zijn mening niet aanpassen aan de mening van de meiden. Amber reageerde daar op door zich stellig aan haar mening vast te houden. Eva vond eigenlijk alles wel goed. Ze had tijdens het spel niet echt een duidelijke mening en was het voornamelijk met Amber eens. Als Eva wel haar mening gaf, reageerde Tony daar heftig op dat Eva het er maar bij liet zitten. Het is de jongeren niet gelukt om tot een gezamenlijk antwoord te komen.

Als afsluiting van de bijeenkomst, hebben de jongeren een knuffelkaartje getrokken.

§5.3.1 Mijn interpretatie

Volgens mij zat Tony niet lekker in zijn vel vandaag. Hij was super ongeduldig, wilde eigenlijk niet mee doen. Ik denk dat hij meedeed omdat hij beloofd had om mee te doen en niet omdat hij het leuk vond om mee te doen. Hij hing ook erg nonchalant op zijn stoel. Hij straalde constant een houding uit van hier heb ik vandaag geen zin in.

Amber was nog een beetje brak van het carnaval vieren. Ze had wel zin om mee te doen. Ze had een andere afspraak afgezegd om hierbij aanwezig te kunnen zijn, want de afspraak met mij had ze eerder gemaakt. Tijdens de bijeenkomst deed ze serieus mee. Ze bleef ook maar zeggen dat ze de opdrachten echt leuk vond. Tijdens het uitbeelden van de emoties deed ze haar best om het goed te doen.

Eva deed serieus mee vandaag. Ze deed haar best bij het uitbeelden van de emoties. Ook al vond ze het wel moeilijk. Soms schoot ze tijdens een oefening in lachen uit, maar dit was niet vervelend bedoeld. Ze moest gewoon lachen van de opdracht. Ze moest ook echt een drempel over om een handeling uit te voeren. Haar drempel was hoger dan die van Amber. Ik denk dat Eva het belangrijk vindt dat andere mensen haar lief en aardig vinden en daarom niet snel iets zal doen wat gek is, zoals uitbeelden alsof je een schilderij maakt.

Tony en Amber hebben lak een aan de mening van anderen en daarom was hun drempel lager om iets uit te beelden. Dit bleek ook de opdracht 'de dialoog'. Ze verkondigde allebei luid en duidelijk hun mening waarbij ze ook stellig vasthielden aan hun mening. Het leek wel alsof Tony's stellige houding tegenover Amber ervoor zorgde dat zij ook een stellige houding tegenover hem aannam. Eva stond wel open voor Ambers mening, waardoor Amber ook open stond voor de mening van Eva. Zij wilden er wel samen uit komen, ook met Tony. Ik heb wel geprobeerd om steeds een middenweg te vinden in de antwoorden van de jongeren. De meiden vonden mijn middenweg goed en konden uitleggen waarom ze het eens waren met mijn middenweg. Zo was de vraag wanneer is een leugen gerechtvaardigd. De meiden zeiden om hun eigen hachje te redden, als ze er zelf beter van werden, was een leugen vertellen goed. Tony was het hier niet mee eens. Hij vond dat je ook een leugen kon vertellen om iemand anders, een goede vriend, te redden. De meiden snapten dit wel maar als ze moesten kiezen tussen zichzelf of een goede vriend, kozen ze voor zichzelf. Tony niet. Mijn middenweg was dat een leugen gerechtvaardigd was wanneer het goed was voor jezelf, dus als je jezelf ermee redden maar ook wanneer je een vriend ermee kon redden. De meiden vonden dit een mooie oplossing, maar Tony bleef vasthouden aan zijn eigen mening. Ik denk dat hij zo sterk bleef vasthouden aan zijn eigen mening, omdat zijn mening hem sterk maakt. Je eigen mening hoort bij wie je bent. Als je je mening aanpast, pas je iets van jezelf aan, aan een ander. En dit kan Tony niet. Hij kan zichzelf niet aanpassen aan een ander.

§5.3.2 Het doel

Het doel van de bijeenkomst was dat de jongeren communicatievaardigheden zouden leren. Het leren vertellen en luisteren naar een boodschap.

Het is me duidelijk geworden dat de jongeren wel in staat zijn om een boodschap te vertellen, en naar een boodschap te luisteren. Het uitbeelden van emoties was al moeilijker voor de jongeren. Eva kon dit als beste, daarna Amber. Het lukte Tony niet echt om een emotie in zijn gezicht uit te drukken. Nadat ik hem een afbeelding had laten zien, kon hij dit beter. Op de afbeelding stond een gezicht met de expressie boosheid. Hij kon de expressie wel na doen.

Tony en Amber vinden het moeilijk om hun mening aan te passen aan de mening van de ander. Ze zijn niet in staat om een dialoog aan te gaan met elkaar.

§5.4 Bijeenkomst 2

Deze bijeenkomst speelden de jongeren het spel “Levenspad”. De vaardigheid die de jongeren hiervoor nodig hadden, was de dat ze zich konden verplaatsen in een andere levensfase. De kennis die de jongeren konden opdoen, was kennis over de verschillende levensfasen van de mens.

Voordat de jongeren begonnen met het spel, heb ik het spel uitgelegd aan de jongeren. De bedoeling was dat ze zouden proberen om zich in te leven in de verschillende levensfasen van de mens. Tony zei al meteen dat hij er geen zin in had. Maar Max gaf daar meteen een reactie op, van *“ach joh das toch wel geinig?”*. Tijdens het spelen van het spel waren de jongeren onrustig. Ze zaten veel met elkaar te praten. Tony en Max hadden het er steeds over dat ze zin hadden in een joint. Tony beantwoordde de vragen wel, maar het waren korte antwoorden. Hij vertelde geen verhaal. Max daarentegen vertelde wel zijn verhaal. Zo heeft hij zijn ideale huis omschreven.

Eva had een brandwond opgelopen tijdens het koken en ze bleef met haar aandacht op de brandwond, in plaats van op het spel. Amber zei op een gegeven moment dat ze er niet meer aanmoest denken. Eva heeft dit even geprobeerd, maar al snel keek ze weer naar de rode plek op haar arm. Maar als ze haar aandacht op het spel had, speelde ze het spel leuk mee en beantwoorde de vragen uitgebreid. Eva wilde graag weten van anderen waarom ze er zo over dachten. Max kreeg een vraag wat een vijftienjarige jongen doet op het strand, zonnen, naar de meisjes kijken of bekeken worden door de meisjes. Max zei *“Tja, als ik naar het strand ga, dan ga ik gewoon naar het strand”*. Eva vroeg meteen, *“Niet om meisjes te kijken? Want ik kijk wel altijd naar de leuke jongens, hihi”*

Amber speelde het spel wel echt goed en actief mee. Ze ging met de andere in discussies over de antwoorden en hielp de andere ook met het beantwoorden van de vragen. Ze hielp niet alleen Eva, maar ook Tony en Max. Max moest vertellen over de oorlog die hij als senior mee had gemaakt. Hij vond dit een beetje moeilijk, en toen ging ze hem helpen met een verhaal.

Zelf stelde ik verdiepvragen aan de jongeren. Als ze antwoord gaven op een kennisvraag, vroeg ik aan hen waarom ze dat dachten. Bijvoorbeeld waarom ze dachten dat een moeder haar baby dicht tegen zich aan hield. Amber gaf het antwoord omdat moeders een betere band hadden met de baby dan de vader omdat ze nog steeds borstvoeding geven. Na het spelen van het spel, hebben de jongeren weer een knuffelkaartje getrokken. Tony’s reactie was “oh alweer”. Waarop ik reageerde dat we dit elke week zouden doen. Maar hij pakte wel als eerste een kaartje. De meiden vonden het wel leuk, ze waren een tijdje bezig om een mooi kaartje uit te zoeken. Amber had op haar kaartje dat ze mooi was. Waarop ze meteen zo iets had van, uhm nee hoor. Eva zei meteen “Ja wel Amber, je bent wel mooi.” Amber had moeite om dit compliment in ontvangst te nemen. Ze zei geen bedankt, maar lachte een beetje. Daarna pakte Eva een knuffelkaartje. Hierop stond dat ze de zon liet stralen. Ze vond dit maar een raar kaartje en begreep het niet. Amber zei tegen Eva dat ze de zon liet stralen met haar vrolijkheid en haar lach. Toen zei Eva “Ja, dat is wel waar”, waarna ze in lachen uitbarsten. Tony had op zijn kaartje staan dat hij werd getroost. Hij had geen idee wat hij daarmee moest. Eva zei “dat er iemand voor je klaar staat als je dat nodig hebt.” Dat vond Tony wel fijn. Op Max zijn kaartje stond dat hij een wens mocht doen. Hij wenste veel geld, want dan kon hij voor zichzelf zorgen en uiteraard hele mooie spullen kopen. Tony gaf als reactie “En mooie wijven onderhouden.” Waarop Max reageerde met “Ja, en een heleboel mooie chickies onderhouden.” Max gaf in eerste instantie een serieus antwoord, maar Tony veranderde dit. Door Tony’s opmerking werd het antwoord van Max minder serieus.

§5.4.1 Mijn interpretatie

De jongeren waren onrustig vandaag. Ik heb geen idee waarom ze een beetje onrustig waren, misschien bood het spel niet genoeg uitdaging en waren ze het snel beu. Vooral Tony was het spel al erg snel beu. Tony zat achterover op zijn stoel, of leunde half op tafel. Hij straalde uit dat hij er geen zin in had. En op een gegeven moment deed hij ook niet echt meer mee, hij hing gewoon met zijn hoofd op de tafel te hangen. Max zat in het begin wel in een actieve houding, recht op in zijn stoel. Maar naarmate het spel voortduurde en Tony steeds meer ging hangen, ging Max ook meer hangen. Ik heb het idee dat Tony Max meesleept in zijn negatieve gedrag. Eva en Amber hebben wel de hele tijd in een actieve houding gezeten. Ze zaten rechtop. Amber zat voor het grootste gedeelte van de tijd op het puntje van haar stoel.

Ik denk dat het goed is geweest dat de jongeren het spel 45 minuten hebben gespeeld een geen 60 minuten. Op een gegeven moment merkte ik aan de jongeren dat ze er niet echt meer zin in hadden. Tony had er helemaal geen zin meer in, dit was te merken aan zijn houding. Hij lag met zijn hoofd op zijn arm op tafel. Max begon de vragen niet echt meer serieus te nemen en beantwoorde ook kort af. Eva en Amber begonnen meer met elkaar te kletsen. Het spel duurde te lang en kon de jongeren niet meer boeien.

Amber doet echt goed mee. Ze luistert actief naar wat anderen zeggen, reageert hierop. Het komt op mij over dat ze wilt leren, niet alleen van zichzelf maar juist van anderen. Zo kreeg Eva het dilemma wat zij zou doen. Haar vrienden blowden en wilde dat zij ook ging blowen. Eva zei meteen dat ze dat niet zou doen, want zij wilde niet blowen. Amber vroeg erop door, zou je eerder je vrienden willen verliezen dan blowen? Eva reageerde hierop door te zeggen dat als haar vrienden haar dwongen om te blowen, het geen echte vrienden waren. De jongens gingen zich er ook mee bemoeien door te zeggen dat zij nooit een joint zouden afslaan. Ambers reactie hierop was *“Ja he he maar jullie blowen al”*. Eva versterkte dit door te zeggen dat de jongens gewoon verslaafd waren. De jongens konden dit niet ontkennen en deden dit dus ook niet. Tony zei gewoon *“Nu ben ik weer aan de beurt”*. Ik heb het gevoel bij Amber dat ze echt vooruit wil in haar leven. En dat vind ik erg mooi om te zien en te voelen.

Bij het trekken van de knuffelkaartjes trok Tony als eerste een kaartje. Ik denk dat hij dit deed om er weer snel van af te zijn.

§5.4.2 Het doel

Het doel van de bijeenkomst was dat de jongeren de verschillende levensfasen konden ervaren en hierover in gesprek konden gaan met elkaar. Het plan was dat de jongeren het spel met elkaar zouden spelen en dat ik het spel zou begeleiden en verdiepingsvragen zou stellen. Ik denk niet dat het doel behaald is. De jongeren hebben zich niet echt verplaatst in de verschillende levensfasen. Ze hebben er wel over nagedacht, hoe zij het zouden doen. Maar dan dachten ze vanuit zichzelf op dit moment en niet als kind, of volwassenen. Ik had al wel verwacht dat het moeilijk voor ze zou zijn, maar ze hebben het niet gedaan. Althans ik heb het niet gezien. Ze hebben de kennisvragen beantwoord en de dilemma's opgelost van hoe ze nu zijn, als zichzelf. Ze konden niet nadenken als kind, volwassenen of senior. Ze dachten na als zichzelf, hoe ze nu zijn maar dan als kind, volwassene of senior. Zo kreeg Tony een vraag of hij dacht dat ouderer een eenzame positie in de samenleving hadden. Hij zei *“Dat weet ik toch niet. Ik ben toch geen oudere.”* Ze hadden de vaardigheden niet, die voor het spel nodig waren.

§5.5 Bijeenkomst 3

Ik opende de bijeenkomst door ze allen welkom te heten. Daarna vroeg ik aan de jongeren of ze wisten wat een kwaliteit was. Amber zei dat dat een goede eigenschap was van je. Tony zei dat het iets goeds was. Ik vertelde dat het een goede eigenschap van jezelf was. Iets van je karakter zei Amber meteen. Ik beaamde dat. Toen duidelijk was voor de jongeren wat een kwaliteit was, kwam het kwaliteitspel op tafel. Ik legde het spel aan de jongeren uit. Ze begonnen het spel te spelen. Amber hielp de jongeren bij het uitzoeken van hun kwaliteiten.

Na het spel gingen de jongeren zichzelf tekenen. Eva begon meteen heel enthousiast te tekenen. Ze wilde de perfecte tekening maken. Maar toen ze door had dat dat niet ging lukken baalde ze een beetje. Ik zei tegen haar dat dat niet uitmaakte en helemaal niet erg was. Toen zei ze, dat is waar, niemand is perfect. Amber begon ook te tekenen. Ze realiseerde zich al snel dat ze zichzelf niet echt kon tekenen, dus tekende ze gewoon een poppetje. Max ging ook meteen heel enthousiast tekenen. Hij tekende serieus een gezicht. De tekening leek op hem maar hij was het niet, zei hij. Alleen Tony deed niet mee. Hij wilde niet tekenen, hij zei dat hij in een slechte bui was. Op een gegeven moment vroeg hij of hij mocht bellen, hij moest namelijk nog bellen. Ik zei dat dat prima was. Daarna begon hij of hij zijn aardrijkskunde boek mocht halen, want hij moest zijn huiswerk nog maken. Ik zei dat dat niet mocht. Tony beloofde dat hij dan beter zijn best zou doen als het wel mocht. Ik zei nog steeds nee. Ik liet hem de keus, of actief mee doen of weggaan. Hij gaf namelijk aan dat hij weg wilde gaan. Dus zei ik tegen hem dat hij weg mocht gaan.

Hierna heb ik de opdracht nog besproken met de anderen. Ze gaven aan dat ze het moeilijk vonden om goede eigenschappen van zichzelf op te schrijven. Volgens Amber heb je dan eigendunk als je je goede eigenschappen benoemd. Eva en Max beaamden dit. Maar daarna zei Amber ook dat het in de hulpverlening zelfvertrouwen heet, omdat je dan werkt aan je zelfvertrouwen. Ik zei dat het geen eigendunk was als je je goede eigenschappen kunt benoemen, maar dat het een teken is dat je jezelf kent. Dit begrepen ze wel.

Na tien minuten kwam Tony terug. Hij zei *“Ik ben klaar met bellen. En tja, ik kan mijn huiswerk niet maken want ik heb mijn leerboek op school laten liggen”*. Ik gaf hem een keuze of hij actief mee doen of hij kon wegblijven. Hij koos ervoor om te blijven. Voor de volgende opdracht heb ik de groep in tweetallen verdeeld, Max en Eva en Amber en Tony. Nu moesten ze elkaar gaan tekenen en goede en minder goede eigenschappen van elkaar opschrijven. Eva was erg goed in het geven van feedback en tips. Ze vond dat Max soms lui kon zijn, hij gaf dit meteen zelf toe. Ze had er ook een voorbeeld bij, namelijk als ze hem riep om te roken zei hij altijd dat hij eraan kwam, terwijl ze dan vijf minuten op hem moest wachten omdat ze nog niet van de bank was opgestaan.

Nadat we de laatste opdracht hadden besproken, was het al acht uur. We hadden geen tijd voor de knuffelkaartjes, want zoals afgesproken eindigt de bijeenkomst om acht uur. De jongens gingen meteen weg, de meiden bleven nog even kletsen. Zij gaven aan dat ze last hadden van de houding van Tony.

§5.5.1 Mijn interpretatie

Ik had het idee dat de jongeren het leuk vonden om het kwaliteiten spel te spelen. Ze deden enthousiast mee. Amber was erg behulpzaam naar de anderen toe. Ze hielp de anderen bij het uitleggen van de kwaliteit, of bij welke kwaliteit het beste bij hen paste. Zelf had ze een rijtje kwaliteiten die goed bij haar paste. Dit geldt ook voor Eva en Max. Tony had kwaliteiten voor hem liggen die ik niet bij hem vond passen. Maar de anderen vonden dit ook niet. Zo had hij de kwaliteit ambitieus voor hem liggen, terwijl iedereen hem niet ambitieus vond. Ik heb de

indruk dat Tony niet over zichzelf na wilt denken en ook niet over zichzelf nadenkt, ook al zei hij in het eerste interview dat hij wel over zichzelf nadenkt.

De tweede opdracht vandaag was dat de jongeren zichzelf moesten tekenen. Tony wilde hier absoluut niet aan mee werken. In plaats daarvan ging hij op tafel hangen en vroeg hij of hij weg mocht. Hij had een houding van als ik er geen zin heb, dan doe ik het ook niet. Ook probeerde hij een bondje te vormen met Max. Maar Max zat gewoon te tekenen en liet Tony zijn tekening zien. Omdat Max wel actief mee deed, kon Tony niet met Max samenspannen. Hij stond er alleen voor. Het was de eerste keer dat Max zich niet liep mee slepen in het negatieve gedrag. Ik denk dat dit kwam omdat Max het tekenen erg leuk vond. Toen hij dit merkte werd hij wat rustiger, al wilde hij zichzelf nog steeds niet tekenen en ging weer hangen op de tafel. Ik negeerde hem expres, ik wilde de anderen die wel mee werkte aandacht geven. Toen Tony opnieuw vroeg of hij weg mocht zei ik tegen hem dat hij maar moest doen wat hij wilde. Ik merkte aan Tony dat hij graag in discussie wilde gaan met mij, ik had helemaal geen zin in discussie. Hij wilde zich afzetten tegen mij, hij was tegendraads. Maar omdat ik zei dat hij weg kon gaan als hij dat wilde, kon hij niet in discussie met me. Hiervan raakte hij een beetje in de war merkte ik. Hij had een uitdrukking van verbazing op zijn gezicht. Tony zei "ok", stond op en liep weg. Met de andere jongeren heb ik de eerste opdracht besproken.

Daarna had ik al de blaadjes uitgedeeld voor opdracht 2, namelijk het tekenen van elkaar en toen kwam Tony weer binnen. Ik gaf Tony de keus, of actief mee doen of wegblijven. Ik vertelde dat ik liever had dat hij actief mee deed dan niet mee deed. Maar dat hij wel beloofd had om mee te doen en dat ik het fijn zou vinden als hij mee deed. Nadat hij ervoor had gekozen om actief mee te doen, deed hij dit ook. Hij heeft Amber getekend en positieve en een minder goede eigenschap opgeschreven.

Max vond het moeilijk om goede en minder goede eigenschappen van zichzelf te benoemen. Maar hij vond het ook moeilijk om dit te benoemen van Eva. Amber en Eva hadden geen moeite om dit te benoemen. Ik merkte dat ze wel echt aan het nadenken waren over zichzelf en hun eigenschappen. Zo vroeg Amber aan Eva "*Ben ik koppig? Ja he, ik ben koppig. Dat is niet echt een goede eigenschap.*" En Eva aan Amber "*Wat is een goede eigenschap van mij? Ben ik zorgzaam?*" Amber reageerde op Eva met een blik, die ik helaas niet zag omdat Amber haar gezicht van mij had weg gedraaid. Waarop Eva in de lach schoot en zei, ja natuurlijk ben ik zorgzaam.

Ik denk dat het een goede zet van mezelf is geweest om Amber aan Tony te koppelen in de duo opdracht. Na het tekenen van de ander, gingen Amber en Tony nog in gesprek over de eigenschappen. Amber stelde goede vragen aan Tony en hij beantwoorde ze ook. Hij noemde als minder goede eigenschap dat Amber nieuwsgierig was. Amber begreep niet waarom hij dit een minder goede eigenschap vond. Hij legde het uit en ik ondersteunde hem hierin. Ik vertelde dat ik dacht dat hij het vervelend vond dat ze soms veel vragen aan hem stelde. Hij beaamde dat en Amber begreep nu waarom hij het een minder goede eigenschap vond. Eva en Max zaten lekker te tekenen. Max had Eva niet letterlijk getekend, maar hij had een zon gemaakt. Eva vroeg aan hem waarom ze een zon was, toen antwoordde hij omdat ze altijd blij en vrolijk was. Eva begon een beetje te blozen bij het horen van het compliment.

Toen de bijeenkomst was afgelopen heb ik nog even met Tony gepraat. Ik heb tegen hem gezegd dat ik het idee heb dat hij eigenlijk helemaal niet mee wilde doen met de bijeenkomsten. Ik heb aan hem gevraagd of hij na wil denken over zijn participatie. Als hij niet mee doet, heb ik liever dat hij helemaal niet mee doet met de bijeenkomsten. Hij is een stoorzender en de anderen, met name de meisjes, hebben hier last van. Hij zei dat hij erover na zou denken. Ik heb tegen hem gezegd dat ik graag wil dat hij mee doet, maar dat hij dan wel actief mee moet doen. Ik hoop natuurlijk dat Tony besluit om wel mee te blijven doen met de bijeenkomsten en dan ook actief mee gaat doen. Ik denk dat het vandaag moeilijk was

voor hem om zichzelf te tekenen en kwaliteiten van zichzelf te benoemen. Hij zei zelf dat het niet zijn ding was, maar ik denk gewoon dat het te moeilijk is voor hem om na te denken over zichzelf. Dan klappt hij dicht en wordt hij tegendraads en gaat zich afzetten. Tijdens de bijeenkomst ging hij weg, maar hij kwam wel terug. Ik denk dat hij weg wilde lopen van zichzelf, maar terug kwam omdat hij realiseerde dat hij niet weg kan lopen van zichzelf. Of wellicht omdat hij toch niet weg wilde lopen.

§5.5.2 Het doel

Het doel was om de jongeren na te laten denken over zichzelf en hun eigenschappen. Dit doel ik gehaald bij Eva en Amber. Bij Max weet ik het niet goed. Bij Tony is dit doel niet gehaald, hij dacht niet na over zichzelf, maar liep weg uit de bijeenkomst.

Het doel dat wel bij elke jongere is gehaald, is het geven van feedback. De jongeren konden allemaal een tip geven bij een minder goede eigenschap. Vooral Eva kon dit goed. Ze was heel voorzichtig met het benoemen van een minder goede eigenschap en kon er ook meteen een voorbeeld van geven.

Ook konden al de jongeren complimenten geven aan de ander, maar het ontvangen ervan was een stuk moeilijker. Zo gaf Tony het compliment aan Amber dat ze goed kon luisteren en altijd voor hem klaar stond. Amber vroeg meteen wat hij hiermee bedoelde. Tony zei weer dat hij vond dat ze goed kon luisteren en dat ze hem begreep, wat hij fijn vond. Toen Amber weer een vraag hierover wilde stellen, vroeg ik aan haar of ze het compliment van Tony begreep. Ze zei toen ja. Toen zei ik tegen haar dat ze het compliment gewoon in ontvangst moest nemen. Ik zag haar nadenken, maar ze zei "Dankjewel, Tony". Hij zei "Graag gedaan".

§5.6 Bijeenkomst 4

Deze bijeenkomst stonden de waarden van de jongeren centraal. De vaardigheden die hierbij hoorden waren dat de jongeren naar zichzelf konden kijken en hun waarden konden benoemen. De kennis die de jongeren op konden doen, was kennis over waarden.

Voordat de bijeenkomst van start ging, heb ik een gesprek gehad met Tony. Ik hoorde van Eva dat hij niet meer mee wilde doen, maar hij had zich nog niet afgemeld bij mij. Toen ik buiten aan het roken was met Amber, kwam Tony naar buiten. Ik vroeg aan hem of hij vanavond mee deed. Hij zei dat hij er geen zin meer in had en er mee stopte. Ik zei "*Ok, fijn dat je een beslissing hebt kunnen maken.*"

Ik opende de bijeenkomst met de vraag "Weten jullie wat een waarde is?" Eva kwam met waarden en normen, maar wat het betekende, wist ze niet. Max had al helemaal geen idee. Amber zei dat het iets was waaraan je waarde hechte. Maar toen ik vroeg wat dat waarde hechten aan betekende, wist ze niet. Mijn uitleg was, dat een waarde iets is dat je belangrijk vindt in je leven.

Daarna begonnen de jongeren met de eerste activiteit, een opdracht over waarden. Op een gegeven moment zei Eva dat het wel leek alsof ze op school zat, het was namelijk een opdracht die ze op school zou kunnen krijgen. Ik zei toen dat ik deze opdracht ook uit een lesboekje heb gehaald. Nadat de jongeren de opdracht gemaakt hadden, hebben we nog nagepraat over de opdracht. De jongeren hadden moeite om de waarde te benoemen bij de opdracht. Ik heb de jongeren ondersteund in het benoemen van de waarden. Ik zal een voorbeeld geven. In de opdracht moest je drie reisgezellen meenemen voor je reis naar een andere planeet. Eva had gekozen voor een ruimtedeskundige die er al eerder was geweest, zodat hij haar rond kon leiden en voor haar kon zorgen. Toen ik haar vroeg wat de waarde

was, wist ze dit niet. Ik vroeg haar waarom hij haar rond kon leiden, ze zei omdat hij kennis had en slim was. Toen zei ik, nu heb je de waarden benoemd. Even moest ze nadenken, en toen zei ze dat de waarde kennis was.

De volgende opdracht was om een waarde te benoemen in een afbeelding. Sommige afbeeldingen waren duidelijk, bijvoorbeeld een afbeelding met bankbiljetten erop. Andere afbeeldingen waren niet zo duidelijk en kon men er verschillende waarde in aflezen. Zo had ik een schilderij van Klimt genomen, waarop een man en vrouw te zien zijn in een omhelzing. Amber riep liefde, Eva intimiteit en Max kunst.

Daarna mochten de jongeren hun eigen waarden opschrijven. Eva en Amber waren aan het overleggen tijdens het opschrijven. Ik hielp Max. Max vond het moeilijk om zijn waarde te benoemen. Bij Eva en Amber kwamen de waarden eruit gerold. Op een gegeven moment heb ik aan hen gevraagd of ze een top 5 konden maken. Dat vonden ze wel moeilijk, maar ze hebben het wel gedaan. Bij allebei kwamen de waarden, liefde, vriendschap, eerlijkheid in het rijtje naar boven. Ze hadden in hun top 5 allebei immateriële waarden, terwijl ze in hun waslijst ook veel materiële waarden hadden opgeschreven, zoals telefoon en geld. Bij Max was een top 5 niet nodig omdat hij maar 4 waarden kon benoemen.

De laatste opdracht was het trekken van de Ontdekkaarten. De jongeren hebben de vragen op de kaartjes beantwoord. De jongeren gaven allemaal antwoord op elke vraag. Vaak gaven ze ook antwoord op een vraag van iemand anders. Zo kreeg Amber de vraag welke emotie ze niet liet zien. Zij gaf als antwoord verdriet, terwijl Max geen enkele softe emotie liet zien. Want hij was immers geen softie. Eva wist niet welke emotie ze niet liet zien.

De bijeenkomst werd afgesloten met de knuffelkaartjes.

§5.6.1 Mijn interpretatie

Ik merkte dat Eva onzeker was vandaag. Ze keek Amber steeds aan of ze het antwoord goed was. Toen ze in afbeeldingen een waarde moest benoemen, liet ze Amber steeds eerst antwoorden, waarna ze zei, hetzelfde. Toen zei ik tegen Eva dat het antwoord nooit fout kan zijn, omdat het gaat om wat jij in de afbeelding ziet. Pas daarna durfde ze wel een antwoord te geven. Ik denk dat ze geen fout antwoord wil geven omdat ik dan kan denken dat ze dom is. Ze heeft vandaag ook meerdere malen gezegd dat ze het niet zo goed doet op school. Ze haalt steeds net een voldoende.

Ik merkte aan Max dat hij het moeilijk vond om zijn eigen waarden te benoemen. Hij kwam met mijn hulp maar tot vier waarden, diploma, geld, vertrouwen en vriendschap. Ik vroeg aan hem of hij blowen belangrijk vond in zijn leven. Hij antwoordde dat hij het niet belangrijk vond en dat het geen waarde was omdat hij zonder kon. Maar waarom zou hij stoppen. Van de groepsleiding moest hij stoppen, maar hij wilde niet stoppen. Toen ik vroeg waarom niet, gaf hij als antwoord dat hij geen reden had om te stoppen. Hij had geen doel om te stoppen. Hij wilde niet voor iemand anders stoppen, alleen voor zichzelf en momenteel heeft hij geen reden om te stoppen. Maar het was geen waarde omdat hij zonder drugs kon leven. Ik kon wel merken dat Max veel nadacht over zijn drugsgebruik. In zijn verhaal was hij open over zijn gebruik. Hij vertelde dat hij vroeger wel zeker zes jointjes per dag rookte en tegenwoordig veel minder. Of hij rookte een joint of niet. Ik denk dat hij het prettig vond om er in alle openheid over te kunnen praten, omdat hij gewoon zijn verhaal vertelde.

Ik denk dat hij ze niet kan benoemen omdat hij bijna niks belangrijk vindt in zijn leven. Familie vindt hij niet belangrijk, want ja, hij woont al vanaf zijn achtste in een internaat. En liefde, wat heb je eraan? Ik denk dat Max liefde niet belangrijk vindt, omdat hij niet weet wat liefde is, hij weet niet wat houden van betekent. Hij heeft ook niet het gevoel dat zijn ouders van hem houden. Terwijl Eva een vader en pleegouders heeft die van haar houden. Amber heeft vroeger de liefde van haar moeder gevoeld, en voelt nog steeds de liefde van haar opa en

zusjes. En van wie heeft Max liefde gevoeld? Niet van zijn vader, want daar heeft hij al lang geen contact meer mee, en ook niet van zijn moeder. Eva en Amber vonden het raar dat Max liefde niet belangrijk vond. Hij gaf als reactie dat hij die vrouwen toch wantrouwde. Maar echte vrienden vertrouwt hij wel. Dit geeft aan dat hij liefde van ouders en kinderen niet kent, want hij sprak alleen maar over de liefde van vrouwen. En deze liefde hoefde hij niet want hij vertrouwdde ze toch niet. Toen zag ik Max in zijn schulp kruipen, hij dook met zijn lichaam in elkaar en schoof zijn petje verder naar voren, waardoor je zijn ogen minder goed kon zien. Ik gaf de dames de opdracht om een top vijf te maken van hun waarden. Op deze manier kon Max weer even ademen. Al snel zat hij ook weer rechtop.

Deze bijeenkomst hebben de jongeren nagedacht over wat ze belangrijk vinden in hun leven en hebben ze zichzelf en de ander beter leren kennen aan de hand van de ontdekkaarten. Ze hebben over zichzelf gereflecteerd doordat ze de vragen hebben beantwoord. Sommige vragen vonden ze wel moeilijk. Zo kreeg Eva de vraag welke gebeurtenis ze terug wilde draaien. Toen ze de vraag had opgelezen, werd ze even stil. Nog voordat ik iets kon zeggen, zei Amber dat ze de vraag niet hoefde te beantwoorden als deze te moeilijk was. Eva zei dat ze de vraag wel wilde beantwoorden. Ze zei dat ze haar moeder niet had willen verliezen. Maar als ze een gebeurtenis moest kiezen die ze zelf had gedaan, dan was dat dat ze was vreemdgegaan met haar huidige vriend. Ik merkte dat er nog steeds veel verdriet bij Eva aanwezig is wat betreft haar moeder. Heel begrijpelijk uiteraard. Het doet pijn en blijft pijn doen als je een ouder verliest. Maar bij haar is het verlies groter, omdat ze vanaf dat moment ook haar vader kwijt was en in pleeggezinnen en groepen moest wonen.

Ik vond dat de groep vandaag goed werkte zonder Tony. Ik vind het jammer dat hij ermee gestopt is, dat hij is afgehaakt. Ik denk dat zijn geen zin meer hebben in, voortkom uit het feit dat het te persoonlijk is. En dat is voor hem allemaal vrij moeilijk. Hij wil niet naar zichzelf kijken. En zichzelf al helemaal laten zien aan anderen. Max vindt dit ook moeilijk, maar hij doet het wel. Ik vind het fijn dat Max wel mee blijft doen. Hiermee geeft hij aan dat hij wel wilt werken aan zichzelf en dat hij zich aan zijn belofte houdt. Hij heeft immers beloofd om mee te doen, daar mee te blijven doen, komt hij zijn belofte na. Maar eerlijk is eerlijk, zonder Tony als stoorzender, verliep de bijeenkomst goed. Niemand was opstandig, schoot in de weerstand of nam de rol van stoorzender op zich. Hierdoor kon iedereen in rust werken aan de opdrachten. Niemand liep de boel te verzieken. Natuurlijk hadden de meiden af en toe hun giechelbuien, maar dat stoorde niet. Ze deden namelijk wel serieus mee. Lachen is hun uitlaatklep. Om even de moeilijkheden van het leven weg te lachen om daardoor weer afstand te kunnen nemen van de moeilijkheden. Max kent dit verdedigingsmechanisme trouwens ook. Vaak als de meiden moesten lachen, lachte hij ook mee. Tony bracht negatieve energie mee tijdens de bijeenkomsten. Max werd hierin mee gesleept. Nu Tony weg was, merkte ik dat Max positiever was en makkelijker meedeed.

§5.6.2 Het doel

Het doel is behaald deze bijeenkomst. De jongeren hebben kennis opgedaan over wat een waarde is en ze zijn erin geslaagd om hun eigen waarden te benoemen. Ze zijn in staat om te reflecteren over zichzelf, doordat ze hun waarden konden benoemen, maar ook door de vragen van de ontdekkaarten te beantwoorden. Ik heb het idee dat ze vandaag veel geleerd hebben over zichzelf, omdat ze zich bewust zijn geworden van hun waarden.

§5.7 Bijeenkomst 5

Dit is de laatste bijeenkomst met de jongeren. Ik wilde de serie bijeenkomsten positief afsluiten en proberen om de jongeren een positief gevoel te geven over zichzelf. Daarom mochten ze hun eigen innerlijke kracht symbool gaan kleien. De vaardigheid die de jongeren nodig hadden, was om hun innerlijke kracht symbool te vinden en deze te kleien.

Ik opende de bijeenkomst door te vragen of de jongeren wisten wat ik bedoelde met een innerlijk krachtsymbool. Max gaf als antwoord een symbool dat je kracht geeft. Ik zei dat het goed was en dat het een kracht was waardoor je je leven aankon en weer even tot jezelf kon komen.

Eva begon meteen met kleien. Amber begon met de klei te spelen, zonder echt een doel voor ogen. Ze wist niet zo goed wat ze moest kleien. Ze zat echt te dabberen met de klei, als een klein kind. Wat wel erg leuk was om te zien. Max zat gewoon een beetje voor zich uit te staren. Ik vroeg aan Max waar hij aan dacht, hij vertelde dat hij een kut dag had gehad op school. Ik liet hem vertellen. Daarna begon hij ook de klei te pakken. Eerst ging hij vrij agressief om met de klei, door er op de stampen met zijn handen. Uiteindelijk ging hij zachter om met de klei en begon hij de klei te boetseren. Uiteindelijk heeft hij een bal gemaakt van de klei. Hij zei dat dit een figuur was dat hard was en gesloten, maar dat het wel kon rollen en wel ergens kon komen.

Eva heeft een hartje gekleid. Met daarin de letter R verwerkt. De letter van de naam van haar vriend. Haar kracht symbool was liefde want een mens kon immers niet leven zonder liefde. Eva heeft haar symbool dik gemaakt, stevig en stabiel. Ze bleef net zolang aan haar symbool werken totdat het perfect was voor haar. Soms hing ze er een versiering bij, die ze er later weer afhaalde. Haar hart was pas goed voor haar, toen de letter R erin verwerkt was. Al kleiend kwam ze erachter dat er een letter R in moest staan.

Amber kwam na een lange tijd denken op gang. Ze heeft twee ieniemienie mensen gemaakt. Deze mensen waren zo kwetsbaar en dun van klei, dat ze bijna meteen weer uit elkaar vielen als je het symbool oppakte. De twee mensen waren voor Amber een kracht symbool omdat je als mens niet zonder een ander mens kan. De twee mensen hielden elkaars hand vast.

Eva en Max wilden hun kracht symbool wel houden. Eva wilde het aan haar vriend geven. Maar Amber wilde het niet houden. Toen ik vroeg waarom niet, zei ze tja gewoon niet. Daarna werd ze ook chagrijnig en gesloten. Ze zei dat ze slechte zin had. Ik vroeg of dit kwam doordat ze moeite had met het krachtsymbool, maar dat was niet het geval. Eva zei tegen Amber “*Dat heb je wel vaker he? Dat je ineens slechte zin hebt*”. Hierop antwoordde Amber bevestigend.

De bijeenkomst werd afgesloten met een knuffelkaartje. Max trok een kaartje met zachtheid erop. Hij mocht lief doen tegen anderen. Toen hij het kaartje trok moest hij erg hard lachen en zei echt niet. De meiden vonden het kaartje niet echt bij Max passen, maar zeiden wel dat het een mooie uitdaging voor hem zou zijn om een keer lief te zijn. Amber trok het kaartje met daarop de boodschap dat ze alles vanuit haar hart moest doen. Ze wist niet zo goed wat ze hier mee aanmoest. Ik zei dit is net als het krachtsymbool. Je wist niks, maar uiteindelijk kwam je tot je krachtsymbool. Die was ook vanuit je hart, je gevoel. Ze moest even nadenken maar ze begreep het wel. Eva had als boodschap dat geven even leuk is als krijgen. Toen moest ze lachen, omdat ze haar krachtsymbool aan haar vriend gaat geven.

§5.7.1 Mijn interpretatie

Zoals ik al wel had verwacht ging het kleien Eva makkelijk af. Ik vind het wel toepasselijk voor haar dat een hartje kleit met daarin de letter R van de naam van haar vriend. Eva is als enige wel opgegroeid met liefde.

Amber had moeite met haar symbool. Dat kond ik aan haar merken doordat ze met de klei zat te spelen en voor zich uit zat te staren. Na een tijdje riep ze, “*Ja ik weet het*”. Ze kleide twee mini mensen. Ze bestonden niet uit een dikke laag klei, zoals bij Eva, maar uit een erg dunne laag. Ze waren breekbaar en helaas ging haar symbool ook los toen ze het oppakte van de tafel. Dit symbool kwam recht uit haar hart. Maar ze durft er nog niet in te geloven. Vandaar dat de mensen erg dun en breekbaar waren. Haar symbool is zowel letterlijk als figuurlijk breekbaar. Ik denk dat ze daarom chagrijnig werd en haar bui omsloeg, omdat ze zich realiseerde dat ze andere mensen in haar leven nodig had, maar dit niet heeft gehad en nog steeds niet heeft. Ook al zei ze dat deze omslag niks met het kleien of symbool te maken had, denk ik toch dat het er wel mee te maken had. Maar ze wilde er duidelijk niet over praten en ik heb er ook niet op aangedrongen omdat ze dichtklapte. Ze kon haar gevoel niet verwoorden. Het kleien heeft duidelijk iets losgemaakt bij haar.

Max zijn symbool was duidelijk. Een bal. Hard. Gesloten. Maar die wel kon rollen en ergens kon komen. Ik vind dit symbool passend bij Max. Hij is namelijk ook gesloten, en hij wilt wel wat bereiken in zijn leven. Het lijkt alsof hij voor een makkelijk te kleien symbool heeft gekozen. Dit is natuurlijk ook zo want een ronde bal heb je zo gemaakt. Maar hij heeft er wel lang over gedaan. De bal moest helemaal perfect glad en rond zijn. Misschien wilde hij zich er wel makkelijk van af maken, maar werd meegenomen door het kleien en bleef de bal maar ronder en gladder maken.

§5.7.2 Het doel

Het doel is deze bijeenkomst behaald. Het doel was dat de jongeren zich bewust werden van hun innerlijke kracht symbool. Dit is bij alle jongeren gelukt. Door ze gewoon te laten kleien, kwam er bij allemaal een symbool uit. De jongeren waren alle drie in staat om hun eigen innerlijke kracht symbool te kleien.

§5.8 De methodiek

De bijeenkomsten vormen de methodiek waarin een groep jongeren samen activiteiten uitvoeren en daarover in gesprek gaan met elkaar. Het centrale thema van de bijeenkomsten is identiteit. De eerste bijeenkomst ging over communicatie, het doel was om de jongeren communicatievaardigheden te leren. Spelenderwijs hebben de jongeren geleerd hoe ze een boodschap kunnen overbrengen en hoe ze een boodschap in ontvangst kunnen nemen. Deze bijeenkomst is goed gegaan, de jongeren communicatievaardigheden hebben geleerd zonder dat ze door hadden dat ze aan het leren waren. Juist omdat hetgeen wat ze aan het leren waren, was verpakt in het uitvoeren van spelletjes.

De tweede bijeenkomst verliep voor mijn gevoel minder goed. De jongeren waren onrustig. Het spel duurde te lang waardoor de jongeren zich gingen vervelen. Dit kreeg ik ook terug van Eva. Zij benoemde in het tweede interview dat ze het spel saai vond. Maar Amber vond het spel wel leuk om te spelen. Het spel is leuk als inleiding tot een andere activiteit met het thema de levensfasen van de mens. Een idee voor een vervolg activiteit is dat de jongeren zichzelf in de toekomst gaan beschrijven. Hoe zien ze zichzelf over vijf jaar?

De derde bijeenkomst ging over hoe de jongeren zichzelf op dit moment zien. De activiteit begon met de kwaliteitskaarten. Dit ging goed. De jongeren waren spelenderwijs

bezig met het benoemen van hun kwaliteiten. Daarna gingen de jongeren zichzelf tekenen. Dit vond Eva erg leuk om te doen. Max vond het ook erg leuk. Beide jongeren gaven aan dat ze van tekenen hielden, dus dat vonden ze leuk om te doen. Amber vond het voornamelijk leuk toen ze elkaar gingen tekenen. Ze vond het leuk om te merken hoe de ander haar zag. Voor Tony was deze activiteit te moeilijk. Hij deed ook niet mee en was na deze activiteit gestopt met het onderzoek.

Van Praag beschrijft geestelijke verzorging als een benadering om mensen te confronteren met hun mogelijkheden van het mens-zijn. (Praag, 1978, p.210) Het tekenen is een goede manier om de jongeren te confronteren met zichzelf en hun kwaliteiten, wat beide hoort bij de mogelijkheden van het mens-zijn. De geestelijke begeleiding uitte zich doordat ik hen confronteerde met henzelf en dat ik ze begeleidde bij het tekenen en het benoemen van hun kwaliteiten.

Bijeenkomst vier was het vervolg van bijeenkomst drie. Deze bijeenkomst hebben de jongeren ook naar zichzelf gekeken aan de hand van de Ontdekkaarten en hun persoonlijke waarden. Op de Ontdekkaarten stonden vragen op het gebied van emotie, worden, zijn en contact. Door de vragen te beantwoorden werden de jongeren wederom geconfronteerd met zichzelf. Maar de jongeren zijn ook geconfronteerd met wat zij belangrijk vinden in hun leven. De jongeren werden bewust gemaakt van hun persoonlijke waarden, doordat ze deze moesten benoemen. Voor Eva en Amber was dit geen probleem, Max had hier wel moeite mee. Dat merkte ik omdat hij voor zich uit aan het staren was. De meiden waren gezamenlijk bezig, waardoor ik mijn aandacht op Max kon richten. Door met hem een gesprek aan te gaan, door verdiepingsvragen te stellen, kon hij uiteindelijk vier waarden benoemen. Voor deze activiteit is het van belang dat je tijd en ruimte hebt voor persoonlijke begeleiding omdat het voor jongeren moeilijk kan zijn om te benoemen wat hij belangrijk vindt in het leven.

De vijfde bijeenkomst was een erg mooie afsluiting van de bijeenkomsten. Deze bijeenkomst hebben de jongeren hun innerlijke kracht symbool gekleed. Ik vond het belangrijk om de bijeenkomsten positief af te sluiten, om deze reden heb ik gekozen voor het krachtsymbool. Het is een symbool voor je innerlijke kracht. Doordat de jongeren zich bewust werden van dit symbool, werden ze bewust van hun eigen kracht. En dat stimuleert een positief zelfbeeld. Dit werd duidelijk doordat ik de jongeren zag stralen toen ze hun symbool aan het kleien waren. Eva gaf als feedback dat ze het kleien leuk had gevonden. Niet alleen omdat ze lekker met haar handen bezig was maar ook omdat het haar kracht gaf.

Ik ben de bijeenkomst makkelijk begonnen. De jongeren werden niet meteen in het diepe gegooid. Ik vond dit belangrijk zodat de jongeren op deze manier niet meteen hoefde te werken aan zichzelf. Door spelenderwijs te beginnen raakte de jongeren ook hun nervositeit kwijt. Ik had ze verteld dat de bijeenkomsten gingen over hun identiteit, maar ik heb ze niet verteld wat we gingen doen. Ik heb ervoor gekozen om te vertellen wat we gingen doen in de bijeenkomst, voordat deze van start ging. De jongeren wisten de eerste bijeenkomst niet wat ze gingen doen en wat er van hen verwacht werd. Vanaf de tweede bijeenkomst waren de jongeren niet meer nerveus.

Om de bijeenkomsten leuker te maken, nam ik ook steeds iets lekkers mee zoals koekjes. Ik opende de bijeenkomst door te vragen hoe het ging met de jongeren en door het pak koekjes op tafel te zetten. Zo gaf ik de jongeren de gelegenheid om te vertellen hoe ze zich voelde. Ze konden hun verhaal kwijt voordat ze aan de slag moesten. Dit was fijn. Als een jongere een stomme dag had gehad, kon hij of zij even ventileren en het vervelende gevoel kwijt voordat de activiteit begon. Omdat ik ze de gelegenheid gaf om eerst te vertellen over hun dag, moest ik wel duidelijk aangeven wanneer ik wilde beginnen met de activiteit. Ik begon met de activiteit als de jongeren klaar waren met vertellen.

Hoofdstuk 6 Tweede ronde interviews

§6.1 Inleiding

Na de bijeenkomsten heb ik het tweede interview met de jongeren afgenomen. Dit interview is een evaluatie van de jongeren, hoe zij de bijeenkomsten hebben ervaren. Maar het is ook om te kijken of de jongeren iets geleerd hebben van de bijeenkomsten.

De interviews heb ik afgenomen bij Max, Eva en Amber. Tony was met het onderzoek gestopt, om deze reden heb ik geen interview bij hem afgenomen.

In dit hoofdstuk zal ik de antwoorden van de jongeren analyseren aan de hand van de theorieën van Erikson, Fowler en Kohlberg. Wederom zal ik een onderscheid maken tussen de antwoorden van de jongeren en mijn interpretatie van de jongeren, om de validiteit te waarborgen.

§6.2 Amber

Amber geeft aan dat ze de bijeenkomsten leuk vond. Ze vond het gezellig om onder elkaar te zijn. Het spel “Het levenspad” vond ze de leukste activiteit. Het elkaar tekenen vond ze ook erg leuk. Ze vond het grappig om te zien hoe de ander haar zag. Ze vond het leuk om met haar leeftijdsgenoten te praten. Ze vond het ook makkelijk om met ze te praten.

Amber geeft aan dat ze meer is gaan nadenken over zichzelf door de bijeenkomsten. Ze geeft als voorbeeld dat ze nu wist wat haar waarden waren. Ook is ze makkelijk gaan praten door de bijeenkomsten en is ze meer gaan nadenken over haar gedrag. Ze is een beetje meer gaan praten over haar gevoelens. Ze deelt nu meer met haar vriendinnen.

Amber geeft aan dat ze zichzelf nu wel kan beschrijven. Ze beschrijft zichzelf als behulpzaam, aardig en lief. Ze geeft aan dat ze door de bijeenkomsten positiever over zichzelf nadenkt, ze is zichzelf positiever gaan zien en heeft een positief zelfbeeld ontwikkeld. Door de bijeenkomsten is ze veranderd. Ze heeft meer zelfvertrouwen gekregen. Verder heeft ze geleerd van de bijeenkomsten dat ze niet meer alles er meteen uitflapt.

Ze denkt eerst na voordat ze iets zegt. Ze gaf zelf als voorbeeld dat ze een meisje wilde uitschelden omdat zij iets stoms zei, maar ze dacht eerst na, zei toen niks en liep weg. Voor de bijeenkomsten had ze haar wel uitgescholden en ruzie gemaakt. Ook heeft ze geleerd welke waarden ze heeft, welke gevoelens er zijn. Maar het belangrijkste is dat ze nu gelooft in zichzelf.

Amber vertelde dat ze zichzelf nu ook belangrijk vindt. Haar zusjes, vrienden en vader zijn ook belangrijk. En ze vindt haar waarden belangrijk, liefde, vriendschap, familie en haar vrijheid.

Amber is erg gegroeid tijdens de bijeenkomsten. Voor de bijeenkomsten was ze erg onzeker over zichzelf, over haar gedrag en identiteit. Tijdens de bijeenkomsten is ze zekerder van zichzelf geworden. Ze geeft aan dat ze zichzelf positiever is gaan zien, nu heeft ze meer zelfvertrouwen. Ze gaf aan dat dit kwam omdat ze tijdens de bijeenkomsten complimenten kreeg over haar gedrag. En dat ze de complimenten ook daadwerkelijk geloofde die ze kreeg. Ze heeft een beter beeld van zichzelf gekregen, ze weet nu wat ze kan en ze gelooft weer in zichzelf.

Voor de bijeenkomsten zat Amber volgens mij in fase 2 volgens de theorie van Erikson, de fase waarin de componenten, schaamte en twijfel tegenover autonomie staan. Ik vind haar enorm gegroeid. Tijdens de bijeenkomsten toonde ze veel initiatief en werd ze autonoom, haar schaamte en twijfel om zichzelf te laten zien, verdwenen door de complimenten die ze kreeg. Ze groeide door naar fase 3 volgens de theorie van Erikson. De

fase van het tonen van initiatief tegen over schaamte. Doordat ze initiatief toonde, en deze positief uitpakte, werd ze zekerder van zichzelf. Ze was succesvol tijdens de bijeenkomsten en groeide al snel door naar fase 4 volgens de theorie volgens Erikson, waarin de componenten ijver en minderwaardigheid centraal staan. Amber is bezig met het vormen van haar eigen identiteit. Ze schuift naar fase vijf toe volgens de theorie volgens Erikson.

Ik denk dat Amber bezig is om haar identiteit te vormen. Ze heeft nog niet de innerlijke zekerheid dat ze erkend en geaccepteerd wordt door anderen en door zichzelf, maar de basis voor zelfacceptatie is wel gelegd. Dit blijkt uit het feit dat ze zichzelf nu positiever is gaan zien en de complimenten van anderen gelooft. Ze is zekerder over zichzelf geworden, maar ze heeft de innerlijke zekerheid nog niet bereikt. Ze is nog steeds onzeker, maar durft zichzelf wel beetje bij beetje te accepteren. Doordat ze zichzelf durft te accepteren, begint ze te werken aan haar identiteitsvorming. Ze komt erachter wie ze is en wat ze wil bereiken in haar leven.

In het interview legde ik haar de casus van Hans, ontwikkeld door Kohlberg, voor. Het antwoord geef ik hieronder letterlijk neer.

“Als ik zeker wist dat ik het leven van mijn vrouw kon redden, zou ik het stelen. Als ik het niet zeker wist, eerst nadenken en dan beslissen. Het verschil is dat ik nu eerst beter zou nadenken over de consequenties van straf. Maar wel stelen als ik het leven van mijn vrouw kon redden. Ik laat haar niet sterven, het is mijn plicht als man om haar niet dood te laten gaan, ook al is stelen tegen de wet.”

In haar antwoord, zie je terug wat ze geleerd heeft tijdens de bijeenkomsten. Ze zou het medicijn niet meer meteen stelen. Ze zou eerst nadenken over de consequenties en ze wilt eerst zeker weten of ze het leven van haar vrouw ermee zou redden. Als dat het geval was zou ze het meteen stelen. Als ze niet zeker wist of ze het leven van haar vrouw kon redden, dan zou ze eerst gaan nadenken. Eerst maakte het haar niet uit hoever ze in de problemen zou komen, nu maakt dat haar wel uit. Ze denkt na over de normen van de maatschappij, de sociale norm dat stelen niet mag, speelt nu mee in haar overweging.

Amber zat in de derde fase volgens Kohlberg, de oriëntatie op inter-persoonlijke overeenstemming. Ik denk dat ze is door gegroeid naar fase 4 volgens de theorie van Kohlberg, de oriëntatie op tucht en orde. In deze fase staat autoriteit, vaste regels en het behoud van de sociale orde centraal. Ze benoemt het als haar plicht om haar vrouw niet te laten sterven. Respect voor de autoriteit komt niet in haar antwoord voor, maar wel dat stelen tegen de wet is. Amber denkt na over de consequenties, ze beseft zich gestraft kan worden omdat ze het medicijn zou stelen en daarmee de wet, de sociale norm, overtreedt. Maar de plicht jegens haar vrouw gaat voor. (Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995 p.230-231)

Voor de bijeenkomsten zat Amber in de derde fase, de synthetische-conventionele fase, van de ontwikkeling van zingeving van Fowler. Ze was wel in staat om haar verhaal te vertellen, er een beetje over te reflecteren en om een betekenis te vinden in haar verhalen. Maar de betekenis was negatief, door haar negatieve zelfbeeld en haar negatieve kijk op de wereld. Nu is Amber in staat om een positieve betekenis te geven aan haar verhalen. Ze heeft een positief zelfbeeld gekregen en ze is nu in staat om positief naar zichzelf en de wereld om haar heen te kijken. Ik denk dat ze zingeving gevonden heeft in haar leven. Ze zit nog steeds in dezelfde fase, maar in deze fase is ze gegroeid. Ze heeft nu een doel in haar leven, ze wil haar diploma halen en voor zichzelf kunnen zorgen. Zingeving geeft het leven een doel en zorgt voor zingeving in het leven. (Fowler, 1981, p.14)

Ze komt ook gelukkiger over. Tijdens het gesprek had ze een glimlach op haar gezicht, ze straalde toen ze vertelde wat ze belangrijk vond in haar leven. Het leek alsof ze erg blij was dat ze nu dingen belangrijk vond in haar leven.

§6.3 Eva

Eva geeft aan dat ze de bijeenkomsten leuk vond. Het leukste vond ze om te kleien en te tekenen. Ze vertelde dat ze ervan houdt om met haar handen bezig te zijn. Het symbool vond ze leuk om te kleien omdat dat haar kracht gaf. Het spel “Het Levenspad” vond ze de minst leuke activiteit, ze vond het spel saai. Ze vond het fijn om met haar leeftijdsgenoten te praten want die beleven hetzelfde en begrijpen je. Ook gaf ze aan dat ze makkelijker met leeftijdsgenoten praat dan met volwassenen.

Ze is door de bijeenkomsten een beetje meer over zichzelf gaan nadenken. Ze is ook een beetje makkelijker over zichzelf gaan praten. Ze praat nu iets makkelijker met haar vrienden over haar gevoelens. Ze is niet meer gaan nadenken over haar gedrag.

Eva beschrijft zichzelf als behulpzaam, aardig, koppig, eigenwijs en afhankelijk. Maar ze wilt wel zelfstandiger gaan worden. Ze geeft aan dat ze een beetje veranderd is, ze denkt meer na over praten met anderen. Ze denkt nu eerst na voordat ze iets zegt. En ze kan makkelijker aangeven wie ze is en wat ze wilt. Dit heeft ze geleerd van de bijeenkomsten. Verder heeft ze geleerd om positiever naar zichzelf te kijken. Van de anderen heeft ze geleerd hoe zij zich voelen en gedragen. Ze gaf zelf het voorbeeld van Max, die werkt om zijn geld te verdienen. Zelf werkt ze niet.

Eva vindt haar vriendje, vader, vrienden en pleegouders belangrijk. En haar waarden, liefde, familie, vriendschap, zorgzaamheid en intimiteit. De mensen om haar heen vindt ze belangrijk. Ze wilt uiteindelijk op zichzelf gaan wonen en dan moet ze voor zichzelf gaan zorgen. Dat vindt ze nu ook belangrijk. Ze wilt minder leunen op haar vriend en pleegouders.

Voor de start van de bijeenkomsten zat Eva al in fase vijf van de theorie van Erikson. Ze zit hier nog steeds in. Ze is nog steeds een meisje dat tussen haar kindertijd en volwassenheid in zit. Ze is nog steeds bezig om haar identiteit vorm te geven. Maar ze is wel veranderd door de bijeenkomsten. Naar mijn mening is ze sterker in haar schoenen gaan staan. Zelf geeft ze aan dat ze nu makkelijker aan kan geven wie ze is en wat ze wil. Dit komt door over zichzelf te praten tijdens de bijeenkomsten. Ze is bezig om haar identiteit verder te vormen. Het lijkt wel alsof ze zichzelf meer gevonden heeft door over zichzelf te praten in de bijeenkomsten.

Haar identiteitsbesef is gegroeid. Ze heeft zich wel erkend gevoeld door anderen, haar vriendje, haar pleegouders en vader, maar nu is ze bezig om zichzelf te erkennen en te accepteren. Ze weet nu beter wie ze is, wat ze kan en wat ze wil bereiken in haar leven. Binnenkort vertrekt ze naar een andere groep, waar ze nog zelfstandiger moet gaan worden. Het is de laatste stap voordat ze op zichzelf kan gaan wonen. Ik denk dat ze hier ook klaar voor ze. Ze is zich bewust geworden dat ze zich afhankelijk opstelt naar de mensen om haar heen en ze wil zelfstandiger worden. Ze vindt het ook belangrijk dat ze voor zichzelf kan zorgen. Al is ze hier nog wel onzeker over, maar dat hoort volgens Erikson ook bij het vormen van je identiteit. (Erikson, 1971, p.135) Eva staat in de startblokken voor de volgende stap in haar leven, ze gaat steeds meer naar de volwassenheid en de daarbij behorende doelen.

In het interview legde ik haar de casus van Hans, ontwikkeld door Kohlberg, voor. Het antwoord geef ik hieronder letterlijk neer.

“Hetzelfde. Ik zou het medicijn stelen als het om mijn vrouw gaat. Ik hou van mijn vrouw, ze is familie. Ik zou het niet doen als het niet voor familie was. Mijn vrouw gaat voor alles. Straf maakt me niks uit. Familie staat op 1”

De relatie die ze heeft met haar vrouw is nog steeds het belangrijkste in haar redenatie. Familie is voor haar het belangrijkste, “*Familie staat op 1.*” Hierdoor blijft ze in het derde stadium van de morele ontwikkeling, oriëntatie op inter-persoonlijke overeenstemming, zitten. Ze steelt het medicijn omdat ze daarmee haar familie helpt. Uit haar antwoord

impliceer ik dat ze van haar familie houdt en daarom alles voor haar familie doet. Liefde is voor Eva belangrijk en vanuit liefde handelt ze. De straf maakt haar niks uit, want ze handelt voor het goede uit liefde.

Voor de bijeenkomst zat Eva in de derde fase van de ontwikkeling van zingeving, de synthetische-conventionele fase. Na de bijeenkomsten zit ze hier nog steeds in. Eva vindt nog steeds haar sociale netwerk erg belangrijk. Hier haalt ze zingeving uit. Maar de verandering is dat ze nu niet meer te veel leunt op haar sociale netwerk. Ze durft nu ook beslissingen voor zichzelf te maken, bijvoorbeeld dat ze naar de andere groep wil.

Ook is Eva zich bewust geworden van haar waarden. Liefde, familie, vriendschap, zorgzaamheid en intimiteit vind ze erg belangrijk in haar leven. Uit deze waarden blijkt ook hoe belangrijk haar sociale netwerk, haar pleegouders, haar vriendje en vriendinnen zijn. Eva haalt haar zingeving uit de liefde voor anderen en van anderen. De relaties met betekenisvolle anderen zijn het belangrijkste voor haar. Ze heeft door de bijeenkomsten geleerd dat ze zichzelf beter leert kennen door zich te spiegelen aan haar leeftijdsgenoten. Ze geeft aan geleerd te hebben van de verhalen van anderen. Zo vertelde Max dat hij nu meer werkt om voor zichzelf te kunnen zorgen. Hij heeft immers geld nodig. Eva heeft hiervan geleerd dat je inderdaad moet werken om voor jezelf te kunnen zorgen en dat je, als je je eigen geld verdient op eigen benen staat. In de derde fase, begint volgens Fowler de puber zijn eigen waarden te ontdekken en autoriteit over het eigen leven te nemen. (Fowler, 1981, p. 154) Op dit moment is Eva hier mee bezig.

Eva haalt nu niet meer alleen zingeving uit de relaties met anderen, maar ook uit zichzelf. Ze is sterker in haar schoenen gaan staan en dat uit zich ook in haar relaties met anderen. Ze durft nu meer voor zichzelf op te komen. Zo vertelde ze dat haar vriend iets had gedaan wat ze echt niet leuk vind, sms'en met een ander meisje. Ze vertelde dat ze hier eerst niks van durfde te zeggen, maar dat ze dat nu wel had gedaan. Ze kwam voor zichzelf op. Ze is zekerder geworden van zichzelf en kan nu ook zingeving halen uit zichzelf.

§6.4 Max

Max geeft aan dat hij de bijeenkomsten normaal heeft gevonden. Hij vond ze niet leuk maar ook niet niet leuk. De activiteit die hij het leukst vond was het tekenen want hij tekent graag. Het minst leuk vond hij dat hij dingen vertelde over zichzelf. Hij gaf aan dat hij wel het gevoel had dat hij niet verplicht was om dingen te vertellen, maar hij vertelde ze gewoon. Hij vond het neutraal om met leeftijdsgenoten te praten. Maar hij vond praten met leeftijdsgenoten wel leuker dan praten met volwassenen.

Max geeft aan dat hij door de bijeenkomsten niet makkelijker is gaan praten met leeftijdsgenoten want dat kon hij al. Ook is hij niet meer gaan nadenken over zichzelf en zijn gedrag. Hij gaf aan dat hij niet makkelijker is gaan praten over zichzelf en zijn gevoel. Maar hij beschrijft zichzelf wel als een rustige, hardwerkende jongen.

Max vind zichzelf niet veranderd door de bijeenkomsten. Hij geeft aan dat hij niks heeft geleerd van de bijeenkomsten. Hij zegt dat hij niks leerd want hij kijkt niet naar zichzelf.

Hij vind het belangrijk dat hij voor zichzelf kan zorgen. Geld verdienen vind hij belangrijk. Hij verteld dat hij nu twee baantjes heeft om geld te verdienen voor als hij straks op zichzelf moet gaan wonen. Max wilt nog steeds zijn diploma halen, want dan kan hij een baan krijgen waardoor hij geld kan verdienen, op zichzelf kan wonen en een huisje kan kopen.

Max is van de jongeren het minst gegroeid. Max is een erg gesloten jongen, hij praat niet graag over zichzelf en hij is afgesloten van zijn gevoel. Hij rookt graag een jointje en doet dit regelmatig, ik denk dat dit een reden is waarom hij is afgesloten van zijn gevoel. Hij geeft aan

dat hij door de bijeenkomsten niet over zichzelf is gaan nadenken, niet meer over zichzelf is gaan praten en niet over zijn gedrag is gaan nadenken. Toch zie ik wel een verschil. Max praat wel degelijk makkelijker over zichzelf. Tijdens de bijeenkomsten is hij wel opener geworden. Voor ik dit interview startte begon hij te vertellen over een rechtszaak waarbij voor moet komen. Geheel uit zichzelf. Hij was zeker een half uur bezig met praten over zichzelf en zijn gevoel bij de rechtszaak en aanklacht. Het is wel kenmerkend voor hem dat hij niet kan zien dat hij veranderd is. Het geeft aan dat hij echt afgesloten is van zichzelf en zijn gevoel.

In het eerste interview gaf hij aan dat hij wel zou willen leren van de verhalen van anderen. Maar nu gaf hij aan dat hij niet veranderd is en niks heeft geleerd. Ik vroeg aan hem hoe het kwam dat hij niks geleerd had. Zijn antwoord: *“Wat zouden ze mij geleerd moeten hebben? Ik leer niks, want ik kijk niet naar mezelf en dat ga ik ook niet doen”*. Hieruit blijkt dat Max anderen nog steeds wantrouwt, hij wilt niks van anderen aannemen. Maar ik denk dat hij dat eigenlijk wel wilt, maar dat gewoon niet kan. Omdat er een muur van wantrouwen om zijn hart is gebouwd, kan hij anderen niet vertrouwen.

Ik denk dat Max alleen in staat is om van zichzelf te leren. Hij wil voor zichzelf succesvol zijn en voor zichzelf zorgen. In zijn leven draait het alleen om hem, om zijn eigen ik. Hij heeft geen gevoel van identiteit gekregen door de bijeenkomsten. Hij erkent zichzelf niet doordat hij niet bij zijn gevoel kan komen en hij accepteert de erkenning van anderen niet omdat hij anderen buitensluit.

Hij zit voor mijn gevoel nog steeds tussen de derde en vierde fase in de theorie van Erikson. Hij stelt zichzelf doelen en probeert deze met succes te behalen. Zo had hij als doel geld verdienen, om spullen te kopen voor als hij op zichzelf moet gaan wonen. Nu heeft hij twee baantjes en verdient daarmee het geld. Zichzelf staande kunnen houden in het leven, is voor hem belangrijker dan de erkenning van anderen of het vormen van de eigen identiteit.

In het interview legde ik hem de casus van Hans, ontwikkeld door Kohlberg, voor. Het antwoord geef ik hieronder letterlijk neer.

“Hetzelfde als eerst. Ik zou het medicijn pikken. Het is voor je eigen bestwil. De apotheker is tegen diefstal verzekerd, dus boeien.”

In zijn antwoord draait het alleen om zijn eigen bestwil. Eventuele schuldgevoelens naar de apotheker worden afgedaan door te zeggen dat de apotheker verzekerd is tegen diefstal en het geld toch wel terugkrijgt.

Max zit nog steeds in het tweede stadium van het eerste niveau van Kohlberg. Het instrumenteel hedonistische reciprociteit in het pre-conventionele niveau. Het draait nog steeds alleen om hemzelf. Hij is egoïstisch in zijn antwoord, want kenmerkend is voor dit stadium. Het handelen is goed omdat hij er zelf beter van wordt. (Verhofstadt-Denève, Geert & Vuyt, 1995 p.229-230)

Max weet niet wat hij belangrijk vindt in zijn leven. Tijdens de bijeenkomst over waarden, kreeg hij met moeite en begeleiding van mij, maar vier waarden benoemt. Hij benoemde de volgende waarden: diploma, geld, vertrouwen en vriendschap. Hiermee geeft hij aan dat hij wel mensen wil vertrouwen, maar uit zijn gedrag blijkt dat hij anderen niet vertrouwt. Het lijkt eerder een wens van hem om in de toekomst vertrouwen te hebben.

Max is tijdens de bijeenkomsten niet door gegroeid van fase twee, het mythische-letterlijke geloof, naar de derde fase, het synthetische-conventionele geloof volgens de theorie van Fowler. Hij is in staat om zijn verhaal te vertellen. Hij vertelt zijn verhalen letterlijk, maar hij is niet in staat om te kunnen reflecteren op zijn verhalen. Dat bleek ook uit het verhaal over de rechtszaak. Hij vertelde zijn verhaal letterlijk, en gaf er verder geen betekenis aan. Hij is ook niet in staat om te reflecteren. Wellicht heeft het formele denkvermogen zich niet volledig kunnen ontwikkelen door zijn drugs gebruik. Zoals hij zelf al aangaf, kijkt hij niet

naar zichzelf en naar zijn gedrag. Ik denk dat dat gewoon te moeilijk is voor hem op dit moment. Hij overleeft in plaats van dat hij echt leeft. Hij werkt om geld te verdienen, maar geeft hier geen betekenis aan.

Max heeft geen bron van zingeving in zijn leven. Max heeft geen doel in zijn leven waardoor hij geen zingeving ervaart. Op dit moment kan hij ook geen zingeving ervaren in zijn leven. Hij staat op stand overleven en doet wat daarvoor nodig is, eten, drinken, slapen en werken. Uit de dingen die hij op dit moment doet, haalt hij geen zingeving. Hij is niet in staat om de betekenis te vinden in zijn verhalen en ook niet om betekenis te vinden in zijn leven. Ik denk dat hij daartoe pas in staat is, als hij zichzelf heeft leren open te stellen, voor zijn eigen gevoel. Hij voelt niet in zijn leven, geen liefde, geen vertrouwen, omdat de pijn uit zijn jeugd niet kan voelen.

Hoofdstuk 7 Conclusie

§7.1 Inleiding

In hoofdstuk 1 heb ik het probleem geschetst waar ik in de praktijk tegen aan ben gelopen, nu wil ik hier op terug komen. De methodiek van traditionele geestelijke begeleiding werkt niet bij de jongeren. Jongeren praten bijna niet over hun gevoelens, emoties en de dingen die ze echt belangrijk vinden. Ze vertellen de stoere, oppervlakkige verhalen. Ik wilde meer bereiken met de jongeren, ik wilde dat ze gingen praten over zichzelf. Om deze reden ben ik begonnen aan mijn onderzoek. Ik wilde een antwoord op de volgende vraag:

‘Welke bijdrage kan humanistische geestelijk begeleiding als groepsactiviteit leveren aan de identiteitsontwikkeling van jongeren?’

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, heb ik een methodiek ontwikkeld en uitgevoerd. De methodiek bestaat uit vijf bijeenkomsten waarin de jongeren activiteiten uitvoerden waardoor ze naar zichzelf gingen kijken en over zichzelf konden gaan praten. De jongeren gingen met elkaar in gesprek over zichzelf, hun ervaringen en verhalen. Door te praten reflecteerde ze over hun eigen verhaal en dat van anderen. Hierdoor konden ze niet alleen leren van hun eigen verhaal maar ook van het verhaal van een ander.

In dit hoofdstuk blik ik terug op het onderzoek en geef ik mijn conclusie. Om tot mijn conclusie te komen, beschrijf ik wat goed is gedaan tijdens het onderzoek en wat verbeterpunten zijn. Het hoofdstuk wordt afgesloten met aanbevelingen voor geestelijke begeleiders die deze methodiek willen uitvoeren en voor een vervolgonderzoek.

§7.2 Theekransje

De bijeenkomsten werden gehouden met een groepje van vier jongeren. Als begeleider moet je ervoor zorgen dat de bijeenkomst geen theekransje wordt waarin de jongeren gewoon aan het kletsen zijn. Natuurlijk moeten de jongeren wel in gesprek raken met elkaar, maar dan wel over de activiteit. De methodiek is bedoeld voor een groep jongeren, zodat ze kunnen leren van de ervaringen van anderen. Het delen van ervaringen en meningen is belangrijk voor het leerproces, maar de gesprekken moeten wel gestuurd worden. De jongeren laten zich makkelijk meeslepen in het gesprek en hebben de neiging om over irrelevante onderwerpen te praten. Onderwerpen die niks te maken hebben met de activiteit. Als begeleider moet je ervoor zorgen dat de jongeren met elkaar in gesprek blijven over de activiteit.

Tijdens de bijeenkomsten is het van belang dat je als begeleider de orde houdt. In de zin van dat de jongeren met elkaar in gesprek blijven over het thema van de bijeenkomsten. De jongeren zien de bijeenkomsten ook als tijd om bij te kletsen met elkaar. Deze mogelijkheid gaf ik de jongeren ook, zodat ze zich daarna beter konden concentreren op de activiteiten. Het is van belang om een balans te vinden in de jongeren laten praten en sturen. Als je de jongeren gewoon laat praten, dwalen de gesprekken snel af van de activiteit. Maar als je te veel stuurt, praten de jongeren minder makkelijk. Mijn methode was om de jongeren met elkaar te laten praten en als ik merkte dat ze afdwaalden, stelde ik ze verdiepingsvragen over de activiteit. Doordat de jongeren deze vragen beantwoordden, ging het gesprek weer over de activiteit. Het stellen van verdiepingsvragen is een goede methode om de jongeren te laten praten over de activiteit. De verdiepingsvragen stelde ik niet aan al de jongeren in het algemeen, maar aan een jongere. Door een jongere persoonlijk aan te spreken, beantwoord hij makkelijker de vraag. Als je een vraag in het algemeen stelt, bestaat de kans dat de jongeren zich niet aangesproken voelen om de vraag te beantwoorden en dan blijft de vraag in de lucht hangen. Je stuurt het gesprek, zonder dat je het gesprek afkapt.

§7.3 Vertrouwen

Het onderzoek heb ik uitgevoerd met vier jongeren die onder toezicht staan van Bureau Jeugdzorg. Ze wonen samen in een leefgroep van Xonar. De jongeren kennen elkaar en vertrouwen elkaar. Dit is belangrijk geweest voor de uitvoering van het onderzoek. Tijdens de bijeenkomsten gingen de jongeren in gesprek met elkaar over zichzelf. Ze hebben zich opengesteld voor zichzelf en voor de anderen. Hiervoor was een basis van vertrouwen nodig. Om zich open te kunnen stellen naar mij toe, was het van belang dat ze mij leerden kennen en mij konden vertrouwen. Voordat ik met het onderzoek begon, heb ik een band opgebouwd met de jongeren. De manier om dit te doen is om mezelf in de leefwereld van de jongeren te bewegen, ik heb regelmatig mee gegeten met de jongeren en gepraat met de jongeren. De basis hiervoor kan gelegd worden door als begeleider mee te bewegen in de leefwereld van de jongeren. Deze methodiek sluit aan bij de methodiek van Mooren. (Mooren, 1999) Als geestelijk begeleider gaf ik mijn tijd en aandacht aan de jongeren. Zo rookte ik regelmatig een sigaretje met de jongeren en at ik met ze mee.

Ik acht deze vertrouwensband erg belang voor het uitvoeren van dit onderzoek. Van Praag benoemt de sfeer van veiligheid en vertrouwen als een kenmerk van geestelijke begeleiding. (Praag, 1978, p.210) Ik sluit me hierbij aan. Door de sfeer van veiligheid en vertrouwen, durven de jongeren te praten over zichzelf. Ik zie deze sfeer als basis om met elkaar in gesprek te raken over de wezenlijke dingen van het leven. De jongeren voelden zich veilig bij elkaar en bij mij om naar zichzelf te durven kijken en om te reflecteren over zichzelf. Omdat ze elkaar goed kennen, waren ze instaat om elkaar oprecht positieve feedback te geven. Ze konden elkaar makkelijk beschrijven en elkaar complimenten te geven omdat ze elkaar kenden. Zo beschreef Max, Eva als het zonnetje in huis. Dit kon hij alleen doen omdat hij Eva mee maakte als het zonnetje in huis in de groep.

Ik denk niet dat deze groep jongeren zich open had gesteld als ze zich niet veilig voelde. Deze jongeren zijn beschadigd, doordat hun ouders niet door hen konden zorgen. Ze hebben als overlevingsstrategie het uitschakelen van gevoelens. Dit heeft als gevolg dat ze hun pijn niet meer voelen, waardoor ze door kunnen met overleven. Maar het heeft ook als gevolg dat ze zich niet alleen van anderen hebben afgesloten maar ook van zichzelf. Het was niet mijn bedoeling om met de jongeren te praten over hun pijn. Dat zou wel een thema kunnen zijn bij een andere cursus. Mijn bedoeling was om met deze jongeren te werken aan hun identiteit. Het deurtje naar hun gevoel moest wel geopend worden omdat ze anders niet konden reflecteren over zichzelf. Door de bijeenkomsten is deze deur open gegaan. De jongeren voelde zich veilig genoeg om deze deur open te zetten. Het is van belang dat als anderen deze methodiek gebruiken, ze eerst zorgen voor een veilige omgeving. De jongeren moeten elkaar kennen en ze moeten de begeleider kennen.

Voor de jongeren zijn te onderwerpen soms te confronterend. Naar jezelf kijken kan erg moeilijk zijn voor de jongeren. Daarom is het van belang dat je de jongeren de ruimte geeft om 'nee' te zeggen. Hiermee bedoel ik dat de jongeren bepalen wat ze willen vertellen. Als ze aangeven dat ze ergens niet over willen praten, moet je dit respecteren. Als je ze pusht om iets te vertellen wat ze niet willen, klappen de jongeren dicht. In het onderzoek zei Tony 'nee'. Het was voor hem te moeilijk om naar zichzelf te kijken en hij gaf aan dat hij wilde stoppen met het onderzoek. Zijn besluit respecteerde ik. Dit wilt echter niet zeggen dat ik geen contact meer heb, want buiten het onderzoek om zoekt hij wel contact met me. Door zijn besluit te respecteren, gaf ik hem de regie over zijn eigen leven. Als humanistisch geestelijk begeleider probeer ik de jongeren te stimuleren om zelf beslissingen te maken in hun leven.

§7.4 De jongeren

Het was de bedoeling dat de jongeren zouden leren en groeien door de bijeenkomsten. Helaas is dit niet het geval bij al de vier de jongeren. Tony is halverwege gestopt met het onderzoek. Ik ben van mening dat het voor hem te moeilijk was om naar zichzelf te kijken. Tony heeft in zijn leven al veel drugs gebruikt. Je zou hem kunnen classificeren als drugsverslaafd. Door zijn drugsgebruik is hij afgesloten van zichzelf. Dit geldt ook voor Max.

Max is in dit onderzoek het minst gegroeid. Hij begon de cursus als een stoere gesloten jongen en dat is hij de cursus gebleven. Hij gaf zelf aan in het tweede interview dat hij door de bijeenkomsten niet over zichzelf is gaan nadenken, niet meer over zichzelf is gaan praten en niet over zijn gedrag is gaan nadenken. Ik denk dat het voor hem moeilijk is om naar zichzelf te kijken. Op dit moment is Max bezig om geld te verdienen zodat hij straks op zichzelf kan gaan wonen. Maar ik merk wel dat Max wel makkelijker praat over zichzelf. Ik denk dat ergens een deurtje geopend is en dat deze af en toe open gaat. Ik denk dat Max graag een stoere jongen wilt zijn, want praten over gevoelens is voor mietjes. Maar ergens zit een jongen die wel wilt praten over zijn gevoelens. Op dit moment is het voor hem nog te moeilijk om naar zichzelf te kijken. Om jezelf te leren kennen, is het van belang dat je jezelf open durft te stellen naar jezelf toe en naar anderen toe. Dit kan Max nog niet. Hij wantrouwt de mensen om hem heen en blijft daardoor gesloten. Voor de bijeenkomsten zat Max tussen de derde en vierde fase van de identiteitsontwikkeling volgens Erikson. Hij was niet bezig met het vormen van zijn identiteit. Hij was bezig om te overleven door veel te werken en geld te verdienen waardoor hij voor zichzelf kan zorgen. Na de bijeenkomsten heeft hij dezelfde houding. Ik denk dat hij zich momenteel niet bezig kan houden met de ontwikkeling van zichzelf omdat hij op stand overleven staat.

Eva is wel gegroeid deze bijeenkomsten. Ze begon de bijeenkomsten als een meisje dat tussen haar kindertijd en de volwassenheid in zat. Hier zit ze nog steeds in, maar ze heeft door de bijeenkomsten wel in gezien dat ze zelfstandiger moet worden. In het begin van de bijeenkomsten vertelde ze dat ze het fijn vond als anderen voor haar zorgde, na de bijeenkomsten ziet ze in dat ze ook voor zichzelf moet zorgen. Ze geeft zelf ook aan dat ze zelfstandiger is geworden. Een groeipunt voor Eva was dat ze zichzelf leert liefhebben. In de bijeenkomsten is hiervoor een start gemaakt, doordat ze naar zichzelf kon kijken en over zichzelf kon praten. Voor de bijeenkomsten zat Eva in de vijfde fase van identiteitsontwikkeling volgens Erikson, na de bijeenkomsten zit ze hier nog in. Maar nu wel met een positiever zelfbeeld. Ze heeft geleerd dat ze zich minder afhankelijk moet opstellen en zelfstandiger moet worden.

Amber is het meest gegroeid van de jongeren. Ze begon aan de bijeenkomsten als een erg onzeker meisje, maar ze had de wil om te veranderen. Ze wilde verder met haar leven en niet langer beheerst worden door haar problemen van vroeger. Door de bijeenkomsten heeft ze meer zelfvertrouwen gekregen. Ze vertelde dat dit kwam door de complimenten die ze kreeg. Door in zichzelf te gaan geloven, ontwikkelde ze haar identiteit. Ze is niet langer een stoer meisje, maar ze is gegroeid tot een open meisje dat naar zichzelf durft te kijken. Voor de bijeenkomsten zat Amber in fase twee van de identiteitsontwikkeling volgens Erikson. Ze was erg negatief over zichzelf waardoor ze schaamte voelde over alles wat ze deed in plaats van autonoom te worden. Na de bijeenkomsten zit ze in fase vier van de identiteitsontwikkeling volgens Erikson. Ze heeft een positiever zelfbeeld gekregen, durft dingen te ondernemen en toont initiatief om haar doelen te verwezenlijken. Ze is momenteel bezig om haar identiteit te vormen aan de hand van haar leeftijdsgenoten en schuift door naar fase vijf.

Zowel Amber als Eva gebruiken geen drugs. Ik denk dat het hierdoor makkelijker is voor hen om naar zichzelf te kijken. Ze stelde zich open op in de bijeenkomsten waardoor ze geleerd hebben van de activiteiten en van de anderen. Max bleef gesloten tijdens de

bijeenkomsten. Hij deed mee, maar hij keek niet naar zichzelf. Eva en Amber hebben naar zichzelf gekeken en gereflecteerd over zichzelf. Max niet. De jongeren die het meest geleerd hebben over zichzelf zijn Eva en Amber. Deze meisjes wilde graag leren en stonden ervoor open om te leren. Tony heeft niks geleerd, en Max een beetje.

§7.5 Conclusie

Mijn onderzoek ben ik gestart omdat ik antwoord wilde hebben op de volgende vraag:

Welke bijdrage kan humanistische geestelijk begeleiding als groepsactiviteit leveren aan de identiteitsontwikkeling van jongeren?

In mijn onderzoek ging het om humanistische geestelijke begeleiding als groepsactiviteit. Ik wilde een methodiek ontwikkelen waardoor de jongeren naar zichzelf konden gaan kijken en over zichzelf konden gaan nadenken en praten. De traditionele manier van geestelijke begeleiding, wat wil zeggen individueel gesprekken voeren met een cliënt over de diepere laag in het bewustzijn, over gevoelens en over zichzelf waarbij het initiatief tot het gesprek bij de cliënt ligt, werkte niet bij de jongeren van mijn stage. De jongeren vertelde mij de stoere, oppervlakkige verhalen zonder dat ze reflecteerde over de verhalen of over zichzelf. Ik wilde met de jongeren de diepte in, waarin ze konden reflecteren op hun verhaal en zichzelf. Daarnaast wilde ik de jongeren begeleiden bij de ontwikkeling van hun identiteit. De jongeren zitten in de levensfase waarin zij bezig zijn met de ontwikkeling van hun identiteit, dit blijkt uit de theorieën volgens Erikson en Fowler. Om de jongeren te kunnen begeleiden bij hun persoonlijke ontwikkeling en de jongeren te laten reflecteren over zichzelf, heb ik een methodiek ontwikkelt. Deze bestaat uit vijf groepsbijeenkomsten waarin de jongeren met elkaar in gesprek konden gaan over zichzelf en hierdoor konden reflecteren over zichzelf.

De jongeren die mee hebben gedaan aan mijn onderzoek wonen bij elkaar in een groepshuis van de organisatie Xonar. Ze kennen elkaar en vertrouwen elkaar, wat erg belangrijk is, zoals ik heb beschreven in paragraaf 7.3. De groep bestaat uit twee meisjes en twee jongens in de leeftijdscategorie zestien jaar en zeventien jaar oud. De jongeren wonen bij de organisatie omdat de ouders niet in staat zijn om de zorg voor de jongeren te dragen. Het is een heterogene groep, vanwege de sekse verschillen en het drugsgebruik. De jongens gebruiken drugs, de meisjes niet. Het is een pluspunt dat het een heterogene groep is vanwege de verschillen, maar ook een nadeel vanwege de verschillen. Door het drugsgebruik waren de jongens minder goed in staat om naar zichzelf te kijken. Het is een kleinschalig onderzoek omdat ik het heb uitgevoerd met vier jongeren. Dit had als voordeel dat de groep klein was, waardoor er ruimte en aandacht was voor al de jongeren. Het nadeel was dat toen Tony weg viel, er nog maar drie jongeren over waren. De jongeren vormden al een groep voordat ik startte met mijn onderzoek. Door het onderzoek in een groepsstructuur te doen, werd het gevoel van horen bij een groep versterkt.

Uit de literatuur blijkt dat jongeren zich aansluiten bij een groep leeftijdsgenoten om zo hun identiteit vorm te geven. Volgens Fowler zijn de relaties met leeftijdsgenoten belangrijk voor de ontwikkeling van de identiteit, het zelfbeeld en zingeving. Aan betekenisvolle personen kan de jongere zich spiegelen, waaraan de jongere zijn zelfbeeld spiegelt en ontwikkeld. (Fowler, 1981, p. 154). Erikson benadrukt in zijn theorie dat pubers zich aansluiten bij een groep leeftijdsgenoten om zo de eigen identiteit te vormen en het identiteitsgevoel te versterken. (Larsen & Buss, 2008, p.335) Omdat de jongere zich spiegelt en verhoudt tot andere leeftijdsgenoten, kan hij van de anderen leren. De jongeren kunnen leren van hun eigen ervaringen en verhalen en van de ervaringen en verhalen van anderen. Uit de empirische gegevens uit de interviews wordt de theorie dat leeftijdsgenoten belangrijk zijn

voor jongeren bevestigd. De jongeren onderzoek gaven allemaal aan in het tweede interview dat ze het fijn vonden om te praten met leeftijdsgenoten. Zij gaven aan dat leeftijdsgenoten je beter begrijpen dan een volwassene. In het onderzoek heb ik de jongeren samen laten werken, zo hebben ze niet alleen zichzelf getekend maar ook een ander. Hoe ziet de ander mij? Hoe kom ik over op anderen? Deze vragen konden alleen beantwoord worden in een groep, met anderen die naar jou kijken. De anderen helpen bij het vormen van de identiteit. In de bijeenkomsten konden de jongeren van elkaar leren, doordat ze de ander konden gebruiken als spiegel voor de vorming van de eigen identiteit. Uit de empirische gegevens blijkt dat de jongeren daadwerkelijk geleerd hebben van de ander. Zo benoemd Amber dat ze een positiever zelfbeeld heeft gekregen door de feedback en complimenten van haar leeftijdsgenoten. En Eva is erachter gekomen dat ze zelfstandiger moet worden door de verhalen van haar leeftijdsgenoten. Het is echter wel van belang dat de jongere open staat om te leren van de anderen. Max geeft aan niks geleerd te hebben van de anderen, maar hij had een gesloten houding waardoor hij ook niet kon leren van zijn leeftijdsgenoten. Ik denk dat zijn gesloten houding wordt gevormd door zijn drugsgebruik waardoor hij wordt afgesloten van zichzelf.

De methodiek die ik ontwikkeld en uitgevoerd heb, bestaat uit vijf bijeenkomsten. Het centrale thema van de bijeenkomsten was de ontwikkeling van de identiteit. In de bijeenkomsten hebben de jongeren verschillende activiteiten uitgevoerd, waarover ze in gesprek gingen met elkaar. Om een methodiek te ontwikkelen over identiteitsontwikkeling van jongeren heb ik literatuur opgezocht over identiteitsontwikkeling. De literatuur vormde mijn theoretisch kader en diende als achtergrond voor de ontwikkeling van de methodiek. Het theoretisch kader bestaat uit theorieën over identiteitontwikkeling, de morele ontwikkeling en de ontwikkeling van zingeving. De verschillende theorieën hebben allemaal te maken met de persoonlijke ontwikkeling van de mens, waardoor ze aansluiten bij geestelijke begeleiding en humanistisch vormingsonderwijs. Geestelijke begeleiding is gericht op het ondersteunen en bevorderen van het geestelijk functioneren van de cliënt zodat zijn vermogen geactiveerd wordt tot zingeving, oriëntatie en zelfbestemming, mede door confrontatie met de mogelijkheden van het mens-zijn. (van Praag, 1978 en Mooren, 2008). In de bijeenkomsten heb ik de jongeren geconfronteerd met zichzelf en hun zelfbestemming door hen de activiteiten uit te laten voeren. Humanistisch vormingsonderwijs heeft als doel de jongeren te vormen op het gebied van identiteit door hen te laten leren van hun eigen ervaring en de ervaring van anderen. Tijdens de bijeenkomsten hebben de jongeren geleerd van zichzelf, over zichzelf en van anderen, waardoor ze hebben gewerkt aan de vorming van hun identiteit.

De activiteiten heb ik ontwikkeld aan de hand van het theoretisch kader. Op deze manier zijn de activiteiten gebaseerd op verschillende theorieën over identiteitsontwikkeling, morele ontwikkeling en de ontwikkeling van zingeving. Door de activiteiten uit te voeren konden de jongeren werken aan hun persoonlijke ontwikkeling. De activiteiten zijn een leerervaring die ik de jongeren heb aangeboden tijdens de cursus. Op deze manier konden de jongeren leren over zichzelf, van zichzelf en van anderen. De jongeren gingen over zichzelf nadenken en praten omdat ze een activiteit hadden uitgevoerd waardoor ze na moesten denken over zichzelf en moeten praten over zichzelf. De activiteiten waren een middel om de jongeren de diepte in te krijgen. Door na te denken over zichzelf, gingen ze reflecteren op zichzelf en hun gedrag. Doordat ze hun denkproces deelden met de anderen, werd de reflectie versterkt. De jongeren die niet uit zichzelf praatten over zichzelf, gingen wel praten over zichzelf nadat ze een activiteit hadden uitgevoerd. Door te reflecteren, was het voor de jongeren mogelijk om zichzelf beter te leren kennen en zichzelf te ontwikkelen. Tijdens de bijeenkomsten hebben de jongeren gewerkt aan de ontwikkeling van hun identiteit. Erikson beschrijft identiteit als “een subjectief gevoel van dezelfde persoon zijn en van continuïteit, die kracht geven”. (Erikson, 1971, p. 15). De persoon ervaart zijn identiteit. Identiteit heeft te

maken met weten wie je bent, weten wat je belangrijk vind en jezelf goed voelen bij de persoon die je bent. Hierbij vind ik het belangrijk dat je niet alleen door anderen wordt geaccepteerd maar vooral dat je jezelf accepteert. Het hebben van een positief zelfbeeld is een kenmerk van zelfacceptatie. Het vormen van de eigen identiteit is een proces waar geen einde aan zit. Je hele leven lang blijf je bezig om je identiteit te vormen. Max, Tony, Amber en Eva zijn tijdens de bijeenkomsten bezig geweest met de ontwikkeling van hun identiteit. Tony kwam erachter dat hij op dit moment niet instaat is om naar zichzelf te kijken. Hij is niet gegroeid in zijn persoonlijke ontwikkeling maar hij heeft wel iets geleerd over zichzelf, namelijk dat hij niet in staat is om naar zichzelf en zijn gedrag te kijken en daarover te reflecteren. Max heeft geleerd dat hij liever niet wilt praten over zichzelf, maar hij praat wel makkelijker over zichzelf. Max is de stoere, gesloten jongen gebleven maar het verschil is dat het luikje naar praten over zichzelf af en toe open gaat. Al is dit wel onbewust. Amber is enorm gegroeid tijdens de bijeenkomsten. Ze is van een meisje met een negatief zelfbeeld gegroeid naar een meisje met een positief zelfbeeld. Van een meisje dat in haar ogen niks goeds kon doen, naar een meisje dat wel dingen goed kan doen. Eva is gegroeid van een afhankelijk meisje met een negatief zelfbeeld, naar een meisje met een positief zelfbeeld dat zelfstandiger wilt worden in het leven.

De bijdrage die humanistische geestelijke begeleiding als groepsactiviteit kan leveren aan de identiteitsontwikkeling van jongeren is groot. Door de bijeenkomsten hebben de jongeren geleerd om naar zichzelf te kijken, over zichzelf te praten en te reflecteren over zichzelf. Hierdoor hebben ze geleerd over zichzelf en zichzelf beter leren kennen. Eva en Amber hebben een positiever zelfbeeld gekregen waardoor ze zichzelf als persoon meer hebben geaccepteerd, wat een voorwaarde is voor de ontwikkeling van de identiteit. De jongeren blijven hun leven bezig met de ontwikkeling van hun identiteit. Door de bijeenkomsten zijn de eerste stapjes naar de ontwikkeling van de identiteit gezet.

§7.5 Aanbevelingen

De methodiek om activiteiten met jongere uit te voeren, heeft geholpen om de jongeren naar zichzelf te laten kijken. Bij dit onderzoek stond identiteit centraal. Maar dit is slechts één van de vele onderwerpen die men kan bespreken met jongeren. Een thema bij deze groep jongeren die ik belangrijk acht is, hun pijn. De pijn die ze hebben omdat ze niet meer thuis wonen, omdat hun ouders niet voor hen kunnen of willen zorgen. Ik heb gemerkt dat alle jongeren deze pijn meeslepen. De pijn komt naar voren in verdriet en in boosheid. Ze hebben zich afgesloten van hun gevoel om deze pijn niet meer te voelen. Ik vind het belangrijk dat juist deze jongeren in contact komen te staan met wie ze zijn en daar hoort ook bij dat ze leren hoe ze om moeten gaan met deze pijn. Ik ben van mening dat ze deze pijn moeten verwerken om helemaal met zichzelf in contact te komen staan. Deze pijn hoort bij hen en om hun identiteit te vormen zullen ze moeten kunnen omgaan met deze pijn. Ik ben van mening dat een vervolgonderzoek nodig is om een methodiek te ontwikkelen om met de jongeren hierover in gesprek te gaan. Er is een andere methodiek nodig omdat je de jongeren dan begeleidt bij hun verdriet en pijn.

Literatuur

- Derkx, P (2009). (samenstelling) J.P. van Praag. *Om de geesteselijke weerbaarheid van humanisten*. Humanistisch Archief en Breda: Papieren Tijger.
- Dewey, J. (1999). *Ervaring en opvoeding*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Dielemans, A.J. (red.) en J van der Lans (red.) (1999) *Heft in eigen handen. Zelfsturing en sociale betrokkenheid bij jongeren*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Dykstra, C. en Parks, S. (1986) *Faith development and Fowler*. Birmingham: Alabama Religious Education Press.
- Ebbens, S en S. Ettehoven (2009) *Effectief leren*. Groningen/ Houten: Noordhoff
- Erikson, E.H. (1971) *Identiteit, jeugd en crisis*. Utrecht/ Antwerpen: Het Spectrum
- Evers, J. (2007) *Kwalitatief interviewen: kunst en kunde*. Den Haag: Lemma.
- Fowler, J. W. (1981) *Stages of Faith. The psychology of human development and the quest for meaning*. United States of America: HarperCollins Publishers.
- Hoogeveen, P. en J. Winkels (2008) *Het didactische werkvormenboek*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Kolen, M. (2001) *Zingeving en ethiek in de jeugdzorg. Omgaan met levensvragen, ethische vragen en cultuurverschillen*. Maarssen: Elsevier.
- Larsen, R.J. en D.M. Buss (2008) *Personality Psychology. Domains of knowledge about human nature*. New York: McGraw-Hill.
- Maso, I. en A. Smaling (2004) *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Matthijssen, W.J. (2008) *Te denken geven*. Etten-Leur: W.v.d.Oever
- Mooren, J.H.M (1999). *Bakens in de stroom*. Utrecht: SWP.
- Mooren, J.H.M. (2008) *Geestelijke verzorging en psychotherapie*. Utrecht: De Graaff.
- Onderzoeksprogramma Universiteit voor Humanistiek (2005-2010) Utrecht: Universiteit voor Humanistiek
- Onderwijsgids Universiteit voor Humanistiek (2010-2011) Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Praag, van J. P. (1978) “Grondslagen van het humanisme”. In “Bakens in de stroom” van J.H.M. Mooren (1999) Utrecht: SWP.

Snijdewind, M. S. (2010) *Ongezien. De betekenis van humanistisch geestelijk werk voor zwerfjongeren met zwaardere problematiek*. Master scriptie. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.

Verkerk, M. (2006) *Humanistisch geestelijk werk aan kinderen. Een exploratief onderzoek naar wat geestelijke verzorging aan kinderen kan omvatten*. Doctoraal scriptie. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.

Veugelers, W. (2006) *Docenten en waardenvormende dialogen. De begeleiding van identiteitsontwikkeling van leerlingen*. Amsterdam: Instituut voor lerarenopleiding, Universiteit van Amsterdam.

Wal, van der, J., I. de Mooij, de Wilde, J. (2006) *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding. Een praktijk gericht boek*. Bussum: Coutinho.

Werkboek afstuderen van de Universiteit van Humanistiek. (2010-2011) *Humanisme en humaniteit in de 21e eeuw: vernieuwd onderzoeksprogramma van de Universiteit voor Humanistiek (2010-2014)*. Concept versie 12 april 2010. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.

<http://www.hvo.nl/HVO/vorming/humanistisch+vormingsonderwijs/>
gevonden op 5 februari 2011

<http://www.xonar.nl/Verblijf.htm>
gevonden op 21 januari 2011

Bijlagen

Bijlage 1 Interview vragenlijst

Interview ronde 1

Heb je zin om mee te doen aan het onderzoek?

Helemaal niet	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Praat je liever met een volwassene of met een leeftijdsgenoot? En waarom?

.....

.....

.....

Lijkt het je leuk om te praten met leeftijdsgenoten?

Helemaal niet	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Praat je wel eens over jezelf?

Nooit	Weinig	Neutraal	Een beetje	Ja

Praat je wel eens over je gevoelens?

Nooit	Weinig	Neutraal	Een beetje	Ja

Denk je wel eens na over jezelf?

Nooit	Weinig	Neutraal	Een beetje	Ja

Denk je wel eens na over je gedrag?

Nooit	Weinig	Neutraal	Een beetje	Ja

Ben je wel eens bezig om jezelf te ontwikkelen?

Nooit	Weinig	Neutraal	Een beetje	Ja

Denk je wel eens na over je toekomst?

Nooit	Weinig	Neutraal	Een beetje	Ja

Hoe zou je jezelf nu beschrijven?

.....

.....

.....

Hoe zie jij jezelf over vijf jaar?

.....

.....

.....

Wat heb je nodig om dit te bereiken?

.....

.....

.....

Wat heb je nu nodig in je leven?

.....

.....

.....

Wat vind je nu belangrijk in je leven?

.....

.....

.....

Wat zou je willen leren tijdens de bijeenkomsten?

.....

.....

.....

Hoe zou jij het dilemma van Hans nu oplossen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wat vond je van dit gesprek?

.....

.....

.....

Interview ronde 2

Hoe heb je de bijeenkomsten ervaren?

Stom	Niet echt leuk	Neutraal	Een beetje leuk	Leuk

Welke activiteit vond je het leukst?

.....

.....

.....

Welke activiteit vond je het minst leuk?

.....

.....

.....

Hoe vond je het om met leeftijdsgenoten te praten?

Stom	Niet echt leuk	Neutraal	Een beetje leuk	Leuk

Heb je gemerkt dat je makkelijk met leeftijdsgenoten praat?

Nee	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Ben je door de bijeenkomsten meer over jezelf na gaan denken?

Nee	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Ben je door de bijeenkomsten makkelijker over jezelf gaan praten?

Nee	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Ben je door de bijeenkomsten meer over gaan nadenken over je gedrag?

Nee	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Vind je het nu makkelijker om over je gevoel te praten?

Nee	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Hoe zou je jezelf nu beschrijven?

.....

.....

.....

Heb je het gevoel dat je veranderd bent?

Nee	Niet echt	Neutraal	Een beetje	Ja

Wat is er veranderd aan jou?

.....

.....

.....

Heb je iets geleerd van de bijeenkomsten?

.....

.....

.....

Wat vind je nu belangrijk in je leven?

.....

.....

.....

Hoe zou jij het dilemma van Hans nu oplossen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 2 De bijeenkomsten

Bijeenkomst 1 “Communicatie”

Het doel:

Ik wil de jongeren communicatievaardigheden aanleren, leren hoe ze naar elkaar moeten luisteren en hoe ze met elkaar kunnen praten. Dit is van belang omdat ik wil dat ze tijdens de bijeenkomsten leren van elkaar en om dat te kunnen, moeten zij in staat zijn om goed te kunnen praten en luisteren.

Kennis:

De bijeenkomst begint met een kleine theoretische achtergrond over communicatie, waarvan de jongeren kunnen leren. De jongeren kunnen kennis opdoen over wat communicatie is. Wat is communicatie? Communicatie is het in contact treden met de ander. De functies van communicatie zijn: contact leggen, gedachten en emoties uiten en je mening verwoorden. (Hoogeveen en Winkelers, 2008, p. 104)

Bij communicatie is er sprake van een zender en een ontvanger. De zender vertelt een boodschap en de ontvanger ontvangt de boodschap. Dit is eenzijdige communicatie. Er is ook tweezijdige communicatie. Hierbij kan de ontvanger om uitleg vragen aan de zender, maar ook verwoorden hoe hij over de ontvangen boodschap denkt.

Vaardigheden:

De vaardigheid van deze bijeenkomst is dat de jongeren kunnen leren hoe ze met elkaar kunnen praten en hoe ze naar elkaar kunnen luisteren. Ze kunnen leren hoe ze een boodschap moeten vertellen en hoe ze een boodschap kunnen ontvangen.

Houding:

Ik wil de jongeren leren hoe ze een open houding naar elkaar toe kunnen hebben. Door een open houding aan te nemen, zijn de jongeren ontvankelijk voor hetgeen wat de ander verteld en kunnen ze beter van elkaar leren.

Activiteit:

We beginnen de activiteit met eenzijdige communicatie in de vorm van een zinslang. Hierbij wordt een zin doorgefluisterd naar iedereen in de groep. Ik begin deze zinslang doordat ik de zin in het oor van een jongere fluister. De jongere fluistert de zin door naar de ander, deze weer naar een ander. Dit proces gaat net zolang door tot dat de zin weer bij mij aankomt. Het doel van deze opdracht is dat de jongeren leren hoe ze een boodschap moeten overbrengen en naar de boodschap moeten luisteren. De zinnen:

“Tijdens carnaval heb ik gefeest en gebeest en nu ben ik helemaal kapot.”

“Ik knuffel met mijn knuffel als ik s nachts in bed lig.”

“In een pashokje draai ik net zo vaak rond totdat ik er duizelig van wordt.”

De tweede activiteit heeft als doel om een boodschap goed over te brengen en wederom om de boodschap goed te ontvangen. Een jongere krijgt een afbeelding voor zich en beschrijft deze aan de andere jongeren. De beschrijving moet in één zin. Zodat ze de boodschap, het voorwerp, kort en bondig omschrijven. Aan de hand van de beschrijving moeten de ontvangers de tekening raden. De ontvangers mogen nog niet om meer uitleg vragen. Het is een vorm van eenzijdige communicatie.

De afbeeldingen zijn van een stoel, een boom, een televisie, een vliegtuig, een spijkerbroek en geld.

De derde activiteit is ook tweezijdige communicatie. De zender moet iets uitbeelden. De ontvangers mogen om meer uitleg vragen. De zender moet net zolang blijven uitbeelden totdat een van de ontvangers hetgeen raadt wat de zender uitbeeldt. Het doel van de activiteit is dat de jongeren leren hoe ze tekens en lichaamstaal moeten interpreteren. Ze moeten luisteren naar hetgeen wat de zender wilt vertellen zonder woorden te gebruiken.

De dingen die worden uitgebeeld zijn:

Haren kammen, fietsen, schilderen, eten, bellen en computerspel spelen.

Bij de vierde activiteit moet de zender een emotie verwoorden zonder de emotie letterlijk te noemen. Deze oefening wordt meerdere malen gedaan zodat meerdere emoties beschreven worden. Dit heeft als doel om een emotie te verwoorden.

De emoties: boosheid, verdriet, blijdschap, bang, verbaasd, angst, verliefd zijn en enthousiast.

De laatste activiteit staat in het teken van open communiceren en luisteren naar elkaars mening. De opdracht heet "De dialoog". Hierbij moeten de jongeren gezamenlijk een vraag beantwoorden. Ik heb gekozen voor drie vragen.

Wanneer is een leugen gerechtvaardigd?

Wanneer is het goed om te blowen?

Wanneer is stelen gerechtvaardigd?

Deze vragen gaan de jongeren met elkaar oplossen. Ze moeten samen tot een antwoord komen op deze vragen. Ze moeten de eigen mening inbrengen, maar ook tot een consensus komen. De jongeren gaan de dialoog aan met elkaar.

De jongeren krijgen allemaal 10 post-its. Deze moeten ze allemaal gebruiken. Elke keer dat je iets zegt, moet je een post-it voor je op tafel leggen. Op deze manier komt iedereen even vaak aan de beurt. Als de post-its op zijn, moeten de jongeren gezamenlijk een antwoord kunnen geven.

De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken. Elke jongeren trekt een kaartje, vertelt wat er op het kaartje staat en wat hij denkt dat de boodschap betekent.

Bijeenkomst 2 "Het levenspad"

Doel:

De jongeren ervaren de verschillende levensfasen en gaan hierover in gesprek met elkaar. Volgens Erikson moet de mens zijn eigen identiteit vormen en om tot de eigen identiteit te komen moet men verschillende fasen in het leven doorlopen. Om de verschillende levensfasen te laten ervaren, gaan de jongeren het spel "Levenspad" spelen. Het doel van het spel is dat de jongeren bezig zijn met de verschillende levensfasen en met de ontwikkeling die je erin doormaakt. Hier hoort ook de morele ontwikkeling bij. In het spel komt dit aan de orde door morele dilemma's die de jongeren moeten oplossen. De ontwikkeling van moraliteit ontstaat wanneer iemand een morele keuze moet maken. Kohlberg noemt dit het morele conflict. Het conflict in morele discussie waardoor het denkvermogen van de individuen op de proef worden gesteld. Wat is in een casus de juiste morele manier van handelen?

Kennis:

De jongeren kunnen kennis opdoen over de verschillende levensfasen van de mens. Het onder andere om ervarende kennis. Hoe ervaart de jongeren het om een baby te zijn? Of om

volwassen te zijn? Verder leren ze wat de verschillende levensfasen zijn en in welke levensfase ze nu zitten.

Vaardigheden:

Tijdens het spelen van het spel moet de jongere zich kunnen verplaatsen in de verschillende levensfasen, waardoor de jongere ervaart hoe het is om in deze levensfase te zitten.

Houding:

Om te kunnen ervaren hoe het is om in een bepaalde levensfase te zitten, moet de jongere zich verplaatsen in de levensfase. De houding die hierbij hoort, is een open en fantasievolle houding. De jongere kan zich inleven in de levensfase door het beeld dat hij heeft van deze levensfase, hierbij mag hij zijn fantasie gebruiken. Om de opdrachten uit het spel uit te voeren, heeft de jongere een open houding nodig waarbij hij de opdrachten gewoon uitvoert zonder in de weerstand te schieten waarin hij de opdracht niet wilt uitvoeren.

Activiteit:

Vandaag gaan we het hebben over het levenspad dat je bewandelt. Je wordt geboren als baby en je groeit uit tot een senior. Het spel dat we gaan spelen bevat vijf levensfasen van de mens, namelijk: baby, kind, adolescent, volwassene en senior. Over deze vijf levensfasen moeten de jongeren vragen beantwoorden, opdrachten uitvoeren en ze krijgen een dilemma voorgeschoteld.

We gaan met elkaar in gesprek over de vragen, morele dilemma's en opdrachten die de jongeren moeten uitvoeren.

De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken. Elke jongere trekt een kaartje, vertelt wat er op het kaartje staat en wat hij denkt dat de boodschap betekent.

Bijeenkomst 3 “Wie ben ik?”

Doel:

De jongeren leren zichzelf beter kennen aan de hand van hun kwaliteiten.

De jongeren zijn pubers, bezig met zichzelf te ontwikkelen en zichzelf te leren kennen. De jongeren kunnen zichzelf beter leren kennen door bewust te worden van hun kwaliteiten.

Door middel van het kwaliteitspel ontdekken de jongeren hun kwaliteiten en kunnen zij deze van zichzelf en de kwaliteiten van een groepsgenoot benoemen.

Kennis:

De jongeren kunnen deze bijeenkomst leren wat hun kwaliteiten zijn en kunnen benoemen wat een kwaliteit is. Ook leert de jongere naar zichzelf te kijken en kan de jongere zijn eigenschappen benoemen. Hiervoor is het van belang dat de jongere weet wat een eigenschap is.

Vaardigheden:

De jongere kan naar zichzelf kijken en over zichzelf nadenken zodat hij zijn kwaliteiten kan benoemen. Ook is de jongere in staat om naar een ander te kijken en over een ander na te denken en de kwaliteiten van de ander te benoemen.

Houding:

De jongere heeft een open houding naar zichzelf en naar de anderen toe. De open houding is van belang om feedback aan te nemen van de andere jongeren.

Activiteit:

We beginnen met kwaliteitskaarten. Op deze kaarten staan kwaliteiten benoemd. De stapel kaarten ligt in het midden. Elke jongeren heeft zes kaarten voor zich. Daarna trekt elke jongeren een nieuwe kaart met een nieuwe kwaliteit van de stapel. De jongeren moet dan beslissen of deze kwaliteit bij hen zelf hoort of niet. Als de kwaliteit bij hen hoort, moet hij deze bij zich leggen en een kwaliteit die al voor hen lag en het minst bij hen past, weg leggen. Zo blijven er steeds zes kwaliteiten bij de jongeren liggen. Het doel van deze opdracht is dat de jongeren hun kwaliteiten leren kennen.

Vanuit deze kwaliteiten gaan we verder met de volgende opdracht. De jongeren moeten zichzelf op een papier gaan tekenen. Ze tekenen zichzelf zoals zij zichzelf zien. Hierbij hoort het gezicht maar ook het lichaam. Ze tekenen de buitenkant. Maar bij wie ze zijn hoort niet alleen de buitenkant, vandaar dat ze ook de binnenkant gaan tekenen. Hierbij horen de dingen die zij belangrijk vinden. En hun kwaliteiten.

Nadat ze de tekening hebben gemaakt, gaan we hierover in gesprek met elkaar. Zien de andere de jongeren ook zo, of mist er nog iets in de tekening? De jongeren mogen elkaar vragen stellen over de tekening.

Hierna gaan de jongeren in tweetallen tegenover elkaar zitten. Nu gaan ze een tekening van elkaar maken. Ze gaan elkaar tekenen aan de hand van de goede en minder goede eigenschappen van de persoon. Met bij elke minder goede eigenschap een tip om hieraan te werken. Daarna gaan de jongeren hierover in gesprek. Het doel is de ander complimenten geven door de goede eigenschappen te benoemen en de ander feedback geven op de minder goede eigenschappen. Het moet wel positieve kritiek blijven vandaar dat er bij elke minder goede eigenschap een tip moet staan.

Bijeenkomst 4 “Ontdek jezelf”

Doel:

De jongeren leren hun eigen waarden te benoemen. De jongeren leren over zichzelf te reflecteren, doordat zij vragen over zichzelf moeten beantwoorden. Aan de hand van de vragen en antwoorden kunnen zij zichzelf leren ontdekken.

Kennis:

De jongere leert wat een waarde is en kan zijn eigen waarden benoemen.

Waarden staan deze bijeenkomst centraal. Wat vind jij belangrijk in je leven? Het gaat om betekenisgeving aan het leven, om de Faith om in termen van Fowler te spreken. Faith is de manier om samenhang en betekenis te vinden in het leven. Faith hoort bij het leven van de persoon, het geeft een doel aan het leven en het zorgt voor zin in het leven. (Fowler, 1981, p.14)

Vaardigheden:

De jongere is instaat om naar zichzelf te kijken en te benoemen wat hij belangrijk vindt in zijn leven. De jongere is instaat om bewust te worden van zijn eigen waarden.

Houding:

De jongere heeft een open houding naar zichzelf toe. Hij is instaat om na te denken over hetgeen wat hij echt belangrijk vindt in zijn leven.

Activiteit:

Om de leerlingen bewust te laten worden van wat waarden zijn beginnen met een opdracht.

De opdracht 1:¹³

Jij mag mee naar een reis op een andere planeet. De reis zal vijf jaar duren. Wat voor producten neem je mee? Kies er vijf uit.

Ook mag je drie reisgezellen mee nemen. Deze moet je kiezen uit het onderstaande rij:

1. een vriend van jouw leeftijd, van rijke ouders, heeft alles wat hij verlangt en hij doet graag zijn eigen zin.
2. een ruimtedeskundige landgenoot, van rond de vijftig, die al eens in de ruimte is geweest.
3. een avontuurlijk meisje van jouw leeftijd, dat er altijd op uit is plezier te maken en dat niet gauw te vinden is voor serieuze zaken
4. een neger uit Afrika die voor een aidsbehandeling naar ons land werd overgebracht
5. iemand die begaan is met het milieu en die lid is van Green Peace en van het Wereld Natuurfonds
6. een braaf, preuts, intellectueel en plichtbewust meisje, dat alles zo perfect mogelijk wil doen
7. een sloddervos van een jongen die graag opvalt en dwars gaat liggen als hij zich onrechtvaardig behandeld voelt
8. iemand die zich opstelt als ouderfiguur en voor je wilt zorgen
9. een vriend, die altijd doet wat jij van hem vraagt en die er veel voor over heeft om je vriend te blijven
10. een meisje dat thuis streng wordt opgevoed en dat er wil van profiteren nu ze eens weg kan van huis.

Schrijf achter elke keuze waarom je die persoon mee wilt nemen. Vervolgens moet je dat antwoord in één woord, een zelfstandig naamwoord, weergeven.

Wat is een waarde?

Een waarde is iets wat jij waardevol en belangrijk vind voor je hele leven.

Bijvoorbeeld: een auto, een huis als materiële zaken maar ook vriendschap, liefde, aandacht als immateriële zaken, als eigenschappen.

Opdracht 2

Schrijf vijf waarden op die jij belangrijk vind in je leven. Denk hierbij niet alleen aan materiële dingen maar ook aan eigenschappen.

Maak van deze waarden een top 5. Welke waarde vind jij het belangrijkste en waarom? Geeft deze waarde zin aan je leven?

Nadat de waarden zijn besproken, gaan de jongeren zichzelf verder ontdekken aan de hand van de ontdekkingskaarten. Dit is een kaartspel bestaande uit vier onderdelen, emotie, worden, zijn en contact. De jongeren trekken omstebeurt een kaart in hetzelfde onderdeel. De jongeren trekken dus allemaal een kaart uit de vier onderdelen. Op elke kaart staat een vraag, deze vraag gaan de jongeren beantwoorden. Wederom mogen ze elkaar bevragen naar aanleiding van het antwoord.

De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken. Elke jongeren trekt een kaartje, verteld wat er op het kaartje staat en wat hij denkt dat de boodschap betekent. De jongeren denken voor de volgende bijeenkomst na over een hun krachtsymbool.

¹³ Deze opdracht is afkomstig uit het lesmateriaal "Te denken geven"

Bijeenkomst 5 “Symbool van innerlijke kracht”

Doel:

De jongeren worden bewust van hun innerlijke kracht ontdekken door een symbool te kleien van hun innerlijke kracht. Door je innerlijke kracht te ontdekken, ontdek je een stuk van jezelf, waardoor je je identiteit vormt.

Kennis:

De jongere kan kennis opdoen over het hebben van een innerlijke kracht.

Vaardigheden:

De jongere is in staat om zijn innerlijke kracht om te zetten in een symbool gemaakt van klei.

Houding:

De jongere is in staat om zijn innerlijke kracht te voelen, hiervoor heeft hij een open houding naar zichzelf en naar zijn gevoel te nodig. De jongere kan zijn innerlijke kracht ontdekken door deze te voelen en te ervaren.

Activiteit:

De jongere kleien hun symbool van hun innerlijke kracht.

De bijeenkomst sluiten we af door een knuffelkaartje te trekken. Elke jongeren trekt een kaartje, verteld wat er op het kaartje staat en wat hij denkt dat de boodschap betekend.

Bijlage 3 Het Logboek

Bijeenkomst 1

Woensdag 9 maart 2011

18.30-20.00

Verwachting	<p>Ik verwacht dat de jongeren een afwachtende houding zullen hebben. Ze weten niet precies wat ze gaan doen tijdens de bijeenkomsten. Ik denk dat ze daarom een beetje nerveus zijn.</p> <p>Eva zal het meest enthousiast zijn en alles makkelijk over zich heen laten komen. Amber kijkt, wacht af en doet dan gewoon mee. Tony en Max zullen het meest afwachten, veel vragen stellen wat ze moeten gaan doen. Ze zullen wantrouwend zijn, niet echt mee willen doen maar wel gewoon mee doen.</p> <p>Verder verwacht ik dat de jongeren allemaal een beetje brak en moe zullen zijn van het vieren van carnaval. Dit kan negatief uitwerken door dat ze geen energie in de opdrachten zullen steken. Maar het kan ook een positief effect hebben. Namelijk dat de jongeren minder weerstand zullen tonen voor de opdrachten omdat ze moe zijn, maar wel gewoon mee doen aan de opdrachten. Ik verwacht dat Tony en Max wel een beetje zullen tegenstribbelen om de opdracht uit te voeren, maar uiteindelijk zullen ze gewoon mee doen. Eva en Amber zullen niet tegenstribbelen, maar de opdracht gewoon doen.</p> <p>Ik verwacht dat de jongeren de laatste opdracht, de dialoog, wel moeilijk zullen vinden. Niet dat ze het moeilijk vinden om hun mening te verkondigen, maar wel om naar elkaar te luisteren en samen tot een oplossing te komen. Eva en Amber zullen hier beter tot in staat zijn dan Tony en Max. Eva en Amber denken meer aan anderen dan Tony en Max. Dit bleek ook uit hun antwoord op het dilemma van Hans van Kohlberg.</p> <p>De emoties zullen de jongeren wel kunnen uitbeelden. Het is dan een spel voor hen. Ze doen als of. Hierom denk ik dat de emoties overdreven uitgebeeld zullen worden.</p> <p>Vooral Tony zal er een grapje van maken. Dit is immers ook zijn verdedigingsmechanisme, van alles een grapje maken want dan raakt niks me.</p>
Doel	Ik wil de jongeren communicatievaardigheden aanleren, leren hoe ze naar elkaar moeten luisteren en hoe ze met elkaar kunnen praten. Dit is van belang omdat ik wil dat ze tijdens de bijeenkomsten leren van elkaar en om dat te kunnen, moeten zij in staat zijn om goed te kunnen praten en luisteren.
Plan in theorie	Het plan is om de jongeren verschillende opdrachten te laten doen die te maken hebben met communicatie. Ik wil beginnen met een zinslang. Dit duurt ongeveer 10 min.

	<p>Daarna mogen de jongeren omstebeurt een voorwerp omschrijven, dit duurt ook 10 minuten. Ook wil ik de jongeren laten oefenen in het lezen van lichaamstaal. De eerste opdracht die hierbij hoort, is dat de jongeren een activiteit uitbeelden zonder te praten. De tweede oefening heeft te maken met het lezen van emoties. De jongeren drukken met hun gezicht en lichaam een emotie uit. De anderen moeten de emotie lezen. Deze opdrachten duren elk 10 minuten. De laatste opdracht is de dialoog. De jongeren moeten gezamenlijk een vraag beantwoorden. Elke jongere krijgt 15 post-its om zijn of haar mening te geven. Het doel hiervan is dat de jongeren gezamenlijk in een dialoog tot aan antwoord komen. De oefening duurt 40 minuten, 10 minuten per vraag (er zijn 3 vragen) en 3 minuten om het na te bespreken. De bijeenkomst sluit ik af door de jongeren een knuffelkaartje te laten trekken, dit duurt ook 10 minuten.</p>
<p>Wat er in de praktijk gebeurd is</p>	<p>Max was niet aanwezig. Hij was bij zijn zus in een andere stad dan Maastricht en kwam pas laat in de avond terug. Ik heb hem wel gebeld, maar hij nam niet op. Niet echt handig. Tony was ook weg, maar hij was wel op tijd voor de bijeenkomst. Heel de bijeenkomst hing hij op een stoel en deed niet echt mee. Hij deed de opdrachten wel, maar niet serieus. Amber en Eva deden wel leuk mee. Ze moesten veel lachen tijdens de opdrachten en voerde alles leuk uit. Ze hadden geen haast, terwijl Tony op zijn stoel zat te wippen omdat hij er klaar mee wilde zijn. Omdat Max er niet bij was, ging het programma sneller dan verwacht. Ook ben ik nooit goed geweest in de inschatting van de tijd. Ik had gedacht dat we wel 90 minuten bezig zouden zijn, maar uiteindelijk waren we naar een uur klaar. Maar dat was ook prima. De activiteiten waren gedaan. De activiteiten waren leuk om te doen. Vooral de eerste opdracht, de zinslag, vonden de jongeren, vooral de meiden, heel erg grappig. Eva zei zelfs: het voelt alsof ik weer op de basisschool zit. Het leuke was dat het niet lukte om de zin correct van de ene naar de andere te laten gaan. De jongeren hadden ook moeite om een voorwerp kort te beschrijven. Vooral Eva weidde haar verhaal uit. Melis kon het redelijk kort, maar beschrijf wel uitvoerig. Tony beschreef het voorwerp steeds maar een beetje half. Net genoeg zodat de anderen konden raden wat het was, maar niet genoeg om heel het voorwerp te omvatten. De derde opdracht met het uitbeelden, ging wel ok. In het begin moesten de jongeren even over de drempel heen om iets daadwerkelijk uit te beelden, maar ze deden het allemaal. Zelfs Tony deed mee, al was het wel een beetje lacherig. De jongeren waren goed in staat om een handeling uit te beelden met hun lichaam, door de</p>

	<p>handeling gewoon uit te voeren.</p> <p>De volgende opdracht was het uitdrukken van een emotie. Dit vonden de jongeren moeilijk. Ze wisten niet hoe ze een emotie moesten uitdrukken. Eva en Amber probeerde het gewoon. Tony zei meteen al dat hij niet wist hoe hij een emotie uit moest beelden, want als hij bv boos was, keek hij toch niet naar zichzelf? Hij heeft deze opdracht ook niet echt mee gedaan. In plaats de emotie uit te drukken met zijn gezicht, vertelde hij de emotie gewoon. Toen ik zei dat hij het gewoon moest proberen, heeft hij het wel geprobeerd. Maar nog niet serieus.</p> <p>Eva en Amber deden wel serieus mee, soms wel wat lacherig. Wat dat betreft waren ze echt meiden, wel serieus maar ook giebelen om de dingen die ze moesten doen.</p> <p>De laatste opdracht was de dialoog. Deze opdracht was moeilijk voor zowel Amber en Tony. Tony wilde gewoon niet zijn mening aanpassen aan de mening van de meiden. Amber reageerde daar op door zich stellig aan haar mening vast te houden. Eva vond eigenlijk alles wel goed. Ze had tijdens het spel niet echt een duidelijke mening en was het voornamelijk met Amber eens. Als Eva wel haar mening gaf, reageerde Tony daar heftig op dat Eva het er maar bij liet zitten. Het lukte de jongeren niet om tot een gezamenlijk antwoord te komen. Amber en Tony bleven lijnrecht tegenover elkaar staan.</p> <p>Toen ik de knuffelkaartjes pakte, moesten ze alle drie lachen. Eva zei Ik ben toch geen kind. Maar het trekken vaneen kaartje vonden ze wel eg leuk. Amber had een mooie “Er zit een beschermengel op mijn schouder”. Toen ze de boodschap had gelezen moest ze glimlachen. Tony was weer erg lacherig om het kaartje. Op zijn kaartje stond “Ik heb een glimlach op mijn gezicht.” Na het lezen kwam er een nepglimlach op zijn gezicht. Eva vond haar boodschap over verzorgen wel mooi maar ze wist niet zo goed wat ze ermee aan moest.</p>
Mijn interpretatie	<p>Volgens mij zat Tony niet lekker in zijn vel vandaag. Hij was super ongeduldig, wilde eigenlijk niet mee doen. Ik denk dat hij meedeed omdat hij belooft had om mee te doen en niet omdat hij het leuk vond om mee te doen. Hij hing ook erg nonchalant op zijn stoel. Eerste wilde hij op het bed gaan liggen, maar dat mocht niet van mij. Hij straalde constant een houding uit van hier heb ik vandaag geen zin in. Hij was erg lacherig en deed niet echt zijn best. Maar ik moet wel toegeven, hij was er wel en deed wel mee. Maar doordat hij niks serieus nam, deed hij ook niet echt serieus mee.</p> <p>Amber was nog een beetje brak van het carnaval vieren. Ze had wel zin om mee te doen. Ze had een andere afspraak afgezegd om hierbij aanwezig te kunnen zijn,</p>

want de afspraak met mij had ze eerder gemaakt. Tijdens de bijeenkomst deed ze serieus mee. Ze bleef ook maar zeggen dat ze de opdrachten echt leuk vond. Tijdens het uitbeelden van de emoties deed ze haar best om het goed te doen.

Eva deed serieus mee vandaag. Ze deed haar best bij het uitbeelden van de emoties. Ook al vond ze het wel moeilijk. Soms schoot ze tijdens een oefening in lachen uit, maar dit was niet vervelend bedoeld. Ze moest gewoon lachen van de opdracht. Ze moest ook echt een drempel over om een handeling uit te voeren. Haar drempel was hoger dan die van Amber. Ik denk dat Eva het belangrijk vindt dat andere mensen haar lief en aardig vinden en daarom niet snel iets zal doen wat gek is, zoals uitbeelden alsof je een schilderij maakt. Tony en Amber hebben meer lak een aan de mening van anderen en daarom was hun drempel lager om iets uit te beelden. Dat ze lak hebben aan de mening van anderen, bleek ook uit de opdracht de dialoog. Ze verkondigde allebei luid en duidelijk hun mening. Amber wilde wel overleggen met Eva, maar niet met Tony. Tegenover hem was ze heel stellig. Het lijkt wel alsof zijn stellige houding tegenover haar ervoor zorgt dat zij ook een stellige houding tegenover hem aanneemt. Eva stond wel open voor Ambers mening, waardoor Amber ook open stond voor de mening van Eva. Zij wilde er wel samen uit, ook met Tony. Maar Tony wilde dit niet, hij gaf geen duimbreedte toe en wilde zijn mening niet aanpassen. Ik heb wel geprobeerd om steeds een middenweg te vinden in de antwoorden van de jongeren. De meiden vonden mijn middenweg goed en konden uitleggen waarom ze het eens waren met mijn middenweg. Zo was de vraag wanneer is een leugen gerechtvaardigd. De meiden zeiden om hun eigen hachje te redden, als ze er zelf beter van werden, was een leugen vertellen goed. Tony was het hier niet mee eens. Hij vond dat je ook een leugen kon vertellen om iemand anders, een goede vriend, te redden. De meiden snapte dit wel maar als ze moesten kiezen tussen zichzelf of een goede vriend, kozen ze voor zichzelf. Tony niet. Mijn middenweg was dat een leugen gerechtvaardigd was wanneer het goed was voor jezelf, dus als je jezelf ermee redden maar ook wanneer je een vriend ermee kon redden. De meiden vonden dit een mooie oplossing, maar Tony bleef volhouden aan zijn eigen mening. Ik denk dat hij zich zo sterk bleef vast houden aan zijn eigen mening, omdat zijn mening hem sterk maakt. Je eigen mening hoort bij wie je bent. Als je je mening aanpast, pas je iets van jezelf aan, aan een ander. En dit kan Tony niet. Hij kan zichzelf niet aanpassen aan een ander. Dit blijkt ook uit zijn gehele houding. Hij zat de gehele bijeenkomst

	<p>achteruit gezakt op zijn stoel, terwijl Eva en Amber wel rechtop zaten. Ik had chocolade koekjes mee genomen. De meiden vonden dit een leuke verrassing en aten de koekjes. Tony nam een koekje en zei toen dat hij het niet wilde. Want de koekjes roken muf, terwijl dat naar mening niet het geval was. Hij hield zich afzijdig van de meiden. Ik hoop dat zijn houding veranderd als Max er wel bij is. Misschien voelde Tony zich ook niet zo op zijn gemak omdat zijn maatje Max er niet bij was. Op een gegeven moment zei hij tijdens de dialoog, zeker nu weer allemaal tegen mij. Als Max hier zou zijn, zou hij er ook zo over denken. En zijn mening was ook anders dan de mening van de meiden. Maar vanuit de meiden was er geen strijd tijdens het spel, ze spanden niet samen tegen Tony. Amber zei: Nee, joh, we hebben gewoon een ander mening. En we worden het toch niet met elkaar eens.”</p> <p>De eerste bijeenkomst is geslaagd als introductie van de bijeenkomsten. Ik denk dat het goed is dat ik niet beginnen met serieuze dingen, zoals de kwaliteitskaarten. Iedereen was een beetje lacherig. Vooral in het begin. Ik denk dat dit kwam omdat ze allemaal een beetje nerveus waren. De meiden wel. Want naarmate de bijeenkomst, hoe meer ze zich op hun gemak voelde en minder nerveus waren. Ze waren serieuzer en minder lacherig.</p> <p>Ik ben er nu achter gekomen dat het moeilijk is voor Tony en Amber om hun mening te veranderen en aan te passen aan de mening van de ander. Ze zijn niet in staat om een dialoog aan te gaan met elkaar. Ze kunnen wel luisteren naar elkaars opmerkingen, want dat bleek uit de eerdere opdrachten. Alle jongeren waren in staat om de boodschap van de ander te begrijpen. Eva wil haar mening best aanpassen aan de mening van iemand anders. Ik denk dat ze een beetje een meeloper is. Waarmee ik bedoel dat ze snel haar mening aanpast aan de mening van een vriendin. Zo van jij denkt er zo over, dan zal dat wel goed zijn en denk ik er ook maar zo over. Terwijl Tony zich voordoet als de bikkelaar, de harde, stoere jongen. En Amber is een meisje met een grote mond, maar met een klein hartje. Ze trekt haar mond open naar Tony, maar luistert wel naar Eva en helpt haar als ze iets niet begrijpt.</p>
Doel behaald?	<p>Mijn doel was om de jongeren communicatievaardigheden te leren. Het is me duidelijk geworden dat de jongeren wel in staat zijn om een boodschap te vertellen, zoals een afbeelding beschrijven en een handeling uit te voeren. Het uitbeelden van emoties was al moeilijker voor de jongeren. Eva kon dit als beste, daarna Amber. Het lukte Tony niet echt om een emotie in zijn gezicht uit te drukken. Hij probeerde het uiteindelijk wel, maar het lukte hem niet. Hij moest bijvoorbeeld boosheid uitbeelden,</p>

	<p>maar hij had geen idee hoe zijn gezicht stond als hij boos was, dus deed hij maar iets. Nadat ik hem een afbeelding had laten zien, kon hij dit beter. Op de afbeelding stond een gezicht met de expressie boosheid. Hij kon de expressie wel na doen.</p> <p>De dialoog was een opdracht die niet gelukt is. Tony wilde zijn mening niet veranderen om tot een compromis te komen met de meiden. Hij bleef ook maar roepen dat ze het toch niet met elkaar eens zouden worden. Als antwoord gaf ik hierop dat het inderdaad nooit lukte als hij hier niet zijn best voor deed. Toen zei hij dat hij daar geen zin in had. De meiden onderling deden wel hun best om het met elkaar eens te worden.</p> <p>Ik weet nog niet of ze iets geleerd hebben van deze bijeenkomst. Maar dat zal blijken uit de andere bijeenkomsten.</p>
--	--

Bijeenkomst 2

Dinsdag 15 maart 2011

19.00- 20.00

Verwachting	<p>Vorige bijeenkomst deden de meiden, Eva en Amber, leuk en actief mee. Ik verwacht dat dat deze week ook het geval is. De meiden zullen het spel serieus nemen, en de vragen beantwoorden. Tony was de vorige bijeenkomst niet serieus, ik verwacht dat hij dat deze week weer niet zal zijn. Ik hoop dat hij zich wel beter op zijn gemak zal voelen. Max was er vorige week niet bij. Ik hoop dat hij er deze bijeenkomst wel bij zal zijn. Tony zal net als vorige week doen als of hij er niks aan vind. Maar hij zal de vragen wel beantwoorden. Het lijkt wel alsof hij niet toe mag geven dat hij het leuk vind. Tony heeft een stoer imago opgebouwd, hij doet zich voor als een stoer, hard persoon, terwijl hij diep van binnen niet echt stoer is. De stoere houding is zijn aangenomen houding om te overleven. Deze houding liet hij ook zien in de vorige bijeenkomst en ik verwacht dat hij dat deze bijeenkomst weer laat zien.</p> <p>In het spel moeten de jongeren vragen beantwoorden die passen bij de verschillende levensfases. Ik denk dat het veiliger is voor de jongeren om de vragen te beantwoorden omdat de vragen in het spel zitten en bij de context van het spel horen. Ik verwacht dat de jongeren soms niet echt serieus antwoord zullen geven en niet echt uitgebreid antwoord zullen geven. Ik zal deze bijeenkomst mijn best doen om de juiste verdiepvragen te stellen zodat de jongeren wel echt na gaan denken over de vraag en een serieus, eventueel uitgebreid, antwoord zullen geven.</p> <p>Ik verwacht wel dat de jongeren gaan nadenken over hoe ze waren als kind. Van hun baby tijd kunnen ze zich niks meer van herinneren. En van hoe ze als volwassenen zijn, weten ze niet verwacht ik. Ze houden zich voornamelijk bezig met hoe ze nu, als puber zijn, verder kijken ze niet.</p>
Doel	<p>De jongeren spelen het spel "Levenspad". De jongeren ervaren de verschillende levensfases en gaan hierover in gesprek met elkaar. De jongeren beantwoorden in het spel kennisvragen, lossen dilemma's op en voeren een opdracht uit, die allemaal horen bij een bepaalde levensfase. Hierdoor kunnen de jongeren zich verplaatsen in de verschillende levensfases.</p>
Plan in theorie	<p>De jongeren spelen het spel met z'n vieren. Ik zal de antwoorden op de kennisvragen geven en om meer uitleg vragen. Ik hou me verder buiten het spel zodat de jongeren het echt gezamenlijk kunnen spelen. Na het spelen van het spel, wat ongeveer een uur duurt, wil ik de jongeren de tijd geven om er over te praten. Wat vonden ze van het</p>

	<p>spel? De bijeenkomst wordt afgesloten met het trekken van een knuffelkaartje.</p>
<p>Wat er in de praktijk gebeurd is</p>	<p>Max was er vandaag wel. Toen ik aan hem vroeg waar hij vorige week was, zei hij dat hij bij zijn zus was. Ik zei weer, en onze afspraak dan? Hij zei “ja, sorry. Maar ik ben er nu wel.”</p> <p>Het avondeten liep uit, waardoor we later aan het spel begonnen. Tony zei meteen dat we wel om acht uur moesten stoppen, want hij had een afspraak met zijn opa. Ik zei tegen hem dat we inderdaad om acht uur zouden stoppen, want dat hadden we afgesproken.</p> <p>Toen de jongeren rond om de tafel zaten vroeg Max meteen “Waar zijn de koekjes?” Ik had de week ervoor koekjes mee gebracht. Ik zei “Ik heb geen koekjes, wel chips” Max: “Oh das ook goed”. Hiermee was de bijeenkomst geopend.</p> <p>Voordat de jongeren begonnen met het spel, heb ik het spel uitgelegd aan de jongeren. Het was de bedoeling dat ze zich zouden proberen in te leven in de verschillende levensfasen van de mens. Tony zei al meteen dat hij er geen zin in had. Maar Max gaf daar meteen een reactie op, van “ach joh das toch wel geinig? En weet je nog, ik ben er nu bij dus het is wij tegen de meisjes.” “Oja” zei Tony toen. En de meiden stonden erbij en keken erna. Ze hadden geen boodschap een strijd tussen en jongens en de meisjes.</p> <p>Toen begonnen ze met het spel. Amber begon, daarna Eva, Tony en Max als laatste. Tijdens het spelen van het spel waren de jongeren onrustig. Ze zaten veel met elkaar te praten. Tony en Max hadden het er steeds over dat ze zin hadden in een joint. Maar ja, ze hadden ook al twee dagen niet geblowd want ze waren gestopt. Maar ze hadden er echt zin in. Tony beantwoordde de vragen wel, maar het waren korte antwoorden. Hij vertelde geen verhaal. Max daarentegen vertelde wel zijn verhaal. Zo heeft hij zijn ideale huis omschreven. Het had veel ruimte, een kamer om in te gamen, een bioscoop, een zwembad. En ja, hij had genoeg geld om dit allemaal te kunnen kopen. Ook vertelde hij dat hij geld belangrijk vond voor zijn toekomst.</p> <p>Eva had een brandwond opgelopen tijdens het koken en ze bleef met haar aandacht op de brandwond, in plaats van op het spel. Maar als ze haar aandacht op het spel had, speelde ze het spel leuk mee en beantwoorde de vragen uitgebreid. Eva wilde ook graag weten van anderen waarom ze er zo over dachten. Max kreeg een vraag wat een vijftien jarige jongen doet op het strand, zonnen, naar de meisjes kijken of bekeken worden door de meisjes. Max zei tja, als ik naar het strand ga, dan ga ik gewoon naar het strand. Eva vroeg meteen, “niet om meisjes te</p>

	<p>kijken? Want ik kijk wel altijd naar de leuke jongens, hihi” Maar Max ging gewoon naar het strand vanwege het strand en de zee. Hij vertelde meteen dat hij graag weer s naar het strand zou gaan. Gewoon lekker naar het strand. Toen ik vroeg waarom hij graag naar het strand wilde, vertelde hij dat hij gewoon naar het strand wilde. Hij wist er niet echt een reden voor te geven.</p> <p>Amber speelde het spel wel echt goed en actief mee. Ze ging met de andere in discussies over de antwoorden en hielp de andere ook met het beantwoorden van de vragen. Ze hielp niet alleen Eva, maar ook Tony en Max. Max moest vertellen over de oorlog. Hij vond dit een beetje moeilijk, en toen ging ze hem helpen met een verhaal. Zelf stelde ik verdiepingsvragen aan de jongeren. Als ze antwoord gaven op een kennisvraag, vroeg ik aan hen waarom ze dat dachten. Bijvoorbeeld waarom ze dachten dat een moeder haar baby dicht tegen zich aan hield. Amber gaf het antwoord omdat moeders een betere band hadden met de baby dan de vader omdat ze nog steeds borstvoeding geven.</p> <p>Na het spelen van het spel, hebben de jongeren weer ene knuffelkaartje getrokken. Tony’s reactie was “oh alweer”. Waarop ik reageerde dat we dit elke week zouden doen. Maar hij pakte wel als eerste een kaartje. Waarschijnlijk omdat hij er dan meteen van af was. De meiden vonden het wel leuk, ze waren een tijdje bezig om een mooi kaartje uit te zoeken. Amber had op haar kaartje dat ze mooi was. Waarop ze meteen zo iets had van, uhm nee hoor. Eva zei meteen “Ja wel Amber, je bent wel mooi.” Amber had moeite om dit compliment in ontvangst te nemen. Ze zei geen bedankt, maar lachte een beetje. Daarna pakte Eva een knuffelkaartje. Hierop stond dat ze de zon liet stralen. Ze vond dit maar een raar kaartje en begreep het niet. Amber zei tegen Eva dat ze de zon loet stralen met haar vrolijkheid en haar lach. Toen zei Eva “Ja, dat is wel waar” , waarna ze in lachen uitbarsten. Tony had op zijn kaartje staan dat hij werd getroost. Hij had geen idee wat hij daarmee moest. Eva zei “dat er iemand voor je klaar staat als je dat nodig hebt.” Dat vond Tony wel fijn.</p> <p>Op Max zijn kaartje stond dat hij een wens mocht doen. Hij wenste veel geld, want dan kon hij voor zichzelf zorgen en uiteraard hele mooie spullen kopen. Tony gaf als reactie “En mooie wijven onderhouden.” Waarop Max reageerde met “Ja, en een heleboel mooie chickies onderhouden.” Max gaf in eerste instantie een serieus antwoord, maar Tony veranderde dit. Door Tony’s opmerking, werd het antwoord van Max minder serieus.</p>
Mijn interpretatie	De jongeren waren onrustig vandaag. Soms voelde ik me net een strenge juf die de kinderen om stilte maant. Maar

als ik hun gekletst corrigeerde, luisterde ze wel even waren even stil. Ik vind het vervelend om de jongeren te moeten corrigeren op hun gedrag. Daar hou ik niet van. Maar het is wel nodig, dus doe ik het.

Ik heb geen idee waarom ze een beetje onrustig waren, misschien bood het spel niet genoeg uitdaging en waren ze het snel beu. Vooral Tony was het spel al erg snel beu. Tony zat achterover op zijn stoel, of leunde half op tafel. Hij straalde uit dat hij er geen zin in had. En op een gegeven moment deed hij ook niet echt meer mee, hij hing gewoon met zijn hoofd op de tafel te hangen.

Eva had meer aandacht voor haar brandwond dan voor het spel. De brandwond deed echt pijn. Amber zei toen dat ze er niet meer aanmoest denken. Eva heeft dit even geprobeerd, maar al snel keek ze weer naar de rode plek op haar arm. De brandplek deed gewoon pijn en ik snap dat je aandacht naar je pijn gaat. Eva deed wel leuk mee met het spel.

Max zat in het begin wel in een actieve houding, recht op in zijn stoel. Maar naarmate het spel voortduurde en Tony steeds meer ging hangen, ging Max ook meer hangen. Ik heb het idee dat Tony Max meesleept in zijn negatieve gedrag. Eva en Amber hebben wel de hele tijd in een actieve houding gezeten. Ze zaten rechtop. Amber zat voor het grootste gedeelte van de tijd op het puntje van haar stoel.

Ik denk dat het goed is geweest dat de jongeren het spel 45 minuten hebben gespeeld en geen 60 minuten. Op een gegeven moment merkte ik aan de jongeren dat ze er niet echt meer zin in hadden. Tony had er helemaal geen zin meer in, dit was te merken aan zijn houding. Hij lag met zijn hoofd op zijn arm op tafel.

Max begon de vragen niet echt meer serieus te nemen en beantwoorde ook kort af.

Eva en Amber begonnen meer met elkaar te kletsen. Het spel moet eigenlijk gewoon een half uur duren. De spelers moeten een keer rond het bord gespeeld hebben. Maar Eva gooide steeds enen en tweeën waardoor zij nog niet rond had gelopen, terwijl Max steeds vijven en zessen gooide en het bord bijna twee keer rond had gelopen. Het spelde te lang en kon de jongeren niet meer boeien. Toen de knuffel kaartjes getrokken en daar over gepraat. Max vond het echt maar heel wat moeite om al de kaartjes uit het doosje te halen, zodat iedereen een kaartje kon trekken.

Amber doet echt goed mee. Ze luistert actief naar wat anderen zeggen, reageert hierop. Het komt op mij over dat ze wilt leren, niet alleen van zichzelf maar juist van anderen. Zo kreeg Eva het dilemma wat zij zou doen. Haar vrienden blowden en wilde dat zij ook ging blowen.

	<p>Eva zei meteen dat ze dat niet zou doen, want zij wilde niet blowen. Amber vroeg erop door, zou je eerder je vrienden willen verliezen dan blowen? Eva reageerde hierop door te zeggen dat als haar vrienden haar dwongen om te blowen, het geen echte vrienden waren. De jongens gingen zich er ook mee bemoeien door te zeggen dat zij nooit een joint zouden afslaan. Ambers reactie hierop was “Ja he he maar jullie blowen al”. Eva versterkte dit door te zeggen dat de jongens gewoon verslaafd waren. De jongens konden dit niet ontkennen en deden dit dus ook niet. Tony zei gewoon “Nu ben ik weer aan de buurt”. Ik heb het gevoel bij Amber dat ze echt vooruit wilt in haar leven. En dat vind ik erg mooi om te zien en te voelen.</p>
Doel behaald?	<p>Ik denk niet dat het doel behaald is. De jongeren hebben zich niet echt verplaatst in de verschillende levensfasen. Ze hebben er wel over nagedacht, hoe zij het zouden doen. Maar dan dachten ze vanuit zichzelf op dit moment en niet als kind, of volwassenen. Ik had al wel verwacht dat het moeilijk voor ze zou zijn, maar ze hebben het niet gedaan. Althans ik heb het niet gezien. De jongeren hebben zich niet verplaatst in de verschillende levensfasen. Ze hebben de kennisvragen beantwoord en de dilemma’s opgelost van hoe ze nu zijn, als zichzelf. Ze konden niet nadenken als kind, volwassenen of senior. Ze dachten na als zichzelf, hoe ze nu zijn maar dan als kind, volwassenen of senior. Zo kreeg Tony een vraag of hij dacht dat ouders een eenzame positie in de samenleving hadden. Hij zei “dat weet ik toch niet. Ik ben toch geen oudere.” Ze hadden de vaardigheden niet, die voor het spel nodig waren.</p>

Bijeenkomst 3

Dinsdag 22 maart 2011

18.30-20.00

Verwachting	<p>Ik verwacht dat de jongeren deze bijeenkomst weer niet echt serieus mee gaan doen. Vooral Tony zal er weer een grapje van maken. Amber zal daar en tegen wel goed mee doen. Dat verwacht ik omdat ze wilt leren, ze wilt leren over zichzelf en ze wilt groeien. Ook Eva zal actief mee doen. Ik verwacht dat Max wel actief mee wilt doen, maar dat toch niet doet omdat Tony er naar alle waarschijnlijkheid bij zit als een aardappelzak en Max laat zich mee slepen door Tony.</p> <p>Ik heb na gedacht over hoe ik de jongeren ga verdelen in duo's. De meiden doen goed en actief mee, beide jongens iets minder. Ik kan de meiden bij elkaar zetten zodat ze echt iets van de opdrachten kunnen leren. Maar dat betekent wel dat de jongens bij elkaar zitten en waarschijnlijk niet veel van de opdracht mee krijgen. Wat ook niet de bedoeling is. Vandaar dat ik heb besloten om het meisje dat het beste mee doet, Amber, bij Tony te zetten. Ik hoop dat Tony hierdoor wel actief mee doet. Dat Amber Tony kan motiveren om mee te doen zodat hij er iets van kan leren. En dat zij kan leren om hem te motiveren en hiervoor hopelijk meer zelfvertrouwen krijgt, omdat zij dan voor elkaar kan krijgen dat Tony mee doet. Eva en Max zitten dan ook bij elkaar om dezelfde reden. Ik hou het wel in de gaten dat de jongens ook actief mee gaan doen. Ik zal de meiden ondersteunen om de jongens mee te krijgen.</p> <p>Ik wil de jongeren deze bijeenkomst aan het werk zetten. Ik verwacht dat de jongeren actief blijven als ze iets moeten doen. Ik moet niet te lang blijven hangen in een opdracht, bijvoorbeeld het kwaliteitspel, waardoor de jongeren zelf kunnen gaan hangen. Ik verwacht dat als de jongeren zelf actief moeten zijn, door een tekening te maken, zelf ook actief blijven.</p>
Doel	<p>De jongeren leren zichzelf beter kennen aan de hand van hun kwaliteiten en door bewust te worden van hun kwaliteiten. Door middel van het kwaliteitspel ontdekken de jongeren hun kwaliteiten en kunnen zij deze van zichzelf en de kwaliteiten van een groepsgenoot benoemen. Of dit gelukt is zal blijken uit een andere opdracht. Hierbij moeten ze zichzelf tekenen en in de tekening hun kwaliteiten beschrijven. De laatste opdracht is een tekening maken van de persoon die tegenover hen zit. Hierin beschrijven ze de kwaliteiten en de minder goede eigenschappen van de ander. Het doel is de ander complimenten geven door de goede eigenschappen te benoemen en de ander feedback geven op de minder</p>

	goede eigenschappen.
Plan in theorie	<p>De jongeren gaan het spel Kinderkwaliteiten spelen. Ik heb ervoor gekozen om te werken met kinderkwaliteitskaarten en niet met de kwaliteitskaarten voor volwassenen omdat de kinderkaarten meer tot de verbeelding spreken. Hier staan naast de woordelijke kwaliteit ook een afbeelding bij. Ook zijn de kwaliteiten voor kinderen makkelijk omschreven dan de kwaliteitskaarten voor volwassenen.</p> <p>Na het spel, wat denk ik twintig minuten duurt, beginnen de jongeren met de volgende opdracht. De jongeren moeten eerst zichzelf tekenen hoe zij zichzelf zien. Ze tekenen de buitenkant van zichzelf, maar ook de binnenkant. De binnenkant tekenen ze door hun kwaliteiten te benoemen en uitleg te geven waarom deze kwaliteiten bij hen passen. Hierover gaan de jongeren met elkaar in gesprek. Dit zal ongeveer een half uur duren. Na deze oefening worden de jongeren opgedeeld in duo's. Amber met Tony en Eva met Max. Daarna gaan de jongeren elkaar tekenen. Ze gaan elkaar tekenen aan de hand van de goede en minder goede eigenschappen van de persoon. Met bij elke minder goede eigenschap een tip om hieraan te werken. Daarna gaan de jongeren hierover in gesprek. Deze opdracht zal ook een half uur duren. De bijeenkomst wordt afgesloten met het trekken van een knuffelkaartje.</p>
Wat er in de praktijk gebeurd is	<p>De jongens kwamen iets later binnen dan de meiden. Ik had de jongens als geroepen maar toch kwamen ze later binnen. Ik denk dat ze later, ongeveer 5 minuten, binnenkwamen omdat ze er niet echt veel zin in hadden. Tony zei meteen ook al dat hij slechte zin had. Ik gaf als reactie, heb je dat niet elke week dan?</p> <p>Toen iedereen aan tafel zat, opende ik de bijeenkomst door ze allen welkom te heten. Daarna vroeg ik aan de jongeren of ze wisten wat een kwaliteit was. Amber zei dat dat een goede eigenschap was van je. Tony zei dat het iets goed was. Ik vertelde dat een goede eigenschap van jezelf was. Iets van je karakter zei Amber meteen. Ik beaamde dat. Toen duidelijk was voor de jongeren wat een kwaliteit was, kwam het kwaliteitspel op tafel. Ik legde het spel aan de jongeren uit. Ze begonnen het spel te spelen. Amber hielp de jongeren bij het uitzoeken van hun kwaliteiten.</p> <p>Na het spel gingen de jongeren zichzelf tekenen. Eva begon meteen heel enthousiast te tekenen. Ze wilde de perfecte tekening maken. Maar toen ze door had dat dat niet ging lukken baalde ze een beetje. Ik zei tegen haar dat dat niet uitmaakte en helemaal niet erg was. Toen zei ze, dat is waar, niemand is perfect. Wat een wijze woorden van een zeventienjarige.</p>

	<p>Amber begon ook te tekenen. Ze realiseerde zich al snel dat ze zichzelf niet echt kon tekenen, dus tekende ze gewoon een poppetje.</p> <p>Max ging ook meteen heel enthousiast tekenen. Hij tekende serieus een gezicht. De tekening leek op hem maar hij was het niet, zei hij.</p> <p>Alleen Tony deed niet mee. Hij wilde niet tekenen, hij zei dat hij in een slechte bui was. Hij wilde met me in discussie. Ik liet hem de keus, of actief mee doen of weggaan. Hij gaf namelijk aan dat hij weg wilde gaan. Dus zei ik tegen hem dat hij weg mocht gaan.</p> <p>Hierna heb ik de opdracht nog besproken met de anderen. Ze gaven aan dat ze het moeilijk vonden om goede eigenschappen van zichzelf op te schrijven. Volgens Amber heb je dan eigendunk als je je goede eigenschappen benoemd. Eva en Max beaamde dit. Maar daarna zei Amber ook dat het in de hulpverlening zelfvertrouwen heet, omdat je dan werkt aan je zelfvertrouwen. Ik zei dat het geen eigendunk was als je je goede eigenschappen kunt benoemen, maar dat het een teken is dat je jezelf kent. Dit begrepen ze wel.</p> <p>Na tien minuten kwam Tony terug. Hij zei dat hij klaar was met bellen. Ik gaf hem een keuze of hij actief mee doen of hij kon wegblijven. Hij koos ervoor om te blijven. Toen heb ik de groep in tweetallen verdeeld, Max en Eva en Amber en Tony. Nu moesten ze elkaar gaan tekenen en goede en minder goede eigenschappen van elkaar opschrijven. Eva was erg goed in het geven van feedback en tips. Ze vond dat Max soms lui kon zijn, hij gaf dit meteen zelf toe. Ze had er ook een voorbeeld bij, namelijk als ze hem riep om te roken zei hij altijd dat hij eraan kwam, terwijl ze dan vijf minuten op hem moest wachten omdat ze nog niet van de bank was opgestaan.</p> <p>Nadat we de laatste opdracht hadden besproken, was het al acht uur. We hadden geen tijd voor de knuffelkaartjes, want zoals afgesproken eindigt de bijeenkomst om acht uur. De jongens gingen meteen weg, de meiden bleven nog even kletsen. Zij gaven aan dat ze last hadden van de houding van Tony. Ik hoop dat Tony zijn gedrag verbeterd of gewoon niet meer mee doet.</p>
Mijn interpretatie	<p>Ik had het idee dat de jongeren het leuk vonden om het kwaliteiten spel te spelen. Ze deden enthousiast mee. Amber was erg behulpzaam naar de anderen toe. Ze hielp de anderen bij het uitleggen van de kwaliteit, of bij welke kwaliteit het beste bij hen paste. Zelf had ze een rijtje kwaliteiten die goed bij haar paste. Dit geldt ook voor Eva en max. Tony had kwaliteiten voor hem liggen die ik niet bij hem vond passen. Maar de anderen vonden dit ook niet. Zo had hij de kwaliteit ambitieus voor hem liggen, terwijl iedereen hem niet ambitieus vond. Ik heb de indruk</p>

dat Tony niet over zichzelf na wilt denken en ook niet over zichzelf nadenkt, ook al zei hij in het eerste interview dat hij wel over zichzelf nadenkt. De tweede opdracht vandaag was dat de jongeren zichzelf moesten tekenen. Tony wilde hier absoluut niet aan mee werken. Hij weigerde om mee te werken. In plaats daarvan ging hij op tafel hangen en vroeg hij of hij weg mocht. Ik merkte dat hij met me in discussie wilde gaan. Hij had een houding van als ik er geen zin heb, dan doe ik het ook niet. Ook probeerde hij een bondje te vormen met Max. Maar Max zet gewoon te tekenen en liet Tony zijn tekening zien. Omdat Max wel actief mee deed, kon Tony niet met Max samenspannen. Hij stond er alleen voor. Het was de eerste keer dat Max zich niet liep mee slepen in het negatieve gedrag. Ik denk dat dit kwam omdat Max het tekenen erg leuk vond. Toen hij dit merkte werd hij wat rustiger, al wilde hij zichzelf nog steeds niet tekenen en ging weer hangen op de tafel. Ik negeerde hem expres, ik wilde de anderen die wel mee werkte aandacht geven. Op een gegeven moment vroeg hij of hij mocht bellen, hij moest namelijk nog bellen. Ik zei dat dat prima was. Daarna begon hij of hij zijn aardrijkskunde boek mocht halen, want hij moest zijn huiswerk nog maken. Ik zei dat dat niet mocht. Tony beloofde dat hij dan beter zijn best zou doen als het wel mocht. Ik zei nog steeds nee. Ik merkte aan Tony dat hij graag in discussie wilde gaan met mij, ik had helemaal geen zin in discussie. Hij wilde zich afzetten tegen mij, hij was tegendraads. Dit merkte ik omdat hij met me in discussie wilde. Toen Tony opnieuw vroeg of hij weg mocht zei ik tegen hem dat hij maar moest wat hij wilde. Als hij weg wilde, dan ging hij maar weg. Ik had er namelijk geen zin in dat hij wel aanwezig was, maar niet mee deed. Ik vertelde dat ik liever had dat hij actief mee deed dan niet mee deed. Maar dat hij wel beloofd had om mee te doen en dat ik het fijn zou vinden als hij mee deed. Tony zei ok, stond op en liep weg. Met de andere jongeren heb ik de eerste opdracht besproken. Daarna had ik al de blaadjes uitgedeeld voor opdracht 2, namelijk het tekenen van elkaar en toen kwam Tony weer binnen. Hij zei tja, ik kan mijn huiswerk niet maken want ik heb mijn leerboek op school laten liggen. Ik vroeg aan hem of hij nu wel mee deed met de opdracht. Hij zei ja. En wonderbaarlijk, hij heeft ook mee gedaan. Hij heeft Melis getekend en positieve en een minder goede eigenschap opgeschreven. Toen de bijeenkomst was afgelopen heb ik nog even met Tony gepraat. Ik heb tegen hem gezegd dat ik het idee heb dat hij eigenlijk helemaal niet mee wilde doen met de bijeenkomsten. Ik heb aan hem gevraagd of hij na wilt denken over zijn participatie. Als hij niet mee doet, heb ik liever dat hij helemaal niet mee doet met de

bijeenkomsten. Hij is een stoorzender en de anderen, met name de meisjes, hebben hier last van. Hij zei dat hij erover na zou denken. Ik heb tegen hem gezegd dat ik graag wil dat hij mee doet, maar dat hij dan wel actief mee moet doen. Ik hoop natuurlijk dat Tony besluit om wel mee te blijven doen met de bijeenkomsten en dan ook actief mee gaat doen. Ik denk dat het vandaag moeilijk was voor hem om zichzelf te tekenen en kwaliteiten van zichzelf te benoemen. Hij zei zelf dat het niet zijn ding was, maar ik denk gewoon dat het te moeilijk is voor hem om na te denken over zichzelf. Dan klapt hij dicht en wordt hij tegendraads en gaat zich afzetten. Maar het lukt hem niet echt om zich af te zetten tegen mij, omdat ik niet met hem in discussie ging. Maar zei dat hij, als hij weg wilde gaan, maar gewoon moest gaan. Hiervan raakte hij een beetje in de war merkte ik. Hij had een uitdrukking van verbazing op zijn gezicht. Uiteindelijk ging hij toch wel, maar hij kwam wel terug. Ik denk dat hij weg wilde lopen van zichzelf, maar terug kwam omdat hij realiseerde dat hij niet weg kan lopen van zichzelf. Of wellicht omdat hij toch niet weg wilde lopen.

Max maakte van zichzelf een tekening. De tekening leek op Max, maar hij zei dat het geen tekening was van hemzelf. Het was gewoon een tekening. Toen ik zei dat de tekening wel op hem leek, zei hij ach, toch ben ik het niet. Eva deed haar best om een mooie tekening te maken. Maar de tekening lukt niet echt, en toen baalde ze een beetje. Ik zei dat het geen perfecte tekening moest zijn. Toen vond ze haar tekening prima. Amber heeft gewoon een poppetje getekend, want dat kon ze wel tekenen. Max vond het moeilijk om goede en minder goede eigenschappen van zichzelf te benoemen. Maar hij vond het ook moeilijk om dit te benoemen van Eva.

Amber en Eva hadden geen moeite om dit te benoemen. Ik merkte dat ze wel echt aan het nadenken waren over zichzelf en hun eigenschappen. Zo vroeg Amber aan Eva "Ben ik koppig? Ja he, ik ben koppig. Dat is niet echt een goede eigenschap." En Eva aan Amber "wat is een goede eigenschap van mij? Ben ik zorgzaam?" Amber reageerde op Eva met een blik, die ik helaas niet zag omdat Amber haar gezicht van mij had weg gedraaid. Waarop Eva in de lach schoot en zei, ja natuurlijk ben ik zorgzaam.

Ik denk dat het een goede zet van mezelf is geweest om Amber aan Tony te koppelen in de duo opdracht. Na het tekenen van de ander, gingen Amber en Tony nog in gesprek over de eigenschappen. Amber stelde goede vragen een Tony en hij beantwoorde ze ook. Hij noemde als minder goede eigenschap dat Amber nieuwsgierig was. Amber begreep niet waarom hij dit een minder goede eigenschap vond. Hij legde het uit en ik ondersteunde hem

	<p>hierin. Ik vertelde dat ik dacht dat hij het vervelend vond dat ze soms veel vragen aan hem stelde. Hij beaamde dat en Amber begreep nu waarom hij het een minder goede eigenschap vond.</p> <p>Eva en Max zaten lekker te tekenen. Max had Eva niet letterlijk getekend, maar hij had een zon gemaakt. Eva vroeg aan hem waarom ze een zon was, toen antwoordde hij omdat ze altijd blij en vrolijk was. Eva begon een beetje te blozen bij het horen van het compliment.</p>
Doel behaald?	<p>Het doel was om de jongeren na te laten denken over zichzelf en hun eigenschappen. Dit doel ik gehaald bij Eva en Amber. Bij Max weet ik het niet goed. Bij Tony is dit doel niet gehaald, hij dacht niet na over zichzelf, maar liep weg uit de bijeenkomst.</p> <p>Het doel dat wel bij elke jongere is gehaald, is het geven van feedback. De jongeren konden allemaal een tip geven bij een minder goede eigenschap. Vooral Eva kon dit goed. Ze was heel voorzichtig met het benoemen van een minder goede eigenschap en kon er ook meteen een voorbeeld van geven.</p> <p>Ook konden al de jongeren complimenten geven aan de ander, maar het ontvangen ervan was een stuk moeilijker. Zo gaf Tony het compliment aan Amber dat ze goed kon luisteren en altijd voor hem klaar stond. Amber vroeg meteen wat hij hiermee bedoelde. Tony zei weer dat hij vond dat ze goed kon luisteren en dat ze hem begreep, wat hij fijn vond. Toen Amber weer een vraag hierover wilde stellen, vroeg ik aan haar of ze het compliment van Tony begreep. Ze zei toen ja. Toen zei ik tegen haar dat ze het compliment gewoon in ontvangst moest nemen. Ik zag haar nadenken, maar ze zei "Dankjewel, Tony". Hij zei "Graag gedaan".</p>

Bijeenkomst 4

Dinsdag 29 maart 2011

18.30-20.00 uur

Verwachting	<p>Ik verwacht heel eerlijk gezegd niet dat Tony deze bijeenkomst mee doet. Ik denk dat hij de handdoek in de ring heeft gegooid. Ik denk dat de opdrachten, om naar jezelf te kijken, te moeilijk zijn voor hem. Ik denk dat hij niet naar zichzelf wilt kijken. Ook al stopt hij met de bijeenkomsten, ik wil toch het laatste interview met hem afnemen, als afsluiting. In dat gesprek kan ik hem ook vragen waarom hij ermee gestopt is, of waarom hij ermee wilde stoppen, waarom hij niet echt mee heeft gedaan. Het is voor mij een kans om antwoorden te krijgen, en het is zijn kans om zijn verhaal te vertellen. Ik ben niet boos op Tony, maar ik kan niet ontkennen dat ik niet teleurgesteld ben. Ik had gehoopt dat hij beter zijn best zou doen tijdens de bijeenkomsten. Hij heeft er vrijwillig mee ingestemd om mee te doen hierdoor ben ik ervan uit gegaan dat hij mee zou doen. Wat op dit punt een verkeerde verwachting van me was. Als Tony besluit om te stoppen, ga ik zijn maatschappelijke stage niet tekenen. Omdat ik dat niet eerlijk tegenover de anderen vind, die het wel hebben afgemaakt.</p> <p>Als Tony ermee stopt, schat ik de kans in dat Max er ook mee stopt. Al zou ik wel proberen om hem over te halen om mee te blijven doen. Het zijn immers nog maar twee bijeenkomsten, en een interview. De jongeren zijn al over de helft, in mijn ogen kan je het traject dan het beste afmaken. Maar ja, mijn blik is anders dan de blik van de jongeren. Ik hoop wel dat Max mee blijft doen, want hij doet namelijk wel goed mee. Ook al is hij de eerste bijeenkomst niet opkomen dagen. Ik denk dat hij het stiekem wel leuk vind, om bezig te zijn. Misschien niet dat hij bezig is met zichzelf, maar hij is wel bezig.</p> <p>Ik verwacht dat Amber deze bijeenkomst weer gaat schitteren. In de vorige bijeenkomsten heeft ze laten zien dat ze aan zichzelf wilt werken, dat ze over zichzelf wilt nadenken. Dit laat ze zien door actief mee te doen met de opdrachten, hardop na te denken en mee te denken met anderen. Deze bijeenkomst gaat over waarden. Ik denk dat ze het moeilijk vind om haar waarden te benoemen, maar er uiteindelijk wel in slaagt. De waarden zijn dingen die je belangrijk vind. Ik verwacht dat al de jongeren het moeilijk zullen vinden om hun echte waarden te benoemen. Ik verwacht dat Eva meteen haar vriendje als waarden zal benoemen. Of anders liefde, net al de anderen jongeren. Ik hoop dat de jongeren ook andere waarden kunnen benoemen dat liefde, vriendschap en familie. Ik snap ook wel dat het moeilijk is om aan te geven wat je</p>
-------------	---

	<p>echt belangrijk vind in je leven, maar ik hoop dat het de jongeren gaat lukken. Waarden vormen zijn mijn optiek de basis voor zingeving. Het gaat erom wat jij belangrijk vind in je leven en dat heeft te maken met zingeving.</p>
Doel	<p>De jongeren leren hun eigen waarden te benoemen. De jongeren leren over zichzelf te reflecteren, doordat zij vragen over zichzelf moeten beantwoorden. Aan de hand van de vragen en antwoorden kunnen zij zichzelf leren ontdekken.</p>
Plan in theorie	<p>Eerst gaan de jongeren een opdracht uitvoeren, om er zo achter te komen wat waarden zijn. Deze opdracht is om kennis te vergaren over wat een waarden is. Daarna laat ik de jongeren afbeeldingen zien met daarop een waarde afgebeeld. Het is de bedoeling dat de jongeren een waarde benoemen die ze in de afbeelding zien. Daarna gaan de jongeren aan de slag met hun eigen waarden. Dit gaan ze doen door meer opdrachten te doen over waarden. Ze gaan hun eigen waarden formuleren. Hierover zullen de jongeren met elkaar in gesprek gaan.</p> <p>Daarna gaan de jongeren aan de slag met de Ontdekkaarten. Op deze kaarten staan vragen die betrekking hebben op de volgende thema's: zijn, worden, contact en emoties. Op de kaarten staan vragen, die de jongeren moeten beantwoorden. Door de vragen te beantwoorden, kunnen ze zichzelf beter leren kennen. De jongeren trekken omstebeurt een kaart in hetzelfde onderdeel. De jongeren trekken dus allemaal een kaart uit de vier onderdelen.</p> <p>Het is de bedoeling dat er een gesprek ontstaat na het beantwoorden van de vragen.</p> <p>De bijeenkomst wordt afgesloten met het trekken van een knuffelkaartje.</p>
Wat er in de praktijk gebeurd is	<p>Ik heb vandaag een gesprek gehad met Tony. Ik hoorde van Eva dat hij niet meer mee wilde doen, maar hij had zich nog niet afgemeld bij mij. Toen ik buiten aan het roken was met Amber, kwam Tony naar buiten. Ik vroeg aan hem of hij vanavond mee deed. Hij zei dat hij er geen zin meer in had en er mee stopte. Ik zei ok, fijn dat je een beslissing hebt kunnen maken. Verder vroeg ik nog of hij nog wel het laatste interview met me wilde doen. Hier kreeg ik een ontwijkend antwoord op. Hij vroeg wat hij ervoor terug kreeg. Ik zei niks. Toen zei hij dat hij dan niet. Tot zover Tony.</p> <p>De bijeenkomst heb ik vandaag gehouden met de drie overgebleven jongeren.</p> <p>Ik opende de bijeenkomst, door te vertellen dat we het vandaag over waarden gingen hebben. De jongeren wisten niet wat een waarden betekende. Eva kwam wel met waarden en normen, maar wat het betekende, dat wist ze niet. Max had al helemaal geen idee. Amber zei dat het</p>

iets was waaraan je waarde hechte. Maar toen ik vroeg wat dat waarde hechten aan betekende, wist ze niet. Mijn uitleg was, dat een waarde iets is dat je belangrijk vindt in je leven.

Daarna begonnen de jongeren met de eerste opdracht.

Deze begonnen ze te maken, zonder gezeur. Op een gegeven moment zei Eva dat het wel leek alsof ze op school zat, het was namelijk een opdracht die ze op school zou kunnen krijgen. Ik zei toen dat ik deze opdracht ook uit een lesboekje heb gehaald. En dat ik deze opdracht vorig jaar ook heb gedaan met verschillende derde klassen. Nadat de jongeren de opdracht gemaakt hadden, hebben we nog nagepraat over de opdracht. De jongeren hadden moeite om de waarde te benoemen bij de opdracht. Ik heb de jongeren ondersteund in het benoemen van de waarden. Ik zal een voorbeeld geven. In de opdracht moest je drie reisgezellen meenemen voor je reis naar een andere planeet. Eva had gekozen voor een ruimtedeskundige die er al eerder was geweest, zodat hij haar rond kon leiden en voor haar kon zorgen. Toen ik haar vroeg wat de waarde was, wist ze dit niet. Ik vroeg haar waarom hij haar rond kon leiden, ze zei omdat hij kennis had en slim was. Toen zei ik, nu heb je de waarden benoemd. Even moest ze nadenken, en toen zei ze dat de waarde kennis was.

De volgende opdracht was om een waarde te benoemen in een afbeelding. Sommige afbeeldingen waren duidelijk. Er stond gewoon geld op. Alle drie de jongeren riepen ook meteen geld. Andere afbeeldingen waren niet zo duidelijk en kon men er verschillende waarde in aflezen. Zo had ik een schilderij van Klimt genomen, waarop een man en vrouw te zien zijn in een omhelzing. Amber riep liefde, Eva intimiteit en Max kunst.

Daarna mochten de jongeren hun eigen waarden opschrijven. Eva en Amber waren aan het overleggen tijdens het opschrijven. Ik hielp Max. Max vond het moeilijk om zijn waarde te benoemen. Bij Eva en Amber kwamen de waarden eruit gerold. Op een gegeven moment heb ik aan hen gevraagd of ze een top 5 konden maken. Dat vonden ze wel moeilijk, maar ze hebben het wel gedaan. Bij allebei kwamen de waarden, liefde, vriendschap, eerlijkheid in het rijtje naar boven. Ze hadden in hun top 5 allebei immateriële waarden, terwijl ze in hun waslijst ook veel materiële waarden hadden opgeschreven, zoals telefoon en geld. Bij Max was een top 5 niet nodig omdat hij maar 4 waarden kon benoemen.

De laatste opdracht was het trekken van de Ontdekkaarten.

De jongeren hebben de vragen op de kaartjes beantwoord.

De bijeenkomst werd afgesloten met de knuffelkaartjes.

Als laatste heb ik ze de opdracht meegegeven om na te

	<p>denken over hun innerlijke kracht symbool. Om de jongeren op weg te helpen, heb ik ze mijn krachtsymbool laten zien. Max zei meteen dat hij een joint ging kleien. Ambers reactie was daarop dat het eigenlijk geen symbool van kracht was, maar van zwakte. Ze vond dat blowen een zwakke manier was om met stress om te gaan. Max gaf haar daarin wel een beetje gelijk, maar zei ook dat hij gene andere manier wist om met zijn stress om te gaan. Amber wist hierop geen antwoord te geven.</p>
Mijn interpretatie	<p>Ik vind het wel jammer dat Tony ermee gestopt is. Hij wilde ook geen antwoord geven op de vraag waarom hij er mee wilde stoppen. Hij zei dat hij gewoon geen zin meer had. Maar ik moet geven dat de sfeer veel gemoedelijker was met alleen Eva, Amber en Max. Ze gingen goed met z'n drieën om, er was geen sprake van strijd. Eerder van saamhorigheid. Gezamenlijk hebben ze goed aan de opdrachten gewerkt. Amber had wel vaak de neiging om antwoord te geven op een vraag die gesteld was aan de ander. Maar dan zei ik ook dat het niet aan haar was om antwoord te geven. Oja zei ze dan.</p> <p>Ik merkte dat Eva onzeker was vandaag. Ze keek Amber steeds aan of ze het antwoord goed was. Toen ze in afbeeldingen een waarde moest benoemen, liet ze Amber steeds eerst antwoorden, waarna ze zei, hetzelfde. Toen zei ik tegen Eva dat het antwoord nooit fout kan zijn, omdat het gaat om wat jij in de afbeelding ziet. Pas daarna durfde ze wel een antwoord te geven. Ik denk dat ze geen fout antwoord wilt geven omdat ik dan kan denken dat ze dom is. Ze heeft vandaag ook meerdere malen gezegd dat ze het niet zo goed doet op school. Ze haalt steeds net een voldoende.</p> <p>Ik merkte aan Max dat hij het moeilijk vond om zijn eigen waarden te benoemen. Hij kwam met mijn hulp maar tot vier waarden, diploma, geld, vertrouwen en vriendschap. Ik denk dat hij ze niet kan benoemen omdat hij bijna niks belangrijk vindt in zijn leven. Familie vindt hij niet belangrijk, want ja, hij woont al vanaf zijn achtste in een internaat. En liefde, wat heb je eraan? Eva en Amber vonden het raar dat Max liefde niet belangrijk vond. Hij gaf als reactie dat hij die wijven toch wantrouwde. Maar echte vrienden vertrouwt hij wel, hij vertrouwt wijven alleen niet. Dit geeft aan dat hij liefde van ouders en kinderen niet kent, want hij sprak alleen maar over de liefde van wijven. En deze liefde hoefde hij niet want hij vertrouwde ze toch niet. Toen zag ik Max in zijn schulp kruipen, hij dook met zijn lichaam in elkaar en schoof zijn petje verder naar voren, waardoor je zijn ogen minder goed kon zien. Ik gaf de dames de opdracht om een top vijf te maken van hun waarden. Op deze manier kon Max weer even ademen. Al snel zat hij ook weer rechtop. Ik</p>

denk dat Max liefde niet belangrijk vind, omdat hij niet weet wat liefde is, hij weet niet wat houden van betekend. Hij heeft ook niet het gevoel dat zijn ouders van hem houden. Terwijl Eva een vader en pleegouders heeft die van haar houden. Amber heeft vroeger de liefde van haar moeder gevoeld, en voelt nog steeds de liefde van haar opa en zusjes. En van wie heeft Max liefde gevoeld? Niet van zijn vader, want daar heeft hij al lang geen contact meer mee, en ook niet van zijn moeder. Ik vroeg aan hem of hij blowen belangrijk vond in zijn leven. Hij antwoordde dat hij het niet belangrijk vond en dat het geen waarde was omdat hij zonder kon. Maar waarom zou hij stoppen. Van de groepsleiding moest hij stoppen, maar hij wilde niet stoppen. Toen ik vroeg waarom niet, gaf hij als antwoord dat hij geen reden had om te stoppen. Hij had geen doel om te stoppen. Hij wilde niet voor iemand anders stoppen, alleen voor zichzelf en momenteel heeft hij geen reden om te stoppen. Maar het was geen waarde omdat hij zonder drugs kon leven. Ik kon wel merken dat Max veel nadacht over zijn drugsgebruik. In zijn verhaal was hij open over zijn gebruik. Hij vertelde dat hij vroeger wel zeker zes jointjes per dag rookte en tegenwoordig veel minder. Of hij rookte een joint of niet. Ik denk dat hij het prettig vond om er in alle openheid over te kunnen praten, omdat hij gewoon zijn verhaal vertelde.

Het beantwoorden van de vragen op de Ontdekkaarten ging goed. De jongeren gaven allemaal antwoord op elke vraag. Vaak gaven ze ook antwoord op een vraag van iemand anders. Zo kreeg Amber de vraag welke emotie ze niet liet zien. Zij gaf als antwoord verdriet, terwijl Max geen enkele softe emotie liet zien. Want hij was immers geen softie. Eva wist niet welke emotie ze niet liet zien. Deze bijeenkomst hebben de jongeren nagedacht over wat ze belangrijk vinden in hun leven en hebben ze zichzelf en de ander beter leren kennen aan de hand van de ontdekkaarten. Ze hebben over zichzelf gereflecteerd doordat ze de vragen hebben beantwoord. Sommige vragen vonden ze wel moeilijk. Zo kreeg Eva de vraag welke gebeurtenis ze terug wilde draaien. Toen ze de vraag had opgelezen, werd ze even stil. Nog voordat ik iets kon zeggen, zei Amber dat ze de vraag niet hoefde te beantwoorden als deze te moeilijk was. Eva zei dat ze de vraag wel wilde beantwoorden. Ze zei dat ze haar moeder niet had willen verliezen. Maar als ze een gebeurtenis moest kiezen die ze zelf had gedaan, dan was dat dat ze was vreemdgegaan met haar huidige vriend. Ik merkte dat er nog steeds veel verdriet bij Eva aanwezig is wat betreft haar moeder. Heel begrijpelijk uiteraard. Het doet pijn en blijft pijn doen als je een ouder verliest. Maar bij haar is het verlies groter, omdat ze vanaf dat moment ook haar

	<p>vader kwijt was en in pleeggezinnen en groepen moest wonen.</p> <p>Ik vond dat de groep vandaag goed werkte zonder Tony. Ik vind het jammer dat hij ermee gestopt is, dat hij is afgehaakt. Ik denk dat zijn geen zin meer hebben in, voortkom uit het feit dat het te persoonlijk is. En dat is voor hem allemaal vrij moeilijk. Hij wilt niet naar zichzelf kijken. En zichzelf al helemaal laten zien aan anderen. Max vind dit ook moeilijk, maar hij doet het wel. Ik vind het fijn dat Max wel mee blijft doen. Hiermee geeft hij aan dat hij wel wilt werken aan zichzelf en dat hij zich aan zijn belofte houdt. Hij heeft immers beloofd om mee te doen, daar mee te blijven doen, komt hij zijn belofte na. Maar eerlijk is eerlijk, zonder Tony als stoorzender, verliep de bijeenkomst goed. Niemand was opstandig, schoot in de weerstand of nam de rol van stoorzender op zich. Hierdoor kon iedereen in rust werken aan de opdrachten. Niemand liep de boel te verzieken. Natuurlijk hadden de meiden af en toe hun giechelbuien, maar dat stoorde niet. Ze deden namelijk wel serieus mee. Lachen is hun uitlaatklep. Om even de moeilijkheden van het leven weg te lachen om daardoor weer afstand te kunnen nemen van de moeilijkheden. Max kent dit verdedigingsmechanisme trouwens ook. Vaak als de meiden moesten lachen, lachte hij ook mee. En als het echt om iets grappigs ging, lachte ik met de jongeren mee. Als de lachbui te lang duurde, riep ik de meiden weer bij de les.</p> <p>Over het algemeen vond ik dit een fijne bijeenkomst. Ik heb namelijk echt het idee dat de jongeren iets geleerd hebben over zichzelf, namelijk door bewust te worden van hun eigen waarden.</p>
Doel behaald?	<p>De jongeren hebben kennis opgedaan over wat een waarde is en ze zijn erin geslaagd om hun eigen waarden te benoemen. Hierdoor zijn ze bewust geworden over wat zij belangrijk vinden in hun leven. Ze zijn instaat om te reflecteren over zichzelf, doordat ze hun waarden konden benoemen, maar ook door de vragen van de ontdekkaarten te beantwoorden. De doelen voor deze bijeenkomst zijn geslaagd.</p>

Bijeenkomst 5

Dinsdag 5 april 2011

18.30-20.00 uur

Verwachting	<p>Ik verwacht dat deze bijeenkomst goed gaat verlopen. Vooral Eva zal het fijn en leuk vinden om te kleien. Ze heeft vorige week aangegeven dat ze kleien leuk vond en dat ze er zin in had. Amber zal ook weer haar best doen om een goed innerlijk symbool te kleien.</p> <p>Max zal het wel moeilijk vinden. Vorige week vond hij het moeilijk om zijn waarden te bedenken. Ik denk dat hij niet tot zijn innerlijke kracht kan komen. Waarschijnlijk gaat hij een joint kleien, gewoon omdat hij iets moet kleien en dit wel bij hem past. Voor Amber zal het ook lastig zijn om tot haar eigen innerlijke kracht te komen. Ze heeft weinig zelfvertrouwen en gelooft niet in haar eigen kracht en kunnen. Maar als ik haar stimuleer en ondersteun, zal ze uiteindelijk wel een symbool kan kleien. Ik verwacht dat het voor Eva het makkelijkst is om een symbool te kleien. Haar zelfvertrouwen is ook niet echt groot, maar het is er wel. Ik verwacht dat Eva's innerlijke symbool samenhangt met haar vriendje. Daar is ze namelijk vrij afhankelijk van.</p> <p>Amber en Max hebben geen zelfvertrouwen. Het grootste verschil tussen Amber, Max en Eva is dat Eva wel liefde kent. Liefde van anderen voor haar en liefde van haar voor andere mensen, zoals haar vriendje, pleegouders en haar vader. Deze mensen geloven ook in haar en steunen haar. Bij Amber weet ik het niet zeker of ze deze mensen heeft, en Max heeft deze mensen als helemaal niet. Amber heeft wel haar zusjes waar ze van houdt, maar de liefde van ouders kent ze niet. Ze heeft wel enkele vriendinnen, onder andere Eva, waar ze op kan leunen, maar de liefde van vriendinnen is toch iets anders dan de liefde van ouders.</p> <p>Max kent de liefde van ouders ook niet. Hij was acht toen hij uit huis geplaatst werd. Hij stond er dus al helemaal alleen voor. Ik denk dat hij er nu nog steeds alleen voor staat. Max is verhard, waardoor hij geen mensen toe laat in zijn leven. Ik denk dat hij zelf ook afgesloten is van zijn eigen gevoel. Hierdoor denk ik dat het voor hem moeilijk zal zijn om zijn symbool te kleien.</p>
Doel	<p>De jongeren worden bewust van hun innerlijke kracht ontdekken door een symbool te kleien van hun innerlijke kracht. Door je innerlijke kracht te ontdekken, ontdek je een stuk van jezelf, waardoor je je identiteit vormt. Om dit te ontdekken moeten de jongeren in contact komen met zichzelf, met hun eigen ik en gevoel. Omdat dat erg moeilijk is voor de jongeren, hoop ik dat ze door middel</p>

	<p>van kleien een luikje zullen vinden naar hun gevoel en naar hun eigen ik, wat resulteert in het kleien van hun innerlijke kracht symbool.</p>
Plan in theorie	<p>De jongeren gaan als activiteit hun eigen innerlijke kracht symbool kleien. Ik zal de bijeenkomst openen door met de jongeren te praten over hun innerlijke kracht. Ik zal aan ze vragen of ze weten wat ik met symbool van innerlijke kracht bedoel. Als ze geen antwoord hebben zal ik uitleggen wat ik ermee bedoel, namelijk een gevoel van kracht dat in je zit, waardoor je je leven aan kan. Ik denk niet dat de jongeren meteen een symbool kunnen verwoorden of kunnen kleien. Maar dat is niet erg. Het is wel van belang dat de jongeren door hebben wat er met innerlijke kracht bedoeld wordt. Het plan is om de jongeren gewoon maar te laten kleien en om dan te kijken welk symbool eruit hun handen komt.</p>
Wat er in de praktijk gebeurd is	<p>Ik begon de bijeenkomst door aan ze te vragen of ze van de week hadden nagedacht over hun krachtsymbool. Dit hadden ze niet gedaan. Daarna vroeg ik of ze begrepen wat ik ermee bedoelde. Max gaf als antwoord een symbool dat je kracht geeft. Ik zei dat het goed was en dat het een kracht was waardoor je je leven aankon en weer even tot jezelf kon komen. Ik liet hen mijn krachtsymbool zien, namelijk de hanger van mijn ketting (een venus figuur) en vertelde ze waarom dat mijn kracht symbool was. Ze begrepen het.</p> <p>Eva begon meteen met kleien. Amber begon met de klei te spelen, zonder echt een doel voor ogen. Ze wist niet zo goed wat ze moest kleien. Ze zat echt te dabberen met de klei, als een klein kind. Wat wel erg leuk was om te zien. Max zat gewoon een beetje voor zich uit te staren. Ik vroeg aan Max waar hij aan dacht, hij vertelde dat hij een kut dag had gehad op school. Ik liet hem vertellen. Daarna begon hij ook de klei te pakken. Eerst ging hij vrij agressief om met de klei, door er op de stampen met zijn handen. Uiteindelijk ging hij zachter om met de klei en begon hij de klei te boetsen. Uiteindelijk heeft hij een bal gemaakt van de klei. Hij zei dat dit een figuur was dat hard was en gesloten, maar dat het wel kon rollen en wel ergens kon komen.</p> <p>Eva heeft een hartje gekleid. Met daarin de letter R verwerkt. De letter van de naam van haar vriend. Haar kracht symbool was liefde want een mens kon immers niet leven zonder liefde. Eva heeft haar symbool dik gemaakt, stevig en stabiel. Ze bleef net zolang aan haar symbool werken totdat het perfect was voor haar. Soms hing ze er een versiering bij, die ze er later weer afhaalde. Haar hart was pas goed voor haar, toen de letter R erin verwerkt was. Al kleiend kwam ze erachter dat er een letter R in moest staan.</p>

	<p>Amber kwam na een lange tijd denken op gang. Ze heeft twee iniemini mensen gemaakt. Deze mensen waren zo kwetsbaar en dun van klei, dat ze bijna meteen weer uit elkaar vielen als je het symbool oppakte. De twee mensen waren voor Amber een kracht symbool omdat je als mens niet zonder een ander mens kan. De twee mensen hielden elkaars hand vast.</p> <p>Amber en Max wilde hun kracht symbool wel houden. Amber wilde het aan haar vriend geven. Maar Amber wilde het niet houden. Toen ik vroeg waarom niet, zei ze tja gewoon niet. Daarna werd ze ook chagrijnig en gesloten. Ze zei dat ze slechte zin had. Ik vroeg of dit kwam doordat ze moeite had met het krachtsymbool, maar dat was niet het geval. Eva zei tegen Amber “Dat heb je wel vaker he? Dat je ineens slechte zin hebt” hierop antwoordde Amber bevestigend.</p> <p>De bijeenkomst werd afgesloten met een knuffelkaartje. Max trok een kaartje met zachtheid erop. Hij mocht lief doen tegen anderen. Toen hij het kaartje trok moest hij erg hard lachen en zei echt niet. De meiden vonden het kaartje niet echt bij Max passen, maar zeiden wel dat het een mooie uitdaging voor hem zou zijn om een keer lief te zijn.</p> <p>Amber trok het kaartje met daarop de boodschap dat ze alles vanuit haar hart moest doen. Ze wist niet zo goed wat ze hier mee aanmoest. Ik zei dit is net als het krachtsymbool. Je wist niks, maar uiteindelijk kwam je tot je krachtsymbool. Die was ook vanuit je hart, je gevoel. Ze moest even nadenken maar ze begreep het wel.</p> <p>Eva had als boodschap dat geven even leuk is als krijgen. Toen moest ze lachen, omdat ze haar krachtsymbool aan haar vriend gaat geven.</p>
Mijn interpretatie	<p>Zoals ik al wel had verwacht ging het kleien Eva makkelijk af. Ik vind het wel toepasselijk voor haar dat een hartje kleit met daarin de letter R van de naam van haar vriend. Eva is als enige wel opgegroeid met liefde. Amber had moeite met haar symbool. Dat kond ik aan haar merken doordat ze met de klei zat te spelen en voor zich uit zat te staren. Na een tijdje riep ze, Ja ik weet het. Ze kleide twee mini mensen. Ze bestonden niet uit een dikke laag klei, zoals bij Eva, maar uit een erg dunne laag. Ze waren breekbaar en helaas ging haar symbool ook los toen ze het oppakte van de tafel. Dit symbool kwam recht uit haar hart. Maar ze durft er nog niet in te geloven. Vandaar dat de mensen erg dun en breekbaar waren. Haar symbool is zowel letterlijk als figuurlijk breekbaar. Ik denk dat ze daarom chagrijnig werd en haar bui omsloeg, omdat ze zich realiseerde dat ze andere mensen in haar leven nodig had, maar dit niet heeft gehad en nog steeds niet heeft. Ook al zei ze dat deze omslag niks met het</p>

	<p>kleien of symbool te maken had, denk ik toch dat het er wel mee te maken had. Maar ze wilde er duidelijk niet over praten en ik heb er ook niet op aangedrongen omdat ze dichtklapte. Ze kon haar gevoel niet verwoorden. Het kleien heeft duidelijk iets losgemaakt bij haar.</p> <p>Max zijn symbool was duidelijk. Een bal. Hard. Gesloten maar die wel kon rollen en ergens kon komen. Ik vind dit symbool passend bij Max. Hij is namelijk ook gesloten, en hij wilt wel wat bereiken in zijn leven. Het lijkt alsof hij voor een makkelijk te kleien symbool heeft gekozen. Dit is natuurlijk ook zo want een ronde bal heb je zo gemaakt. Maar hij heeft er wel lang over gedaan. De bal moest helemaal perfect glad en rond zijn. Misschien wilde hij zich er wel makkelijk van af maken, maar werd meegenomen door het kleien en bleef de bal maar ronder en gladder maken.</p>
Doel behaald?	<p>Het doel was dat de jongeren zich bewust werden van hun innerlijke kracht symbool. Dit is bij alle jongeren gelukt. Door ze gewoon te laten kleien, kwam er bij allemaal een symbool uit.</p>

Bijlage 4 De casus Hans ontwikkeld door Kohlberg

In Europa was er een ernstige zieke vrouw, die leed aan een vorm van kanker. Er was een geneesmiddel dat haar kon genezen. Dat middel had een apotheker in dezelfde stad pas ontdekt. Deze vroeg tweeduizend euro voor een kleine hoeveelheid van het medicijn, niettegenstaande hij maar tweehonderd euro betaald had voor de grondstoffen. Hans, de man van de zieke vrouw, probeerde zoveel mogelijk geld te lenen, maar kreeg slechts duizend euro bij elkaar. Hij vertelde de apotheker dat zijn vrouw doodziek was en vroeg het medicijn goedkoper te verkopen, ofwel om de duizend euro te accepteren, terwijl de rest later afgerekend zou worden. De apotheker weigerde echter: 'Neen, ik heb het middel ontdekt en wil er zoveel mogelijk geld aan verdienen.' Hans, ten einde raad, brak bij de apotheker in om het geneesmiddel te stelen.

(Verhofstadt-Denève, 1995, p.227)